

Utpressing av homofile før fjerningen av «homoparagrafen» i 1972

MIA TØRLEN

VEILEDER

Knut Dørum

Universitetet i Agder, 2025

Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie

Emnekode: HI-500

Emnenavn: Masteroppgave

Studiepoeng: 60

Abstract

This thesis intends to look into the development of views on homosexuality in light of extortion cases against homosexuals, with the following research question: "How did legal protection of homosexuals and the view on homosexuality change towards the legalization of homosexuality in 1972, in light of extortion cases against homosexuals?" The legalization in 1972 strongly suggests there was a change in views on homosexuality. The most interesting part here is whether the legal protection of homosexuals changes ahead of the legalization of homosexuality, as well as whether society's views change in a similar way.

The source material consists mainly of legal documents, reports and newspaper articles. These are mainly used to present the various extortion cases. Parliamentary proceedings, magazine articles, and other sources that provide insight into the social perception at the time, are also utilized. The analysis consists of a presentation of the extortion cases before placing them in a broader social context in order to understand how the cases contributed in shaping the present. Finally, these three periods are compared as to whether there is continuity in treatment or a break.

The intent of this thesis is to provide insight into how marginalized groups who lack rights might become victims of crime and exploitation, especially marginalized groups who lack legal protection. The lack of legal protection might come from both the lack of protection laws and as a result of homosexuals who experience extortion being afraid of society and law enforcement's reaction when seeking help.

The findings in this master's thesis indicate that the way homosexuals experienced that society would react to their homosexuality, was a large part of their legal protection. There were reports stating that the fear of society finding out about a person's homosexuality prevented them from reporting their extortionists. After all, many paid large sums of money to protect this secret, and by going to the police they risked being the one who shared it themselves. The fear of the social consequences was present throughout the entire time period, and an essential part of what enabled the existence of blackmail.

Forord

Først og fremst ønsker jeg å takke min veileder, Knut Dørum, professor i historie for å ha tatt på seg dette prosjektet. Takk for at du lot meg levere utkast omtrent samtidig som vi skulle gjennomgå dem, for gode ideer, kommentarer og tålmodighet. Jeg har hatt stor hjelp av å kunne møte opp på kontoret ditt, og diskutere hvordan jeg skulle både legge frem og trekke røde tråder i oppgaven.

Jeg vil også takke mine lektormedstudenter som har gitt lektorverdige tilbakemeldinger på utkastene mine i løpet av seminarene. En spesiell takk skal også rettes til min nærmeste venn på studiet for gode diskusjoner og oppmuntringer i form av sjokolade, kjøreturer og annet jeg har trengt for å klare å fullføre masteren min.

Senter for likestilling fortjener også en stor takk for at de har støttet meg med dette prosjektet ved å tildele meg masterstipendiet, og tusen takk til Skeivt Arkiv i Bergen, og da spesielt Runar Jordåen som både har gitt meg godt hjelp når jeg har vært der i person, men også for oppfølgingen via e-post. En takk må også gis til arkivverket som både har gitt meg tilgang til og funnet flere av sakene jeg bruker i min masteroppgave.

Mia Tørlen

29.05.25

Innholdsfortegnelse

1	Innledningskapittel	5
1.1	Tema og problemstilling:	6
1.2	Forskningssituasjon	8
1.3	Teoretiske perspektiver	11
1.3.1	Heteronormativitet og Den Heteroseksuelle matrisen	11
1.3.2	Medborgerskap og demokratisering	13
1.4	Kilder og metode:	14
1.4.1	Metodisk tilnærming	16
1.5	Disposisjon	17
2	Lovverk rundt homofili i Norge	17
3	Kontrærseksuell, og homoseksuell. Homofili på slutten av 1800-tallet	22
3.1	Ebbe Hertzberg og utpressing	24
3.2	Ebbe Hertzberg og Poul Andræ	26
3.3	Telegrafisten fra Farsund 1896	27
3.4	Kjøpmannen som ble presset for nesten 50 000kr	29
3.5	Psykologers syn på homofili og pengeutpressing på starten av 1900-tallet	30
3.6	Trekk ved utpressingssaker på slutten av 1800-tallet	31
4	Psykisk sykdom eller en medfødt naturlig variasjon. Homofili på 1930-tallet	33
4.1	Utpressingssaken i Bergen 1931	34
	Sakføreren som drev med utpressing	34
4.2	Utpressingssaken fra 1932	42
	Den store pengeavpressningsaffære	42
4.3	Andre utpressingssaker fra 1930-tallet	53
4.4	Samfunnets oppfatning av homofile på 1930-tallet	55
4.4.1	Dr. Kasa og Dr. Evang syn på homoseksualitet	55
4.4.2	Reaksjoner etter utpressingssakene	58
4.4.3	Den store sedelighetssak i Bergen og aksjonen mot «Lucullus»	60
4.5	Generelle trekk ved utviklingen på 1930-tallet	63
5	Fra usynlige offer til synlig kampsak. Homofili mellom 1950 til 1972	64
5.1	Utpressingssaker fra 1950-1972	66
5.1.1	Utpressingssak fra 1951	67
5.1.2	Utpressingssaker i 1960	68
5.1.3	Utpressingssaker i 1962	71
5.2	Likheter, ulikheter og utvikling i sakene mellom 1950 og 1972	76
5.3	Utpressing i andre skandinaviske land	79
5.4	Samfunnets oppfatning av homofili mellom 1950 til 1972	81

5. 4. 1	DNF-48	81
5. 4. 2	Vergeløse homoseksuelle	82
5. 4. 3	"Homofiles situasjon og årsaksforholdene til homofili" Spørreundersøkelse av homofile i 1965	87
5. 4. 4	Allmenhetens holdninger til homofile og homoseksualitet	91
5. 5	Avisenes framstilling av homofile	94
5. 5 .1	Pressens framstilling på 1950-tallet	94
5. 5. 2	De homofile får ansikt 1960-tallet	96
5. 5. 3	Fjerningen av «homoparagrafen» og distansering 1970-tallet.....	98
5. 6	Diskursendring frem mot fjerningen av homoparagrafen.....	100
5. 7	Utpressingssakers påvirkningskraft	101
6	Utpressing i Norge- fra kontrærseksuell til politisk argument	104
7	Kilder og litteratur	108

1 Innledningskapittel

Fram til 1972 var seksuell omgang mellom menn ulovlig i Norge.¹ Denne kriminaliseringen av homofile menn bidro til stigmatisering, ekskludering, diskriminering og fryktkultur blant homofile menn. Noe som bidro til denne fryktkulturen, var frykten for å bli avslørt som homofil. Denne frykten var det flere kriminelle som utnyttet for egen vinning. Ved å true homofile menn med å avsløre dem som homofile, presset de dem for penger. Lovverket var med på å opprettholde og gjøre denne utpressingen mulig, fordi mange homofile opplevde konsekvensene av å bli avslørt som store både rettslig og sosialt.

Min masteroppgave skal se på hvordan rettsvernet til homofile endret seg frem mot fjerningen av homoparagrafen i 1972, og på hvordan samfunnets oppfatning endret seg i samme periode. Fra slutten av 1800-tallet fram til fjerningen av homoparagrafen i 1972 skjedde det mye i både forskning, rettslig og samfunnsmessig når det kom til behandlingen av homofile. I løpet av disse årene skjer det en form for demokratisering da homofile får et større rettsvern, medisinsk forskning utvikler seg og det kommer saksyndige inn i rettsaker, og pressen får et mer nyansert og helhetlig bilde på homofile. Selv om det er flere fremskritt, er der også flere negative sider i utviklingen. Det tydeligste er at fordommer og holdninger forblir, på tross av både ny forskning og større dekning i media. Utviklingen rundt synet på homofile er derfor ikke bare svart eller hvitt, men består av flere nyanser og gråtoner gjennom hele perioden. I min masteroppgave håper jeg å sette lys på disse nyansene ved å se på utpressing av homofile.

Gjennom flere hundreår var homofili ulovlig i Norge. Lovverket gjennom årene gikk hovedsakelig ut på at seksuell omgang mellom menn var forbudt. «Homoparagrafen» eller paragraf 213 ble opphevet 21. april i 1971.² Selv om «homoparagrafen» i stor grad var en sovende paragraf, som vil si at den ikke ble brukt, var den fortsatt en stor grunn til stigmatiseringen og diskriminering av homofile. Et resultat av denne paragrafen var at flere homofile menn ble utsatt for utpressing. Ofte ble mennene utpresset for store summer over lang tid. De kriminelle var gjerne og del av et større nettverk som hadde som spesialitet å aktivt gå etter menn med homofile tilbøyeligheter.

¹ 50 år siden opphevelsen av straffeloven § 213 – «homoparagrafen» 2022.

² 50 år siden opphevelsen av straffeloven § 213 – «homoparagrafen» 2022.

Utpressing av homofile var ikke et problem som eksklusivt eksisterte i Norge. Så å si alle storbyer i Europa har hatt problemer med pengeutpressing av homofile menn. I likhet med Norge var det og kriminelle nettverk som aktivt gikk etter homofile menn i de fleste store byer rundt i Europa.³ Ellers i verden der homofili er ulovlig er det fortsatt utfordringer knyttet til utpressing. Dette kan man for eksempel se i land som Ghana. Der homofili er ulovlig per dags dato, og utpressing av homofile er utbredt.⁴

Den første sikre utpressingssaken i Norge hendte i 1885⁵, og den siste dokumenterte saken jeg har funnet er fra 1962.⁶ Masteroppgaven vil derfor i hovedsak forholde seg til denne tidsperioden. I løpet av denne perioden skjedde det flere endringer både i norsk politikk, medisinsk forskning og i samfunnet ellers som gjør det mulig å se utviklingen i samfunnet og den rettslige oppfatningen til utpressingssaker av homofile.

Kriminalisering av homofili er som man ser over ikke bare med på å marginalisere individer, men er også med på å skape en kultur der man kan utnytte personer, grunnet trusselen om rettslige og samfunnsmessige konsekvenser. Denne trusselen skaper rom for utpressing og frykt blant marginaliserte grupper. De har i stor grad heller ikke noe vern mot denne formen for kriminalitet. Da redselen for sosiale, og samfunnsmessige konsekvenser om det ble oppdaget at man var homofil, også gjorde det vanskelig for dem å oppsøke juridisk og rettslig hjelp for urettferdigheten de kunne bli utsatt for.

1.1 Tema og problemstilling:

Temaet for masteroppgaven er utpressing av homofile i Norge før fjerningen av «homoparagrafen» i 1972. Den tidligste utpressingssaken i Norge stammer fra 1885 og den siste jeg har funnet er fra 1962. Det finnes og flere saker i perioden mellom her.

Homoaktivister og politikere bruker og utpressing av homofile som et argument for å fjerne

³ Bang 1899.

⁴ Gore 2022.

⁵ Hertzberg 2022

⁶ «Fredriksstad Blad 1962.08.14» 1962.

«homoparagrafen». Dette tilsier at det mest sannsynlig finnes enda flere saker enn de jeg har funnet som er dekket i media.

Gjennom perioden fra 1885 til 1972 skjer det og store forandringer når det kommer til kunnskap rundt homofili. Dette er med på å forme rettsakene og reaksjonen de får i samfunnet. Min problemstilling for masteroppgaven er derfor *«Hvordan endret rettsvernet seg for homofile og synet på homofili frem mot fjerningen av homoparagrafen i 1972 i lyset av utpressingssaker mot homofile?»* Med å ha denne problemstillingen gjør det mulig for meg å se på brudd og kontinuitet i utviklingen i både synet på homofili og i hvordan rettsvernet endret seg.

Masteroppgaven har som mål å utforske hvordan praksisen rundt utpressing påvirket livet til homofile i Norge, og hvordan dette reflekter samfunnets holdning til homofili før avkriminaliseringen i 1972. Gjennom en analyse av juridiske og politiske dokumenter, aviser, personlige beretninger, og mer, prøver oppgaven å belyse hvilke sosiale og juridiske mekanismer som gjorde utpressing mulig, og hvordan disse endres eller ikke endres i løpet av perioden.

Oppgaven avgrenses tidsmessig til den første dokumenterte saken av pengeutpressing av homofile i Norge i 1885 til 1972 da «homoparagrafen» fjernes og homofili legaliseres i Norge. Denne perioden har jeg deretter valgt å dele opp i tre forskjellige tidsperioder. Disse er 1885-1930, 1930-1950 og 1950-1972. Den første tidsperioden er også den lengste, og preges i hovedsak av den nye begynnelsen av forskning på homoseksualitet. Gjennom å dele opp i forskjellige perioder blir det mulig å se etter kontinuitet eller brudd i behandlingen og oppfatningen av homofile menn.

I min oppgave består denne perioden av tre forskjellige utpressingssaker. Der Ebbe Hertzbergs sak, og hans brev gir et unikt innblikk i tidsperiodens syn og oppfatning av homoseksualitet. I den neste tidsperioden 1930-1950 skyter både forskning på homoseksualitet og diskusjoner rundt homoseksualitet fart i Norge. Saker omhandlende homoseksualitet var forsidestoff flere ganger i løpet av perioden. Den store utpressingssaken i 1932 satt utpressing

av homofile på dagsorden.⁷ Den siste perioden fra 1950 til 1972 preges i stor grad av den homofile frigjøringskampen som starter med dannelsen av Det Norske Forbundet av 1948 i 1950.⁸ Dette var den første organisasjonen som aktivt arbeidet for homofiles rettigheter i Norge. I motsetning til de tidligere periodene er ikke denne perioden kjennetegnet med en enkeltsak, men heller for hvordan utpressingssaker aktivt ble brukt i arbeidet for fjerningen av paragraf 213, også kjent som «homoparagrafen».

1.2 Forskningssituasjon

Denne oppgaven tar som sagt for seg utpressing av homofile før fjerningen av «homoparagrafen». Denne delen av Norsk homohistorie er ikke vært særlig belyst tidligere. Selv om utpressing av homofili har blitt nevnt i tidligere forskning, for eksempel for å belyse hvordan tausheten og hemmeligholdet som ofte omga homofile og homofili kunne bli brukt for å utnytte homofile.⁹ Oppgaven min setter derimot søkelys på hvordan rettssystemet og samfunnet sitt syn på homofile endret seg frem mot fjerningen av «homoparagrafen» sett gjennom homofile som ble utsatt for pengeutpressing ble behandlet.

Det finnes en del forskning på feltet utenfor Norge. Både i et historisk perspektiv, men og i forskning på land der homofili er ulovlig nå. Selv om temaet er forsket på et det absolutt store hull, og ut ifra det jeg har funnet ingen oversiktsverk over hvor utbredt utpressing av homofile har vært i Europa eller ellers i verden. Min oppgave kan derfor være med på å både nyansere, men også komme med ny forskning på feltet.

En artikkel skrevet av Trumbach Randolph ser på hvordan homofile menn på 1700-tallet i London levde og hvordan de oppførte seg i den homoseksuelle subkulturen. I artikkelen trekker han frem at den homofile subkulturen ligner den fra det 1900-tallet, der homofile menn møttes i parker, urinaler og andre offentlige møteplasser. Kildene hans viser også til at mennene som møttes på disse homofile møteplassene ofte hadde et annet liv «hjemme», for eksempel med kone og barn. Dette viser derfor til at de til dels kunne gå inn og ut av

⁷ Jordåen 2019a.

⁸ Jessen 2024.

⁹ Kristiansen 2008 s.62.

subkulturen. Deltagelsen var derimot ikke uten risiko, da det straffen for å bli tatt som «sodomitt»(homofil mann) var mye strengere på 1700-tallet i London enn på 1900-tallet. Det var derfor flere tilfeller av pengeutpressing. Ofte besto utpressingen av trusselbrev der utpresseren krevde penger, og om det ikke ble betalt ville utpresseren anklage mannen for sodomi. Det var også tilfeller av direkte trusler der utpresseren turet med å få mannen hengt om han ikke betalte. Randolph trekker også frem at de som søkte etter intime relasjoner utenfor de «vanlige» møtestedene, hadde høyere risiko for å oppleve utpressing.¹⁰

Selv om det er relativt like forskning på utpressing av homofile i Norge, er det mer forskning på hvordan rettsvernet til homofile har vært viktig i frigjøringen av homofile, og deres opplevelse av samfunnet. Norsk forskning har tradisjonelt sett i stor grad fokusert på perspektiver som ser på homohistorie i forhold til jus eller medisin. Under og etter skeivt kulturår i 2022 har det kommet mer skeiv historieforskning på lokale, nære og personlige perspektiv.¹¹

Opphevingen av homoparagrafen i 1972 er et tydelig gjennombrudd i homokampen. Dette var og et viktig steg i å gjøre homofile til fullverdige medborgere. Historieskriving som har basert seg på homofrigjøring holdt lenge på med å fremme en forestilling om enten undertrykkelse eller frigjøring. Ofte var fortellingen om undertrykkelsen lagt til et udefinert «før», mens frigjøringen ble satt til et mer opplyst «nå».¹² Fenomener som ikke kunne forstås som enten undertrykkelse eller som en del av frigjøringen ble ofte oversett eller sett på som en del av den totale undertrykkelsen. I boken *Masker og Motstand. Diskré homoliv i Norge 1920-1970* av Hans W. Kristiansen settes derimot lyset på de delene av homolivet som tidligere ble oversett i forskningen. Her presenteres fortellinger og historier om homofile menn og kvinner som på tross av lovgivingen kunne leve både lykkelige og tilfredsstillende liv.¹³ Dette bryter med det som kanskje er den umiddelbare tanken om at homofile og lesbiske før fjerningen av homoparagrafen ikke kunne leve lykkelige liv der de kunne utøve sin seksualitet. Kristiansen

¹⁰ Trumbach 2007.

¹¹ Hundstad et al. 2022 s. 8-9.

¹² Kristiansen 2008 s. 211.

¹³ Kristiansen 2008 s. 211-212.

trekker også frem viktigheten av å fortelle et bredt spekter av historier for å nyansere historien, og skape en bredere forståelse av både norsk homokamp og norsk homoliv.¹⁴

Kristiansen skriver også om utpressingssaker i boken *Masker og Motstand*. Her legges utpressing frem som en konsekvens av hemmelighetsholdet som omringer homofile. Kristiansen ser på konkrete saker som Den Store utpressingssaken i 1932, her viser han til redselen som var forbundet med muligheten for at samfunnet man levde i skulle finne ut at man var homofil. Han ser spesifikt på de negative sanksjonene som kunne ramme menn og kvinner om de ble mistenkt for å ha intime forhold med det samme kjønn. Målet hans var her å finne ut hvorfor noen opplevde negative sanksjoner, mens andre kunne leve «homofile» liv uten redsel for å oppleve vold, utestengelse og sladder. Funnene til Kristiansen tyder på at skandaler gjerne var knyttet til forhold som brøyt med den seksuelle lavalderen, mens par som var jernbyrdene i alder ofte unngikk sladder om de holdt en lav profil. Han påpeker også at det er vanskelig å tolke både taushet og omtale, fordi begge deler kan være både positivt og negativt.¹⁵ Slik jeg tolker Kristiansen mener han at utpressing blir et resultat av både tausheten som omringer homofile, men også den negative omtalen i media. Ved at homofile ikke kunne snakke åpent om egen legning, ble dette lett å utnytte for kriminelle, og en av grunnene til at de ikke kunne snakke åpent om legningen sin var omtalen homofili hadde i media.

Som Kristiansen trekker frem er ikke norsk homokamp eller homoliv noe som er svart eller hvitt. Dette synet på norsk homohistorie er han ikke alene om. Kari-Mette Walmann Hidle påpeker i sin doktoravhandling at norsk homokamp ikke er en lineær bevegelse fra avkriminalisering til felles-ekteskapslov.¹⁶ Det at homohistorie ikke kan ses på som en ren lineær utvikling er essensielt også i min masteroppgave. Selv om oppgaven min følger utviklingen fra slutten av 1800-tallet frem til fjerningen av homoparagrafen betyr ikke dette at det automatisk er en lineær utvikling fra dårlig til bedre gjennom disse årene.

Et annet punkt i forskning på homofile i Norge er hvor stor effekt den medisinske diskursen rundt homofili har hatt for synet på homofili i Norge. Runar Jordåen har argument for at det

¹⁴ Kristiansen 2008 s.214.

¹⁵ Kristiansen 2008 s. 85.

¹⁶ Hidle 2013 s. 178.

var den medisinske diskursen som i stor grad var med på å forme hvordan rettssystemet så på homofile i Norge fram mot 1950-tallet. Allerede i 1920 var den medisinske diskursen tatt inn i rettsakene og brukt som argument for mildere straffer for homofile menn. Den medisinske diskursen gikk ut på at likekjønnet-seksuelltiltrekking var knyttet til personligheten til personer og derfor en medfødt tilstand. Den medisinske diskursen fikk ikke bare plass i rettsalene, men ble viktig når det kom til lovgivning.¹⁷

I 2019 kom det et oversiktsverk over skeiv norsk historie fra norrøn tid til i dag. I dette oversiktsverket går Hanne Marie Johansen gjennom hvordan skeiv historie har utviklet seg i Norge gjennom tidene. Her blir det tydeliggjort at skeiv utvikling i Norge ikke har vært lineær, men har vært preget av forskjellige gruppes syn på homofili. Selv om det kan virke som at utviklingen fra rundt 1950-tallet til i dag har vært bratt, har den ikke vært lineær. Som Hilde kommer det frem at utviklingen ligger i forskjellige stadier ut ifra hvilken del av skeiv frigjøring man ser på.¹⁸

I land der homofili er ulovlig i dag er det som sagt fortsatt tilfeller av utpressing av homofile. En casestudie fra 2021 gjennomført av Ellie Gore ser på hvordan situasjonen til LHBTQ+-personer står ovenfor i et land der homofili er ulovlig. Landet hun analyserte var Ghana. I analysen hennes kommer det frem at selv om det er få som blir dømt på grunn av lovverk som forbyr homofili bidrar denne lovgivingen til å skape et klima der fengsling, og utpressing er utbredte fenomen. Dette rammer både åpent homofile, men også de som kun er mistenkt for å være det.¹⁹

1.3 Teoretiske perspektiver

1.3.1 Heteronormativitet og Den Heteroseksuelle matrisen

Heteronormativitet er et teoretisk perspektiv som kommer fra skeiv teori. Det er et uttrykk som beskriver hvordan heteroseksualitet blir betraktet som normen for seksualitet. Ved dette blir også det heteroseksuelle samleiet normen for alle seksuelle handlinger. Heteroseksuelle

¹⁷ Jordåen 2003 s.115-116.

¹⁸ Johansen 2019.

¹⁹ Gore 2022.

parforhold blir og normen for samliv. Ved at samfunnet er bygget opp heteronormativt blir automatisk samlivsformer som ikke passer inn i det heterofile ekskludert. Både når det kommer til seksualitet og kjønn. Heteronormativitet som ideal blir og vedlikeholdt og videreført av samfunnets antagelser om hva som er ønskelig og mulig for enkeltmennesket.²⁰

Heteronormativitet er problematisk fordi det tar forgitt at alle lever i heteroseksuelle parforhold, bestående av kun to kjønn, mann og kvinne. Dette ekskluderer derfor mange samlivsformer, seksuelle aktiviteter og identiteter. Ved at disse formene for samliv ekskluderes vanskeliggjøres det å skape og se på samfunnet som en helhet, for eksempel innenfor forskning. Ofte er heteronormativitet og denne måten å se samfunnet på ikke en bevist praksis, men noe som kommer av tradisjon.²¹ Ved å bevisstgjøre og sette fokus på begrepet og praksisen rundt heteronormativitet kan man derfor i større grad få innsikt i samfunnet og dets oppbygging.

Judit Butler er en av de forskerne med størst innvirkning på forskningen rundt begrepet heteronormativitet. Hun har i sin forskning kommet med flere begreper på hvordan det vestlige samfunnet er bygget på rundt heteronormativitet, og hvordan dette er med på å påvirke de som lever i det. En teori hun har er *Den heteroseksuelle matrisen*. Dette er et normativt rammeverk som plasserer kvinne og mann på hver sin side som utelukkende kategorier både kroppslig og som identitet.

Et normativt rammeverk fokuserer på hva som man burde være, og setter standarder for hvordan dette kan vurderes. Som oftest knyttes standarden for hvordan man bør være til etiske eller moralske prinsipper, som i dette tilfelle der det kyttes opp mot de moralske standardene for hvordan kvinner og menn bør og skal oppføre seg. Dette normative rammeverket legger også opp til at kvinner skal begjære menn og at menn skal begjære kvinner.²² De som ikke passer inn i dette rammeverket blir ifølge Butler sett på som avvik av samfunn som har omfavnet den heteroseksuelle matrisen. Butler påpeker og det ikke bare er minoriteter som bryter med den heteroseksuelle matrisen, men at også heteroseksuelle mennesker kan ha

²⁰ Almås et al. 2023.

²¹ Almås et al. 2023.

²² Butler 1999 s.194.

tanker, følelser eller atferd som gjør at de ikke passer inn i det rigide rammeverket den heteroseksuelle matrisen har skapt.²³ Gjennom å lage et rammeverk for hvordan menn og kvinner skal og bør oppføre seg, blir det også en form for kontroll. De som ikke passer inn i Den heteroseksuelle matrisen kan straffes, mens de som passer inn kan bruke makten den gir til å ha kontroll.²⁴

Heteronormativitet og Den heteroseksuelle matrisen vil i min analyse bli brukt for å forstå hvordan store deler av rettssystemet og samfunnet var bygget opp. Ved å huske på at samfunnet i store deler av tidsperiodene jeg analyserer er bygget på en heterofil norm kan det være mulig å forstå hvorfor de reagerte som de gjorde på det de så på som avvik. Det er også interessant å se om noen av Butlers synspunkter var delt av noen i samtiden av tidsperiodene, selv hennes teori ikke eksisterte på denne tiden.

1.3.2 Medborgerskap og demokratisering

Medborgerskap er en betegnelse som kommer fra samfunnsvitenskap, og brukes om en tilstand der en person blir regnet som og kan regne seg selv som et fullverdig medlem av samfunnet.²⁵ Borgere i et samfunn har rettigheter og plikter, og kan oppleve tilhørighet og muligheter for samfunnsdeltagelse. Medborgerskap handler om mer enn å kun ha rettigheter, det handler i like stor grad om anerkjennelse, inkludering, likeverd og deltakelse.²⁶ I denne oppgaven er betegnelsen medborgerskap viktig for analysen. Gjennom å analysere kildene mine håper jeg at det blir tydelig når homofile oppnår en form for medborgerskap i Norge. Da særlig med hensyn til deres opplevelse av inkludering og mulighet til deltagelse i samfunnet. Spesielt i perioden 1950-1972 blir medborgerskap og demokratisering viktige begrep for å kunne forstå de politiske argumentene som ble brukt i kampen mot legalisering av homofili.

Et annet viktig begrep i min oppgave er derfor demokratisering. Demokratisering er en endringsprosess hvor et politisk regime blir mer demokratisk.²⁷ Begrepet blir oftest brukt om

²³ Jessen 2023.

²⁴ Butler 1999 s.91.

²⁵ Thorsen & Lid 2024.

²⁶ Lid 2017.

²⁷ Alvarez 2025.

ikke-demokratiske samfunn som sakte eller raskt åpnes for større grad av politisk deltagelse, ytringsfrihet eller opposisjon mot ledere. Demokratisering kan og være utviding av demokratiet som når kvinner i Norge fikk stemmerett i 1913.²⁸ I min oppgave er demokratiseringsprosessen homofile og skeive går gjennom for å få like rettigheter som heterofile personer og par har. Denne prosessen er og et eksempel på sakte demokratisering fordi den skjer over flere tiår, gjennom både endringer i lovverk og samfunnets oppfatning. Ved at homofile fikk flere rettigheter ble det muliggjort for en større grad av politisk deltagelse og det ga dem større ytringsfrihet uten frykt for å bli straffet.

1.4 Kilder og metode:

Hovedkildene i min oppgave er rettsdokumenter, avisartikler, og personlige beretninger. Jeg kommer og til å bruke stortingsforhandlinger, forskjellige tidsskrift, og lovverk.

Rettsdokumentene er diverse dokumenter fra rettssakene og etterforskningen som er blitt gjennomført rundt de forskjellige utpressingssakene. Jeg har totalt funnet og fått innsikt i fem forskjellige saker som inneholder utpressing av menn som har hatt eller ble anklaget for å ha forhold med menn av utpresserne. De fleste sakene ligger på statsarkivet i Oslo, men en av dem ligger på statsarkivet i Bergen. Sakene er fordelt på de tre tidsperioden jeg har delt opp masteroppgaven i. Det er to saker i tidsperioden 1885-1930, to saker fra 1930-1950 og en sak fra 1950-1972.

En stor utfordring med å bruke rettsdokumenter er at det kan være svært krevende å finne de i arkivene. Ofte er sakene en del av større kriminelle saker, og det er derfor ikke alltid like lett å finne nøyaktig den som omhandler utpressing. Sakene er og registrert på navnet til den som er dømt. Dette er og med på å gjøre det mer utfordrende med tanke på at det ofte ikke nevnes navn på de dømte i avisene som tar opp saken. En annen utfordring er at jo nyere sakene er jo større sannsynlighet er det for at dokumentene er klausulert. De fleste dommer er klausulert i minst 100 år, og i noen tilfeller 150 år. Jeg har derfor vært avhengig av å få innsyn i sakene som er under 100 år.

²⁸ Alvarez 2025.

Avisartiklene jeg har brukt i oppgaven har det vært lettere å finne relevante saker. Nasjonalbiblioteket har de fleste aviser åpne på nb.no. Disse er digitalisert, og det har derfor vært relativt enkelt å finne artikler som både tar opp pengeutpressing av homofile og artikler som gir innsyn i hva både samfunnet, men også enkeltpersoner mente om homofili i sin periode. Avisartiklene som omtaler utpressing, har og i stor grad vært viktige for å finne de forskjellige dommene.

Av personlige berginger er det i hovedsak Ebbe Hertzberg sine brev til Waldemars Chr. Brøgger og Poul Andræ. I disse brevene skrev han om forskjellige temaer som identitet, utpressing og mer. Disse er med på å gi et meget nyansert bilde på hvordan disse temaene både ble diskutert, men og opplevd på slutten av 1800-tallet. Brevene til Waldemars ligger transkribert på nb.no og beverne til Poul Andre er transkribert av Runar Jordåen.

De resterende kildene mine brukes for å kunne nyansere og sette et bilde på hvordan samfunnet var i de forskjellige periodene. Ved å ha et bredt spekter av kilder vil det være mulig å kunne se på flere deler av samfunnet, og hvordan forskjellige sider ser på utpressing. Dette bruker jeg deretter i min analyse der jeg ser på hvordan samfunnet både som en helhetlig, men også som grupperinger ser på utpressing av homofile og hvordan dette endrer seg i løpet av tidsperioden i masteren.

Fokuset i masteroppgaven er homofile menn og reaksjonene de møter i både rettsvesenet og samfunnet ellers. Det er så vidt jeg vet ikke noen saker som omhandler lesbiske kvinner som opplever utpressing. Dette har nok sammenheng med at lovverket kun gjorde sex mellom menn ulovlig. Ut ifra mine kilder er det heller ingen som nevner at lesbiske kvinner klager på eller nevner utpressing som et problem. Det er og mye større grad vanskelig å bevise sex mellom kvinner da de ofte har tettere bånd og det oftere er sosialt akseptert at kvinner holder hender og viser hverandre kjærlighet i større grad, enn det er mellom menn. Det finnes i norsk rettshistorie kun to rettsaker som baserer seg på seksuelt samvær mellom kvinner. En mulig grunn til at det finnes så få rettsaker er at sex mellom kvinner ikke ble sett på som «ordentlig»

eller «ekte» sex fordi den ikke involverte en mann som penetrerte var essensiell for at sex kunne finne sted.²⁹

1.4.1 Metodisk tilnærming

I historiske studier der fokuset er kjønn og seksualitet anvendes det ofte to forskjellige tilnærminger, essensialistisk og konstruktivistisk perspektiv.³⁰ Hvilken tilnærming man velger blir avgjort av problemstillingen. Min problemstilling er som nevnt *Hvordan endret rettsvernet seg for homofile og synet på homofili frem mot fjerningen av homoparagrafen i 1972 i lyset av utpressingssaker mot homofile?* Med tanke på at min oppgave tar for seg hvordan samfunnet opplever homofili i sin tidsperiode blir det mest logisk å bruke et konstruktivistisk perspektiv for å kunne forstå hvordan samfunnet så på kjønn og seksualitet ut ifra datidens gitte kultur og samfunnsoppbygging. Konstruktivistisk perspektiv bygger på tanken at mennesker skaper eller tilskriver verden mening ved å bruke språk, fordi språket bygger sosiale og kulturelle konveksjoner, normer og koder som gjør språket forståelig for de som deler den samme kulturen.³¹ Essensialistisk tilnærming derimot ser på kjønn og seksualitet uavhengig av den kulturelle konteksten og har fokus på hvordan man har forholdt seg til homoseksualitet gjennom tidene.³² En annen grunn til å velge konstruktivistisk perspektiv er at den ikke anvender dagens moderne begreper på fortiden men forholder seg til de historiske begrepene. Det at jeg bruker en konstruktivistisk tilnærming er derfor en av grunnene til at det flere ganger i min oppgave blir brukt ord og uttrykk som kanskje ikke ville blitt brukt i dag, og som nåtidens homofile og skeive muligens ikke kjenner seg igjen i.

Begrep som ikke nødvendigvis er vanlige i dagens dagligtale vil bli brukt i min masteroppgave. Dette er både på grunn av at jeg bruker en konstruktivistisk tilnærming, men også fordi det er essensielt for å vise endring eller kontinuitet i hvordan samfunnet oppfattet og behandlet homofile. Jeg kommer også til å forholde meg til ordbruken og begrepsbruken som er i de kildene jeg bruker. Dette gjør jeg for å skape et mest mulig helhetlig bilde av hvordan samfunnet opererte i den gitte tiden, uten å legge inn dagens tankemåter og begrepsbruk. Når begrepene jeg bruker ikke er essensielle for å vise endring eller kontinuitet

²⁹ Stuen 2021.

³⁰ Skjævesland 2021 s. 17.

³¹ Ryymin 2018 s.58.

³² Skjævesland 2021 s.10.

vil jeg derimot så godt det lar seg gjøre bruke ord som er mer akseptert av det skeive miljøet i dag. Et eksempel på dette er bruken av homofili og homofil. Der det er mulig og logisk vil jeg bruke dette nyere begrepet, men ellers vil jeg i stor grad forholde meg til datidens begreper. Håpet er at min begrepsbruk er med på å tydeliggjøre endringen som skjer i samfunnet med tanke på synet på homofili.

Om det ikke er nødvendig for analysen kommer jeg stor grad til å bruke homofil som begrep på menn som er tiltrukket av menn, også i situasjoner der det ikke nødvendigvis er sikkert hvilken legning den enkelte ville identifisert seg med. Dette gjør jeg for å kutte ned på beskrivelser som «mann som muligens var tiltrukket av samme kjønn». Om samfunnet hadde oppfattet han som noen som var tiltrukket av samme kjønn, vil jeg som oftest kun bruke homofili for lesbarhetens skyld. Det er derimot viktig å presisere at alle jeg bruker denne betegnelsen på ikke nødvendigvis ville identifisert seg som det.

1.5 Disposisjon

Oppgaven min er strukturert kronologisk. Det første kapitlet er et oversiktskapittel på lovverk rundt homofili i Norge. I dette kapitlet gjøres det rede for utviklingen til lovverk som omhandlet homofili i Norge fra ca. 1200 til opphevingen av «homoparagrafen» i 1972. De tre neste kapitlene er en kronologisk gjennomgang av de tre tidsperiodene jeg analyserer. I disse kapitlene blir først utpressingssakene presentert for å så settes inn i en bredere sosial kontekst. Til slutt er det et kapittel som ser alle tidsperiodene opp mot hverandre og trekker frem utviklingstrekkene som tydeliggjøres i de forskjellige periodene.

2 Lovverk rundt homofili i Norge

Lovverk omhandlende homofili har endret seg fra Gulatingsloven fra ca. 1200³³ til opphevingen av §213 i 1972, også kjent som «homoparagrafen»³⁴. Lovverket har gradvis endret seg i løpet av de siste hundre århundrene fra dødsstraff til avkriminalisering. I dette

³³ Aarset 2000 s.9.

³⁴ 50 år siden opphevelsen av straffeloven § 213 – «homoparagrafen» 2022.

kapittelet vil jeg ta for meg de forskjellige lovene og lovverkene i løpet århundrene, med spesielt fokus på lovverk fra 1842 da det er dette som er praktisert i sakene i masteroppgaven

Gulatingsloven sa at menn som hadde seksuelle forhold med andre menn var «ubotamennn», som betyr fredløse. Det finnes derimot ikke noe belegg for at denne loven noen gang ble praktisert.³⁵ Forhold mellom menn ble sett ned på i norrøn kultur, der en mann risikerte å miste «ære» om han hadde «kvinnelig rolle» i den seksuelle relasjonen.³⁶ Det kan derfor tenkes at dette var med på grunnlaget for loven. Denne lovgivningen ble ikke videreført i det nye landsomdekkende lovverket Magnus Lagabøtes landslov i 1274. Her gikk derimot loven «videre» i kirkeretten som i praksis betydde at det var kirken som håndhevet loven. Under kirkeretten var straffen for seksuelle forhold mellom menn høye bøter.³⁷

Kirkeretten ble i 1687 intrigert i Norske lov, og kjent som Kong Christian Den Femtis Norske Lov.³⁸ Her ble forhold mellom menn dømt etter denne ordlyden «Omgjængelse, som er imod Naturen, straffis med Baal og Brand.»³⁹ Dette innebar i praksis at seksuelle forhold mellom menn kunne bli straffet med døden. «Omgjængelse, som er imod Naturen...» betydde ikke bare seksuelle forhold mellom menn, men og seksuelle handlinger gjort med dyr.⁴⁰ Her er det derfor bibelen som ligger til grunn for lovgivingen. Ved at lovteksten er relativ vag er kan tolkes i relasjon til at «alle» seksuelle forhold som ikke var i henhold til Guds lover var imot naturen, da spesielt de som ikke kunne resultere i reproduksjon. Da spesielt med tanke på at flere andre lover omhandlet andre seksuelle relasjoner, som sex utenfor ekteskap og bigami.⁴¹ Det virker heller ikke som om denne loven ble håndhevet ofte.⁴²

I 1842 kom Kriminalloven. I denne loven har kirken mindre innflytelse, men loven fra Norske Lov ble i stor grad videreført. Endringen som kom var i straffen, den ble kraftig redusert fra dødsstraff til straffearbeid. I Kapittel 18 om løsagtighed står det i § 21 « Omgjængelse, som er

³⁵ Aarset 2000 s. 10-11.

³⁶ Berge 2024.

³⁷ Berge 2024.

³⁸ Gisle 2024a.

³⁹ Berge 2024.

⁴⁰ Aarset 2000 s. 12.

⁴¹ Aarset 2000 s. 17-20.

⁴² Berge 2024.

imod Naturen, belægges med straffarbeide i femte grad.»⁴³ Straffarbeid i femte grad var den mildeste formen for straffarbeid, og kunne vare fra 6 måneder til 3 år.⁴⁴ Det å redusere straffen såpass kraftig var begrunnet med at det var en spesiell lidenskap som ikke kunne ses på som standard forbrytersk tankegang, og derfor ikke kunne stoppes kun ved hjelp av frykt for straff. I større grad var det frykten for skammen en tiltale og offentlig undersøkelse ville føre til som var hovedmotivet når det kom til å ikke begå lovbrudd.⁴⁵ Selv om straffarbeid i femte grad var den mildeste formen for straffarbeid var det fortsatt strengere enn arrest, fengsel og bøter.⁴⁶

For at man skulle kunne straffes var det og et krav om fullbyrdelse av forbrytelsen. Det vil si at det var et krav om både «res in re» og «effusio seminis», som betyr penetrasjon av anus og sædavgang.⁴⁷ Det var i praksis derfor kun analsex mellom menn som var ulovlig og ikke andre forhold. Domstolene var gjennom hele perioden strenge på at begge delene av kravet om fullbyrdelse måtte være til stede for dom, men i tilfeller der det ikke var oppfylt kunne man dømmes for forsøket.⁴⁸ Fram til 1887 var det og et krav om et vitne eller tilståelse for å kunne dømmes, dette endret seg i 1887 da domstolene gikk over til fri bevisteori. Fri bevisteori vil si at man kan dømmes etter indisier.⁴⁹

I 1889 kom det en lovendring i Kriminalloven paragraf 21. Her endret ordlyden seg fra «Omgjængelse, som er imod Naturen, belægges med strafarbeide i femte grad.» til «Finder legemlig Omgjængelse Sted mellom Personer av Mandskjønn straffes de Skyldige med Straffearbeide i femte Grad eller Fængsel. Med samme Straf anses den, der har lægemling Omgjængelse med dyr.»⁵⁰ I denne lovteksten blir det tydeliggjort hva som regnes som ulovlig. Her kommer det og for første gang siden Gulatingsloven at lovverket eksplisitt kun omhandler menn. Under den tidligere ordlyden kunne kvinner og straffes, noe som og skjedde et fåtall ganger.⁵¹

⁴³ *Kongeriget Norges Criminallov af 20de August 1842* 1842. s. 68.

⁴⁴ Jacobsen 2021.

⁴⁵ Aarset 2000 s. 55.

⁴⁶ Aarset 2000 s. 60.

⁴⁷ Aarset 2000 s.17.

⁴⁸ Aarset 2000 s. 62.

⁴⁹ Aarset 2000 s. 62.

⁵⁰ *Storthingstidende, indeholdende otte og tredivte ordentlige Storthings Forhandlinger. 1889. Forhandlinger i Odelstinget.* u.å. s.642.

⁵¹ Aarset 2000 s.72.

I tillegg så har det her og skjedd en endring i straffen. Nå var det mulighet for dommeren å utøve skjønn i forhold til straff. Denne endringen var begrunnet med at det kunne finne formidlende omstendigheter som tilsa at det skulle skje en redusering i straff, fra straffearbeid til fengsel.⁵² Dette gir og et innblikk i at sakene som ble behandlet av domstolene var av forskjellig art og derfor trengte en vis form for skjønn når det kom til straff.

En annen grunn for at loven nå ble presisert til å omhandle menn som hadde legemling Omgjængelse var det økende problemet med mannlig prostitusjon. Tidligere hadde man i domstolene skilt mellom den «aktive» og «passive» part i samleie, men dette ble nå endret. Ved at det var lik straff for både den «aktive» og «passive» deltageren var tanken at det ikke lenger ikke «like» lett å drive mannlig prostitusjon, fordi begge deler ville resultere i lik straff.⁵³ Unntaket skulle derimot være om den passive parten under straffbar alder eller andre formildende omstendigheter.⁵⁴

I 1902 kom det igjen et nytt lovverk, Straffeloven av 1902. Det er her § 213, også kjent som «homoparagrafen» kommer. I kapittel 19 Forbrydelser mod Sædeligheden finner man § 213. Ordlyden er som følger «Finder utugtig Omgjængelse Sted mellem Personer af Mandkjøn, straffes de, der heri gjør sig skyldige, eller som medvirker dertil, med Fængsel indtil 1 aar. Med samme Straf ansees den, som har utugtig Omgjængelse med Dyr, eller som medvirker dertil.»⁵⁵ Strafferammen reduseres fra tidligere lovbestemmelser ned til «kun» maks et års fengsel. Selv om store deler av ordlyden ellers er relativ lik den fra 1889. Dommeren fikk og nå enda større mulighet for skjønn når det kom til straff for brudd på loven.⁵⁶

Ordlyden blir og tydeliggjort i § 213 man både kan straffes for å gjennomføre «utugtig Omgjængelse», men også å medvirke til det. Ved å endre fra «legemlig Omgjængelse» til

⁵² Aarset 2000 s. 125.

⁵³ *Storthingstidende, indeholdende otte og tredivte ordentlige Storthings Forhandlinger. 1889. Forhandlinger i Odelstinget.* u.å. s. 644.

⁵⁴ Aarset 2000 s. 125.

⁵⁵ *Almindelig borgerlig straffelov og Lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttræden af 22. mai 1902* 1903. s. 96.

⁵⁶ Aarset 2000 s.149.

«utugtig Omgjængelse» ble og hva som kunne straffes endret. «Legemlig Omgjængelse» referer i stor grad til samleielignende handlinger. «Utugtig Omgjængelse» derimot er i mindre grad knyttet til rent samleielignende handlinger, men favner heller flere handlinger for å tilfredsstille kjønnsdriften.⁵⁷ Dette kan ses i sammenheng med at domstolene i større grad hadde fri bevisteori. Under denne hadde flere blitt dømt uten direkte bevis for «res in re» og «effusio seminis», men heller indirekte bevis for at dette hadde forekommet. Lovendringen gjorde det derfor tydeligere at det ikke lenger kun var analsex mellom menn som var ulovlig, men og andre lignende handlinger mellom menn.

Under lovforhandlingene rundt § 213 ble det igjen tatt opp om forbudet og skulle gjelde kvinner. Under diskusjonen som fulgte ble de forskjellige synene på mannlig og kvinnelig seksualitet tydeliggjort. Et argument var at kvinner ikke kunne gjennomføre et samleie på samme måte som menn, og at dette fysisk sett var umulig og at man da og måtte sette opp forbud mot onani.⁵⁸ Et annet argument var at det omtrent ville være umulig å skaffe gode nok beviser for at noe skjedde mellom kvinner, og at om det skjedde var noe som skjedde i det skjulte.⁵⁹ Disse argumentene kan tolkes som at de mente at kvinner ikke kunne ha ordentlig seksualitet om det ikke involverte en mann⁶⁰, og de derfor ikke kunne straffes for brudd mot sedeligheten.

Fram mot 1972 ble det flere ganger tatt opp om man skulle endre eller fjerne § 213. I 1922 ble det oppnevnt en straffelovskomiteé som skulle revidere og gjennomgå lovverket fra 1902. De kom frem til at § 213 burde erstattes av andre bestemmelser som heller spesifikt straffet homoseksualitet om det dreide seg om prostitusjon eller i tilfeller der menn under 21 år var involvert. De forslo og å gjøre lovteksten kjønnsnøytral. Dette ble imidlertid aldri lagt frem for Stortinget.⁶¹

⁵⁷ Aarset 2000 s.145.

⁵⁸ *Stortingstidende indeholdende en og femtiende ordentlige stortings forhandlinger 1901/1902 II Forhandlinger i lagtinget* u.å. s. 205.

⁵⁹ Aarset 2000 s. 146-14.

⁶⁰ Aarset 2000 s.146.

⁶¹ *Avkriminalisering av homofili* 2022.

I 1953 kom det igjen forslag til endringer i § 213. Her var det igjen tema å fjerne paragrafen å erstatte den med andre bestemmelser. § 213 hadde i stor grad nå gått over til å være en «sovende paragraf», som vil si at den ikke lenger ble brukt til straff eller dom.⁶² Men på tross av at den ikke var i bruk ble det heller ikke denne gang gjennomslag for å fjerne paragrafen. Det var ikke før i 1972 at § 213 ble opphevet. Den ble heller ikke erstattet med andre særregler og det resulterte i at homofili nå var blitt avkriminalisert.

Gjennom lovgivingen rundt homofili kan man se at synet på homofile har endret seg. Da spesielt i endringen som skjer i forhold til straff. Fra fredløshet, og dødsstraff til sovende paragraf og avkriminalisering. Selv om endringen skjer i straffen ser man og at myndighetene ser på de sosiale reaksjonene til dom som en faktor når det kommer til straffens effekt. I 1842 var tanken at frykten for mulig offentlig skam, større enn frykten for straff og det derfor kunne gis mildere straff.

Denne skamleggingen er også et argument for fjerningen av homoparagrafen i 1972. Da Arne Kielland fremmet sitt forslag om å oppheve § 213 i 1971 på grunnlag at den opprettholder skam og fordommer mot homofile. Han trakk også frem at loven var en blanding av jus og moral.⁶³ Dette gjøres enda tydeligere at selve homoparagrafen bygger på en lov fra kirkeretten.

3 Kontrærseksuell, og homoseksuell. Homofili på slutten av 1800-tallet.

Homofili var gjennom flere hundreår ulovlig i Norge. I 1842 kom det for første gang en redusering i straffen for homofili.⁶⁴ Et av argumentene for å redusere straffen var at de sosiale konsekvensene man ville oppleve om man ble oppdaget, var en større og verre straff enn den man fikk gjennom rettssystemet.⁶⁵ Dette viser til et samfunn som i stor grad ble styrt av sosiale normer og regler, og som var svært konservativt når det kom til seksualitet. Spesielt

⁶² *Love is love?* u.å.

⁶³ *Avkriminalisering av homofili* 2022.

⁶⁴ *Kongeriget Norges Criminallov af 20de August 1842* 1842 s. 68.

⁶⁵ Aarset 2000 s.55.

om man vek vekk fra normen. I 1889 kom det som nevnt tidligere igjen en endring i lovverket rundt homofili, da spesifikt i Kriminalloven paragraf 21. Her ble det spesifisert at omgjengelse mot naturen var seksuelle handlinger mellom mannkjønn.⁶⁶

Denne endringen i ordlyd i lovverket ble i hovedsak gjennomført for å kunne straffe mannlige prostituerte.⁶⁷ Økningen av mannlige prostituerte spesielt i store byer ble sett på som et problem som måtte motvirkes.⁶⁸ De mennene som drev prostitusjon utnyttet ofte også mennene i etterkant ved å presse de for penger. Både pengeutpressing og stjeling var relativt vanlig praksis blant de som også drev med prostitusjon. Jeg antar derfor også at mange fant sine ofre gjennom at de ønsket å kjøpe seksuelle tjenester fra dem.

På slutten av 1800-tallet startet psykologer å interessere seg for homofile menn. De starter å gjøre undersøkelser for å finne ut om tiltrekking til det samme kjønn kan være en psykisk diagnose.⁶⁹ Med denne interessen for menn som var tiltrukket av det samme kjønn kom det også flere begreper. Noen eksempler på disse begrepene er kontrærseksuell og homoseksuell. Økingen av begrepsbruk og oppfinnelsen av nye begreper gjorde det mulig å se på legning og seksualitet på en måte som ikke hadde vært en mulighet tidligere. Begrepsbruken gir også oss et dypere innsyn i hvordan menn som var tiltrukket av andre menn opplevde dette i denne perioden. I Norge ble begrepet homoseksuell iallfall brukt i aviser fra 1903.⁷⁰

Den første dokumenterte saken som omtaler pengeutpressing av en mulig homofil mann i Norge er fra 1885. Denne saken kommer fra en beretning av Ebbe Hertzberg. I tillegg har jeg fått innsyn i to andre rettsaker som mest sannsynlig omhandler utpressing av homofile menn, eller menn som ble antatt for å være homofile. Selv om jeg kun har funnet tre saker der det er stor sannsynlighet for at det finnes mange flere saker. Da spesielt med tanke på at avisene ikke omtalte homoseksualitet, og det faktum at mange trolig heller ikke gikk til politiet grunnet skam eller redsel for å bli avslørt. Dette gjør det utfordrende å finne et konkret antall saker,

⁶⁶ *Storthingstidende, indeholdende otte og tredivte ordentlige Storthings Forhandlinger. 1889. Forhandlinger i Odelstinget. u.å.*

⁶⁷ Aarset 2000 s. 125.

⁶⁸ Aarset 2000 s. 125.

⁶⁹ Stuen 2021.

⁷⁰ Gjesvik 2015 s.128.

men jeg vil anta at de sakene jeg har tilgang på i stor grad gir et representativt bilde på hvordan samfunnet og rettssystemet reagerte på utpressing på slutten av 1800-tallet.

Dette kapittelet viser at selv om at sex mellom menn var ulovlig ble det i de sakene der pengeutpressing av homofile menn kom rettsak og det ble utvist en dom at det gikk i favør med den homofile. I de fleste tilfeller var det også kriminelle nettverk som aktivt gikk etter menn med homofile tilbøyeligheter som gjennomførte pengeutpressingen. Utpressing ble av rettsvesenet sett på som en «verre» synd enn det å være homofil. Spesielt blir dette tydelig i hvor lite fokus grunnlaget for utpressingen hadde i saker som endte med dom. I disse sakene er hoveddelen av fokuset satt på utpressingen og hva de tiltalte tidligere har blitt dømt for. De fleste som drev med utpressing, var også tidligere straffedømte, noe som også stemmer med at det ofte var kriminelle nettverk som drev med utpressing. Hvordan disse opererte og hvilke konsekvenser pengeutpressingen hadde for offeret vil jeg gå dypere inn på under.

3.1 Ebbe Hertzberg og utpressing

Beretningen fra 1885 kommer fra Ebbe Carsten Horneman Hertzberg. Den ble skrevet ned i en brevveksling mellom han og Waldemar Chr. Brøgger. Hertzberg var rettshistoriker, statsøkonom, diplomat og politiker.⁷¹ Brøgger var en norsk geolog og forskningsadministrator.⁷² De bodde begge i Kristiania, og i brevene mellom dem får man innsyn i flere av sakene som opptok dem. I Brevs. 298 skriver Hertzberg om ryktene som går om han og hans tilbøyeligheter.⁷³ Det er derimot ikke ryktene rundt Hertzberg som er mest interessant i denne brevveksling. Det er derimot pengeutpressingen han opplever som gir oss et unikt innblikk i hvordan pengeutpressingen opplevdes av den som ble utsatt for det.

I brevet skriver han som sagt om hans personlige opplevelse med pengeutpressing. Det er denne saken som er den tidligste dokumenterte saken som omhandler pengeutpressing av en mann som er tiltrukket av det samme kjønn.⁷⁴ Noe som er spesielt interessant med saken til Hertzberg er at han forteller at han ikke er den eneste som har opplevd dette. Han skriver

⁷¹ Hertzberg 2022

⁷² Bryhni 2024.

⁷³ Hertzberg 1886.

⁷⁴ Som jeg har funnet.

derimot at det har gått en ny sport i å utpresse menn med nedverdige beskyldninger som kunne skade ryktet deres.⁷⁵ Jeg tolker Hertzbergs beskrivelse av nedverdige beskyldninger til at det handler om menn som er tiltrukket av andre menn. Da spesielt fordi legning og tiltrekking til det samme kjønn er temaet i mange av deres brev.

Den 5 mars i 1885 ble Hertzberg oppsøkt av en sjømann som påsto at de noen år tidligere hadde hatt en form for forhold og at han skulle og måtte betale for at sjømannen ikke skulle fortelle offentligheten om dette påsatte forholdet. Denne mannen hadde ikke Hertzberg noen kjennskap til. Det hadde derimot politiet, og dette fikk han vite når han meldte hendelsen til politiet.⁷⁶ Ifølge Hertzberg hadde mannen brukt alle sparepengene sine opp og på grunn av dette funnet på planen om å skaffe seg penger på en alternativ måte. Sjømannen opererte vel og merke ikke alene, men han samarbeidet med andre kriminelle som også ønsket å utnytte homofile menn. Seg imellom utvekslet de navn på forskjellige menn som muligens hadde homofile tilbørigheter. Denne informasjonen brukte de deretter for å aktivt gå etter mennene som muligens hadde homofile tilbørigheter. Hertzberg skriver at de kriminelle hjemsøkte de homofile mennene, ofte over lengre tid.⁷⁷

Fremgangsmåten til de kriminelle var forskjellig. Hertzbergs sjømann var ofte relativt full, og i den tilstanden uhåndterlig. Som resultat hadde han også svært varierende resultat i hvor stor suksess han hadde når det kom til utpressing. Hertzberg beskriver han som meget frekk, og til politiet hadde sjømannen sagt «Dere ved nok, at der jeg siger, er løgn; men jeg siger nu saa lel, jeg.» Hertzberg syntes personlig ikke at fremgangsmåten hans virket spesielt planlagt eller gjennomtenkt. Han sendte for eksempel et brev der han påsto at Hertzberg skylte han 80 kroner. Dette vil i dagens verdi tilsvare om lag 7200 kr.⁷⁸ Selv om Hertzberg ikke betalte noe til utpresseren preget hendelsen han sterkt. Det var og med på bygge opp under ryktene om at han likte menn, noe som truet hans status i samfunnet.⁷⁹ Det at sjømannen poengterer at utsagnene hans ikke har rot i virkeligheten, men at de fortsatt får konsekvenser viser til at

⁷⁵ Hertzberg 1886.

⁷⁶ Hertzberg 1886.

⁷⁷ Hertzberg 1886.

⁷⁸ *Priskalkulator* u.å.

⁷⁹ Hertzberg 1886.

samfunnet ikke godtar at noen blir anklaget for å gå utenfor de rammene som er lagt opp for seksualitet.

I brevene skriver ikke Hertzberg noe om at sjømannen blir dømt for utpressingen han utsetter han for. Jeg antar derfor at denne saken ikke har noen form for rettsak. En mulig grunn til at saken til Hertzberg ikke går noen plass kan være at han allerede hadde rykter på seg som handlet om at han likte menn, som ikke var i sammenheng med denne saken. Det kan derfor være at det ble ansett som en naturlig konsekvens for noen som Hertzberg. En annen grunn kan ha vært at han ikke betalte utpresseren sin noe. Siden han ikke betalte var det heller ikke noen «ordentlig» utpressing som hadde skjedd, og dermed kun ord mot ord. Dette på tross av at sjømannen var en kjenning av politiet.

I hovedstaden var det ifølge Hertzberg flere som arbeidet i lag for å finne og deretter utpresse menn som kunne ha hatt eller hadde samvær med andre menn.⁸⁰ Det er derfor logisk å anta at det finnes mange flere saker enn det som blir presentert i min masteroppgave. Saken til Hertzberg ble ikke omtalt av aviser eller tatt ordentlig på alvor av politiet. Jeg vil tro at den største grunnen til at politiet ikke tok saken til Hertzberg var at han ikke hadde betalt sjømannen noe. Da Hertzberg skrev om utpressingen så skrev han at de bedrev prelleri, som betyr at de prøvde å ribbe dem for penger.⁸¹ Dette var også ofte det som brukt i avisene, da de omtalte sakene. Avisene skrev som regel heller ikke hvorfor mennene opplevde utpressing. Ifølge Kristiansen ble ord som «homoseksuell» brukt svært sjeldent i perioden fra 1920-1930, man kan derfor anta at det ble brukt enda mindre før denne perioden.⁸² Det var nok også mange som mente at seksualitet ikke var noe som skulle snakkes om i pressen, og saker som omtalte dette ble derfor heller ikke skrevet om.

3.2 Ebbe Hertzberg og Poul Andræ

En annen brevveksling som ga innblikk i utpressing av homofile menn, var den mellom Ebbe Hertzberg og Poul Andræ. Brevvekslingen gir et unikt innblikk i hvordan to menn på slutten

⁸⁰ Hertzberg 2022

⁸¹ *prelle* - Det Norske Akademis ordbok u.å.

⁸² Kristiansen 2008 s. 84.

av 1800-tallet oppfattet sin tiltrekning mot likekjønnede. I 1877 ble han professor ved Det kongelige Frederiks universitet i Kristiania. I 1886 fikk karrieren hans en brå avslutning da det kom ut rykter om seksuelle forhold til unge menn. Disse ryktene resulterte i at han måtte fratre stillingen sin som professor. Dette samt mer diskuterer han i brevene han sendte til Andræ. 13 av brevene fra Hertzberg er bevart og de har blitt transkribert av Runar Jordåen.⁸³

Poul Andræ var en dansk jurist. Andræ var i likhet med Hertzberg tiltrukket av menn. Både han og Hertzberg har i brevene diskutert de forskjellige nye begrepene som kom på slutten av 1800-tallet og hvordan de selv følte de passet inn i de forskjellige. Andræ mente selv at han var født som «kontrærsekusell». Hertzberg ble diagnostisert med å være kontrærseksuell i forbindelse med at han prøvde å renske seg fra ryktene som truet med å frata han jobben.⁸⁴ Kontrærseksuell er en psykisk lidelse med et mulig nevrologisk opphav.⁸⁵ Et av symptomene på denne psykiske sykdommen var kjønnsoverskridende adferd.⁸⁶ De var og fra samme samfunnsklasse. Det er ikke sikkert hvordan Andræ og Hertzberg kom i kontakt med hverandre. En teori er at Andræ tok kontakt med Hertzberg etter nyheten om at han måtte trekke seg fra stillingen sin kom ut i Social-Demokraten i 1886. Begge møtte også de fremste psykiatrikerne på feltet. Dette kan også ha vært en av grunnene til at de ble kjent med hverandre. Ut ifra brevene kan man anta at kontakten var etablert mellom dem før eller rundt 1890.⁸⁷ Brevene som er bevart vitner og til at kontakten mellom dem har vært mer omfattende enn det som er bevart. Hertzberg hadde i sitt testament bedt om at brevene skulle destrueres.⁸⁸

3.3 Telegrafisten fra Farsund 1896

Sakene som omhandlet utpressing, var ofte komplekse og langstrakte. Flere hadde opplevd utpressing over lenger tid før de gikk til politiet, og i noen tilfeller ville utpressingen ende i fatale utfall. Et av de tilfellene var en sak i Oslo fra 1896. Der en telegrafist fra Farsund gjennom en lenger periode ble presset for penger av to menn fra Kristiania.⁸⁹ De fleste avisene

⁸³ Hertzberg 2022

⁸⁴ Hertzberg 2022

⁸⁵ Skjoldhammer 2020.

⁸⁶ Jordåen 2015a.

⁸⁷ Hertzberg 2022

⁸⁸ Hertzberg 2022

⁸⁹ «Landsbladet (Oslo) 1896.10.03» 1896 s. 2.

som omtalte saken har kun skrevet korte notis, Landsbladet skrev derimot et lengere innlegg i avisen 3. oktober 1896.⁹⁰ Min gjenfortelling av hendelsesforløpet vil være basert på dette innlegget og doms-protokollen.

Dommen ble felt den 2. oktober 1896. Totalt var det fire tiltalte menn, og et offer. Det var kun to av de tiltalte som ble dømt, de het Hartvig Hansen og Anton Halvorsen. Begge disse hadde tidligere vært dømt for både tyveri og bedrageri.⁹¹ Utpressingen startet den en dag i september i 1895. Da møtte mannen fra Farsund på Hartvig Hansen. De kom i samtale med hverandre, og gikk deretter ut og spiste i lag.⁹² På slutten av kvelden inngikk de et forhold som senere skulle bli brukt av Hansen og hans kamerat Halvorsen til å presse telegrafisten for penger. Dette gjorde de spesielt på grunnlaget om forholdet mellom Hansen og telegrafisten skulle bli kjent ville dette ført til skandale og straff for telegrafisten.⁹³ Det var ikke før i 1896 utpressingen begynte. I løpet av mars presset Hansen telegrafisten for 1200 kr. Mellom 31. mars og 1 april fikk presset Hansen og Halvorsen han ytterlige 3250 kr.⁹⁴ Totalt presset de han 4450kr som i dagens verdi tilsvarer omtrent 430 900kr.⁹⁵

Summen de karte å presse telegrafisten for er meget stor, og vitner til makten de klarte å opparbeide seg ved å true telegrafisten. Det viser og til redselen for konsekvensene som kunne komme om samfunnet fikk vite at telegrafisten hadde innledet et forhold med en mann. Noe annet som bygger opp under det faktum de store sosiale konsekvensene som kunne komme om forholdet telegrafisten hadde med Hansen hadde blitt kjent var det faktum at etter Hansen og Halvorsen hadde fått 3250 kr ble offeret drevet inn i døden.⁹⁶

Utsagnet med at offeret ble drevet inn i døden tolker jeg som at telegrafisten tok selvmord. Jeg antar at påkjenningen av utpressingen, og kanskje også rettsaken var så belastende at mannen ikke kunne leve med det lenger. Siden selvmord er en vanskelig og personlig sak er

⁹⁰ «Landsbladet (Oslo) 1896.10.03» 1896. s. 2

⁹¹ SAO: Dom 2/10 1896 i Oslo Lagmannsrett.

⁹² «Landsbladet (Oslo) 1896.10.03» 1896. s. 2.

⁹³ «Landsbladet (Oslo) 1896.10.03» 1896. s. 2.

⁹⁴ SAO: Dom 2/10 1896 i Oslo Lagmannsrett.

⁹⁵ *Priskalkulator* u.å.

⁹⁶ SAO: Dom 2/10 1896 i Oslo Lagmannsrett.

det vanskelig å nøyaktig si hva som drev mannen inn i døden. Det kan både ha vært belastningen av utpressingen, eller det kan ha være redselen for å bli avslørt som en som likte det motsatte kjønn. Uansett vitner dette til at enten det sosiale stigmaet eller belastningen av utpressingen ble så stort at det ikke lenger var mulig for telegrafisten å stå i. En annen teori kan være at det var den store summen han ble presset for som gjorde at han ikke lenger ønsket å leve.

I dommen var det tydelig at det faktum at utpressingen har foregått over lengere tid og har hatt fatale konsekvenser for offeret var med på å skjerpe straffen. Det at de og har vært straffet tidligere var og med på å drive straffen deres opp. Hansen fikk fem år og 6 måneder fengsel, mens Halvorsen fikk 4 år. Begge måtte og betalte 100 kr hver til statskassen som erstatning. Grunnen til at Hansen fikk en strengere straff var nok fordi han var hjernen bak utpressingen og at det var han som i størst grad styrte utpressingen.⁹⁷ Halvorsen ble ikke selv med før han så det var muligheter for å tjene gode penger i mars 1886.⁹⁸

3.4 Kjøpmannen som ble presset for nesten 50 000kr

I et av brevene mellom Hertzberg og Andræ tar Hertzberg opp at i Kristiania har det vært et tilfelle av en kjøpmann som har blitt presset for penger. Dette tar han opp i brevet datert 2. Januar 1898. Det er derfor mulig at han refererte til en sak var i lagmannsretten den 6. desember i 1897. Der tre yngre menn ble dømt for å ha utpresset en kjøpmann. Grunnlaget for utpressingen var at de tre mennene hadde fått høre at kjøpmannen hadde hatt forhold til andre menn. Dette brukte de deretter for å presse han først for 400 kr og deretter 100 kr til etter de hadde funnet ut at han hadde flere penger igjen.⁹⁹ Dette tilsvarer omtrent 49 000 kroner i dag.¹⁰⁰ Mennene fikk henholdsvis 4 år, 2 år og 9 måneder og 2 og et halvt års straffarbeid for utpressingen. Alle hadde tidligere vært straffet for tyveri i forskjellig grad. Han som fikk størst straff var og han som hadde i hovedsak planlagt og startet utpressingen.¹⁰¹

⁹⁷ SAO: Dom 2/10 1896 i Oslo Lagmannsrett.

⁹⁸ «Landsbladet (Oslo) 1896.10.03» 1896 s. 2.

⁹⁹ SAO: Dom 6/12 1897 i Oslo Lagmannsrett.

¹⁰⁰ *Priskalkulator* u.å.

¹⁰¹ SAO: Dom 6/12 1897 i Oslo Lagmannsrett.

Hertzberg beskriver hendelsen over sånn her «*Her har vi atter havt en ulykkelig skandal. En gift kjøbmand Bugge var i nogen tid bleven stærkt plaget af prellere, indtil hans kompagnon, der neppe har kjendt forholdets egentlige karakter, anmeldte dem for politiet. Fyrene – de var nok to blev af retten straffet for pengeudpresning til et par aars indespærring; men den stakkels kjøbmands dage herhjemme er vel ikke desto mindre talte. Jeg kjendte ham ikke.*»¹⁰²

Som man ser over, var det heller ikke kjøpmannen som anmeldte utpresserne, men heller hans venn. Denne vennen viste nok ikke hvorfor kjøpmannen opplevde utpressing, og ved å anmelde forholdet kom og grunnen for utpressingen også ut for offentligheten. Sånn jeg tolker det mener Hertzberg det at hemmeligheten om mannens tiltrekning mot det samme kjønn har kommet ut er ensbetydende med en sosialdød. Dette er jo og et senario Hertzberg er kjent med fra tidligere.

Det som tydelig kommer frem i sakene over er at det ofte er menn som i har høytstående stillinger eller ledene posisjoner i samfunnet som oftest blir utpekt av bandene som opererer i Kristiania. Det er og tydelig at disse ikke arbeider alene, men heller samarbeider for å finne de mennene som muligens er interessert i å innlede forhold med andre menn. Deretter oppsøker de dem i håp om at ryktene stemmer og at det er mulig å tjene noen kroner.

3.5 Psykologers syn på homofili og pengeutpressing på starten av 1900-tallet

I tidsskriftet for nordisk retsmedisin og psykiatri skriver Christian Geill om paragraf 177 som gjør samleiene mellom menn ulovlig. Han skriver at selv om samleiet er frivillig fra begges parter er det likevel ulovlig, men siden handlingen som oftest er frivillig kommer det ofte ikke for politiet øre. De gangene politiet får høre om at en sånn handling har funnet sted ofte er i forbindelse med mannlig prostitusjon. Der den prostituerte mannen aktivt går etter homofile menn for å ha muligheten til å presse de for penger i etterkant.¹⁰³

¹⁰² Hertzberg 2022

¹⁰³ Tidsskrift for nordisk retsmedisin og psykiatri. 1906 Vol. 6 1906 s.200.

Det at mannlig prostitusjon i stor grad bruktes for å presse homofile menn for penger skriver og Dr I. S. Bang. Han advarer unge menn som reiser til store byer for mannlige prostituerte, og påpeker at selv om at de selger sex til menn betyr det ikke at de selv er tiltrukket av andre menn. Det er ikke salget av sex som er mennenes hovedinntekt, det er derimot utpressingen de kan drive med i etterkant som er målet. I Paris går de mannlige prostituerte etter grever og baroner, i likhet med sine kvinnelige kollegaer.¹⁰⁴

I hovedstaden kan man og se at mennene som driver utpressing i stor grad går etter menn i det øvre sosiale siktet. Selv om det og er godt mulig at de gikk for en større andel menn, men at dette ikke har kommet i noen aviser. Dette kan dog ses i konteksten av at jo større summer de klarte å karre til seg des mer medieomtale og interesse fra samfunnet ble skapt. Som man ser over er det hovedsakelig saker som omhandler større pengesummer som har fått oppmerksomhet. Dette betyr derimot ikke at de som drev pengeutpressing kun gikk etter menn med mye penger. Jeg vil anta at de ofte gikk etter «mannen i gaten» som de kunne presse for noen kroner.

Psykologene introduserer nye begreper for folk som opplever tiltrekking av samme kjønn. Hertzberg ble diagnostisert med og identifiserte seg med kontrærseksuell. Dette begrepet og diagnosen ble på starten av 1900-tallet erstattet med homoseksualitet.¹⁰⁵ På starten av 1900-tallet ble typisk homoseksualitet forklart med at kjønnsdriften og erotiske følelser var rettet mot personer av samme kjønn.¹⁰⁶ Her ble homoseksualitet forklart som et avvik fra den riktige kjønnsutviklingen. Det homoseksualitet ble med dette en psykisk diagnose.

3.6 Trekk ved utpressingssaker på slutten av 1800-tallet

Hertzberg nevner at han som utpresset han også hadde presset andre og hadde hatt varierende suksess med dette. Han nevner derimot ingen navn på andre offer eller hvor de befinner seg på den sosiale stigen.¹⁰⁷ Jeg antar ut ifra det faktum at Hertzberg kritiserer utpresseren for dårlig planlegging at han har presset menn fra flere sosiale klasser. Dette kan også ses i

¹⁰⁴ Bang 1899 s.40-44.

¹⁰⁵ Lindstad 2011.

¹⁰⁶ Jordåen 2003 s.55.

¹⁰⁷ Hertzberg 1886.

sammenheng med at utpresseren i stor grad befinner seg relativt langt nede og derfor ikke må gå til øverste sikte for å tjene «nok» penger. Det er heller ikke de største summene sjømannen presser Hertzberg for og dette mener jeg støtter opp under min antagelse at han presser menn fra flere sosiale klasser. Redselen for å selv straffes for homofili tror jeg og gjorde at mange valgte å ikke gå til politiet og anmelde utpresseren. Da muligens spesielt ikke om det var snakk om små summer.

Det virker også som at de som drev med utpressing ble mer organiserte i perioden fra 1885 til 1897. Sakene ble grovere og utpressingen foregikk over lengre tid. Utpressing av homofile nevnes også oftere av psykologer som ser på homoseksualitet. Det er og utbrett i mange av de store byene rundt i Europa som Paris, Göteborg¹⁰⁸, Berlin og London. Det er derfor logisk å anta at det er mer utbredt enn det de få dokumenterte sakene over tilsier. Spesielt med tanke på stigmaet som kommer med å få et rykte som homofil. Et slikt rykte kunne få store konsekvenser for de som opplevde det. Hertzberg er et godt eksempel på dette da han mistet jobben som professor grunnet ryktene som omhandlet hans seksualitet. Telegrafisten fra Farsund er også et tydelig eksempel på hvor krevende det kan oppleves å utsettes for utpressing grunnet legningen sin, og hvilke fatale konsekvenser det kan få.

Et annet punkt som blir tydelig ut ifra sakene over er det faktum at ingen av utpresserne jobber alene. De kriminelle jobber gruppevis og samarbeider seg imellom for å finne de med homofile tilbøyeligheter. Noen samarbeider også i selve utpressingen. I brevet til Andræ skrev Hertzberg at det nok var to som hadde drevet med utpressingen av kjøpmannen, men dokumentene fra lagretten sier at det var tre. Selv om Hertzberg opplysninger ikke er helt like de fra lagretten viser det til at de fleste av utpresserne arbeider i lag og at de ble mer organiserte fram mot 1900-tallet. Spesielt om man sammenligner de to sakene fra slutten av 1890-tallet med saken til Hertzberg fra 1885.

Et annet interessant perspektiv som kommer frem i disse sakene er hvordan de forskjellige håndterte det å bli offentliggjort for sin legning eller sine handlinger. Hertzberg er opptatt av den nye medisinske diskursen som er på vei inn, med begreper som kontrærseksuell og

¹⁰⁸ «Social-Demokraten 1907.07.01» 1907 s.2.

homoseksuell. Spesielt med tanke på at han reflekterte rundt hvordan han selv ønsket å bli oppfattet, men også gjennom hvilken «merkelapp» han ønsket å sette på seg selv. Han oppsøkte flere psykologer for å få frem at det faktum at han foretrakk menn ikke var problematisk med tanke på jobben som professor. Han mente at legningen hans ikke ville påvirke han faglig eller profesjonelt.¹⁰⁹ Jeg vil anta at dette gjør han ganske enestående spesielt med tanke på hvor tidlig ute han var i Norge med å utforske sin seksualitet og konsekvensene den hadde for han.

En av de tydeligste endringene i sakene over vil jeg å si blir tydeliggjort i hvordan de forskjellige sakene blir håndtert i rettsvesenet. Hertzberg nevner ikke spesifikt i sine brev nøyaktig hva straffen for hans utpresser ble. Derimot ser man at straffene på slutten av 1800-tallet er ganske strenge når det kommer til pengeutpressing. Mennene som har blitt utsatt for utpressing derimot får ingen straff, selv om det er mulig at de hadde deltatt i handlingene som ble anklaget for av utpresserne. Jeg antar at styremaktene i større grad ønsket å straffe mannlige prostituerte og ikke nødvendigvis kundene. Jeg tenker at dette kanskje kan ses i sammenheng med at de prostituerte ofte ikke var tiltrukket av menn, men gikk inn i de homofile handlingene for å kunne drive utpressing. De mannlige prostituerte kunne derfor «styre» sine handlinger, mens de med homofile tilbørligheter ikke klarte det samme. En annen grunn for at de som utøver utpressing får så strenge straffer er at dommerne ser på utpressing som en «verre» handling, enn den mulige homofile handlingen som ligger til grunn for utpressingen.

4 Psykisk sykdom eller en medfødt naturlig variasjon. Homofili på 1930-tallet.

På 1930-tallet har uttrykket homoseksuell blitt en del av dagligtalen.¹¹⁰ Med introduksjonen av homoseksuell i dagligtalen, ble det også et vanligere begrep i avisene. I løpet av 1930-tallet får man derfor innsikt i de mest dokumenterte sakene av utpressing i Norge. Avisene hadde store opplag, og gikk dypt inn i sakene som omhandlet pengeutpressing av homofile. For første gang i Norge kom homofiles hverdag på dagsorden, og var i perioder på «alles» lepper.

¹⁰⁹ Hertzberg 2022

¹¹⁰ Gjesvik 2015 s. 128.

Flere av utpressingssakene som skjedde i løpet av denne perioden var også store saker, både i omfang, aktører og i summene de presset ofrene sine for.

De største dokumenterte utpressingssakene av homofile i Norge skjedde som sagt i løpet av 1930-tallet. Disse fikk også spesielt stor oppmerksomhet i media som ikke har skjedd før eller siden. At akkurat disse sakene fikk så mye oppmerksomhet ser jeg på under. En mulig grunn for den store oppmerksomheten var nok at synet på homoseksualitet endret seg spesielt i medisinske miljøer bestående av leger og psykologer på starten av 1930-tallet. I de medisinske miljøene ble opphavet til homoseksualitet diskutert, og om det i det hele tatt fantes en kur eller om det var en medfødt tilstand. Det at psykologer argumenterte for at homoseksualitet var en medfødt tilstand var med på å sette fokus på om dette da også skulle være straffbart. Spørsmålet om man skulle straffe mennesker på grunn av en medfødt «sykdom» ble nok et hett diskusjonstema, da kanskje spesielt med tanke på at mange legene og psykologene mente at det ikke heller var mulig å behandle homoseksuelle for deres «avvik».

Denne perioden er derfor i stor grad preget av den nye medisinske diskursen, og diskusjonene rundt den. Utpressingssakene er også svært unike fordi det er mulig å få innsyn i et bredt spekter av forskjellige synspunkter. Både gjennom rettsdokumenter, avisinnlegg, og i hvordan utpressingssakene var med på å forme den medisinske diskursen. I dette kapittelet kommer jeg først til å legge frem utpressingssakene og deres aktører, og så sette dem inn i en større samfunnsmessig kontekst. Ved å gjøre det på denne måten vil det bli mulig å se hvordan forskjellige aktører som rettsvesenet og samfunnet rundt reagerte på utpressingssakene og hvordan disse var med på å forme synet på homofile i løpet av denne perioden.

4.1 Utpressingssaken i Bergen 1931

Sakføreren som drev med utpressing

I løpet av 1930-tallet er det flere utpressingssaker i Norge. En sak fra Bergen i 1931 fikk stor oppmerksomhet i media. Gjennom flere år drev en sakfører i Bergen med pengeutpressing av homoseksuelle og andre som hadde gjort mindre lovbrudd. En sakfører var en person som

hadde som arbeid å gi juridisk hjelp, i dag brukes tittelen advokat.¹¹¹ Sakførerens navn var Bjordal. Utpressingen Bjordal drev var organisert med hjelp av flere bakmenn som sammen arbeidet for å finne menn å presse for penger. De jaktet ikke kun på homoseksuelle, men også på andre som hadde gjort små eller store lovbrudd som for eksempel svartebørssalg av øl og brennevin. Gjennom denne virksomheten klarte de å presse ofrene sine for store beløp, som i hovedsak ble betalt til sakføreren selv.¹¹² Saken hadde et relativt stort omfang som både ved at det var flere utpressere og mange offer. Sakføreren var vel og merke hjernen bak utpressingen, og var den som oftest sto for den direkte utpressingen. Dette gjorde han under dekket at han var en mellommann mellom ofrene og de som påsto at de hadde hatt en opplevelse eller viste noe om ofrene. Som sakfører hadde han og en ekstra tyngde i truslene han kom med, fordi han hadde en juridisk bakgrunn som han aktivt brukte for å påpeke maktbalansen mellom han og ofrene.¹¹³

I min oppgave kommer jeg til å gå igjennom de sakene der det var snakk om utpressing av homoseksuelle. Det er vel og merke et viktig poeng at i denne saken gikk de ikke kun etter homoseksuelle menn, men også andre som hadde gjort store eller små lovbrudd. Dette mener jeg viser til at de så på homoseksuelle som «lette» offer, og derfor aktivt gikk etter dem, og at det ikke var grunnet direkte negative holdninger mot homofile som var grunnlaget for utpressingen og trakasseringen. En annen mulig grunn til at de ofte gikk etter homofile menn var at det var mulig å «sjekke dem opp», og deretter unytte dem. Det var også ofte denne fremgangen de brukte i tilfellene av utpressing under.

I oppgaven kommer jeg og til å referere til sakfører Bjordal, ved navn eller yrkestittel. De han samarbeidet med kommer jeg ikke til å navngi. Grunnen til at jeg velger å ikke navngi de han arbeidet sammen med er at det så vidt jeg har funnet kun er sakfører Bjordals navn som er delt i avisene i samtiden. Det er heller ikke relevant i min oppgave å navngi dem. For leseren vil jeg derimot gi de kallenavn sånn at det er mulig å se hvem som har vært deltager i de forskjellige sakene. Alle navnene bortsett fra Bjordal er derfor fiktive. Ofrene på sin side vil bli beskrevet ut ifra alder eller andre karakteristiske trekk, så godt det lar seg gjøre.

¹¹¹ Gisle 2024b.

¹¹² SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹¹³ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

Jeg har fått innsyn i rettsdokumentene til sakene sakfører Bjordal. Gjengivelsen under baserer seg i stor grad på rettsdokumentene fra denne saken, alt fra vitneforklaringer, dommer og politiets egne notater. Jeg prøver å skape tidslinje der man kan følge de forskjellige utpressingssakene som sakføreren var innblandet i. Jeg brukers også avisenes fremstilling for å se hvordan denne saken ble oppfattet av samfunnet. Siden jeg har tilgang på både rettsdokumentene og avisenes fremstilling gir dette en unik mulighet til å sammenligne rettsvesenet syn på utpressing og samfunnets oppfatning.

I rapportene der sakføreren og hans medsammensvorne er anklaget for utpressing er det frem flere saker som omhandler utpressing av homoseksuelle menn. En av sakene som kommer frem i rettsdokumentene omhandler en 47 år gammel mann. Denne 47 år gamle mannen gikk den 17. mars i 1931, fordi han hadde mottatt et brev der innholdet kunne skade mannens navn og rykte.¹¹⁴ I brevet sto det beskyldninger som mannen så på som så grove at han forlanget at den skyldige skal bli tiltalt og dømt for pengeutpressing. Mannen sa til politiet at han selv ikke opplevde at han har noen uvenner som kunne ønske å påføre han noe som dette, og har heller ingen aning om hvem brevet kan være fra. Brevet var skrevet under med navnet Anton Olsen, som han oppga at heller ikke hadde noen kjennskap til.¹¹⁵ Beskyldningene som kom fram i brevet var at den 47 år gamle mannen skulle ha voldtatt Anton Olsen for to år siden, og for at denne saken ikke skulle meldes videre til politiet skulle mannen betale 200 kr.¹¹⁶

Den 23. mars 1931 dro mannen igjen til politiet, men nå med informasjon om hvem han trodde kunne ha sendt brevet. Denne informasjonen hadde han fått av konen til en av Bjordalens menn, med navnet «Rønning». «Rønning» hadde snakket om at han og en venn ønsket å presse homoseksuelle for penger, fordi de viste at sakfører Bjordal hadde gjort dette tidligere og fått minst 300 kr.¹¹⁷ Noe som tilsvarer om lag 14 000 kr i dagens verdi.¹¹⁸ Vennen til «Rønning» hadde også et navn som lignet på det som brevet ble underskrevet med.¹¹⁹ I

¹¹⁴ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹¹⁵ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹¹⁶ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹¹⁷ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹¹⁸ *Priskalkulator* u.å.

¹¹⁹ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

denne oppgaven refereres denne mannen til som «Gabrielsen». Dette hadde konen til «Rønning» overhørt at «Rønning» snakket om, og hun fortalte dette deretter til den 47 år gamle mannen.¹²⁰ Det vise seg derimot at det ikke kun var «Rønningen» som hadde vært med på dette brevet. Vennen som over hadde vært nevnt som medvirker var «Gabrielsen», var den egentlige avsenderen av brevet. Brevet hadde han skrevet under med falskt navn, i håp om at han også kunne tjene penger på utpressing slik som han hadde hørt andre også hadde gjort.¹²¹

Den 27. mars 1931 møtte den 47 år gamle mannen igjen opp på politistasjonen og fortalte at han tidligere hadde opplev utpressing av sakføreren. På dette møte med politiet fortalte han at brevet han anmeldte den 17. mars ikke var det første han hadde fått. Han hadde derimot fått et trusselbrev i desember 1930 der to menn krevde 1000 kr for å ikke anmelde han for utuktig oppførsel mot dem. Disse mennene gir jeg navnene «Midtun» og «Bryne». Mannen utbetalte disse mennene 1000 kr. Samme dag som han betalte ut pengene oppsøkte sakfører Bjordal mannen med to erklæringer der «Midtun» og «Bryne» hadde skrevet om at mannen hadde skjenket dem fulle, og lært de å «onanere». Bjordal forteller mannen at om han betaler ytterlige 750 kr kan han få saken ut av verden. Mannen forteller at dette skremte han så mye at han igjen betalte utpresserne det de krevde.¹²² Totalt betalte han Bjordal og mennene hans 1750, som i dagens verdi tilsvarer dette ca. 78 330kr.¹²³ Mannen påsto dog at ingen form for seksuelle forhold hadde skjedd mellom han og «Midtun» og «Bryne», men at det var redselen for å bli anklaget for noe sånt som gjorde at han betalte utpresserne.¹²⁴ I anmeldelsen legger mannen også med erklæringene han fikk av sakfører Bjordal, og presiserer at han ønsker at alle mennene som har utsatt han for utpressing skal dømmes.¹²⁵

I dommen til «Gabrielsen» og «Bryne» nevnes det at det var «Bryne» som hadde fortalt «Gabrielsen» at det var mulig å presse den 47 år gamle mannen for penger, og at dette var noe han hadde gjort tidlige. Det virker derfor som for meg at det er disse to som i hovedsak er

¹²⁰ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹²¹ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹²² SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹²³ *Priskalkulator* u.å.

¹²⁴ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹²⁵ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

hoveddeltagerne i denne utpressingssaken, mens sakføreren får en rolle for å kunne presse mest mulig penger.

En annen sak der sakføreren og noen av hans menn bedriver utpressing er fra høsten 1930. I denne saken blir en mannlig kelner utsatt for utpressing fra Bjordal med hjelp fra flere av hanes medsammenborere. Kelneren og «Midtun» møtes på en cafe en gang i løpet av høsten 1930. Her kommer de i snakk og kelneren inviterer «Midtun» videre på noen drinker. «Midtun» forteller at han i løpet av kvelden blir svært full, og at kelneren inviterer han videre med seg hjem. Dette resulterte i følge «Midtun» at han havnet i sengen til kelneren, og om morgenen våknet han naken med kelneren på toppen av seg. Da fortalte han kelneren at han ville anmeldte mannen. Før han rakk å levere anmeldelsen kom han derimot i snakk med «Bryne» som sa at han heller burde overlate saken til sakfører Bjordal.

Kelneren ble så innkalt til sakførers kontor der det ble forlangt at han skulle betale sakføreren 1000 kr, som i dagens verdi er rundt 44 750 kr¹²⁶ for at «Midtun» ikke skulle gå videre med anmeldelsen. Dette nektet mannen å betale, og Bjordal gikk da til politiet med anmeldelsen. Da kelneren fikk vite at han hadde blitt anmeldt møtte han igjen opp på sakførerens kontor, og anmodet sakføreren å trekke anmeldelsen. For at anmeldelsen skulle trekkes betalte han sakføreren 150kr¹²⁷, som tilsvarer rundt 6700 kr.¹²⁸

En annen som ble offer for sakfører Bjordal og hans menn var en 57 år gammel mann. Denne mannen ble innkalt til sakførers kontor til å diskutere det Bjordal beskrev som en svært alvorlig sak. På dette møtet fortalte sakføreren mannen at hadde fått fullmakt til å anmelde mannen for uanstendig oppførsel mot en annen mann. For å unngå å bli anmeldt ble mannen oppfordret til å skrive under på et dokument der han innrømmet skyld og sa seg enig i å betale «offeret» erstatning på opp til 5000 kr.¹²⁹ I dagens verdi tilsvarer dette ca. 236 400 kr.¹³⁰ Dette

¹²⁶ Priskalkulator u.å.

¹²⁷ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹²⁸ Priskalkulator u.å.

¹²⁹ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹³⁰ Priskalkulator u.å.

dokumentet nektet mannen å skrive under på, da han mente at det ville kunne brukes mot han. Denne mannen betalte ikke sakføreren noe, på tross av truslene.

Sakføreren hadde også en sak der han utpresset en overstuert, uten at hadde «godkjenning» fra «Midtun» som var det påståtte offeret og en tidligere samarbeidspartner til sakføreren. I denne saken hadde «Midtun» fortalt «Bryne» at han hadde hjulpet en overstyrmann med private ærender som å bringe varer hjem for mannen. Etter at ærende var utført hadde han innimellom blitt invitert inn på en dram. Denne informasjonen hadde «Bryne» sagt videre til Bjordal som deretter hadde brukt den til å anklage overstuerten for uanstendig oppførsel mot «Midtun». Bjordal krevde 300 kr av overstuerten for at dette ikke skulle komme ut. Dette hadde oppskaket overstyrmannen såpass at han hadde betalt sakføreren 60 kr, for å skaffe seg tid til å høre med «Midtun» hva dette dreide seg om. Da «Midtun» og mannen møtte hverandre igjen kort tid etterpå krevde mannen at «Midtun» skulle ordne opp i dette. Ifølge «Midtun» hadde han ingen anelse om at sakføreren hadde presset mannen for penger. De gikk derfor sammen til sakfører Bjordal og krevde deretter at han skulle betale mannen tilbake de 60 kr han hadde betalt, men dette nektet sakføreren å gjøre.¹³¹

I nesten alle sakene der sakføreren presset homoseksuelle menn for penger var det en de han samarbeidet med som var «offeret» som krevde en form for erstatning. Denne erstatningen ble deretter fordelt på de involverte, og som oftest tok sakføreren den største delen av profitten. Ved at sakføreren hadde myndighet i form av sin juridiske stilling gjorde det muligens at truslene han kommer med har større tyngde. Det at han også gikk til anmeldelse om de ikke betalte viste han også til at han hadde makten i situasjonen. Det faktum at han anmeldte viste også ofrene at Bjordalen gjorde alvor av truslene han kom med. Det var også ofte samme menn som er involvert i flere saker når det er snakk om seksuelle fremstøt eller forhold med mennene de utpresser. «Midtun» og «Bryne» er som man ser over inkludert i flere av sakene, og da spesielt i de tilfellene der det er snakk om å faktiske «homoseksuelle forhold».

For de forskjellige lovbruddene dømmes de forskjellige deltagerne slik. «Gabrielsen» dømt til fengsel i 80 dager for brevet han sendte til den 47 år gamle mannen. «Bryne» ble kjent

¹³¹ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

skyldig i de sakene over han var involvert i. For dette ble han dømt til fengsel i 8 måneder. Straffene ble skjerpet ble ifølge domspapirene skjerpet fordi mennene er av moden alder, og «Brynes» straff ble strengere fordi han har hatt en særlig rolle i utpressingssakene. Sakfører Bjordal på sin side ble erklært sinnssyk på tiden han begikk utpressingen. Dette medførte at han ikke fikk en straff i form av fengsel, men derimot ble han erklært umyndiggjort. Bjordal mistet og sakførerbevillingen.¹³² I domspapirene er ikke alle som har vært med på utpressingssakene over også representert når dommene ble fordelt. Dette kan det være mange grunner til. Det er mulig at de ble dømt i forbindelse med andre saker, der papirene fra denne dommen da er flyttet over dit. En annen mulighet er at de i hovedsak hadde fokus på å straffe de aktørene som i størst grad hadde innvirkning på utpressingssakene.

Aviser landet rundt skrev om sakføreren som hadde presset homoseksuelle for penger. De skrev om de store pengesummene som han hadde klart å presse ut av sine ofre.¹³³ Noe som er interessant er at ingen av avisinnleggene jeg har funnet har skrevet noe om at sakføreren ikke arbeidet alene. Fokuset i avisene er i hovedsak at en mann har utnyttet sin stilling som sakfører for å utpresse menn i pressede situasjoner. Det at Bjordal er sakfører er i stor grad det som gir saken den store oppmerksomheten den får. Jeg tror dette er på grunn av at det viser til at en respektert mann i samfunnet som misbruker sin makt for egen vinning.

Det er en artikkel i Dagbladet den 16. november 1931 der de skriver om en løsarbeider som har presset en sjømann med homoseksuelle tilbøyeligheter for totalt 1650 kr.¹³⁴ Det kan tenkes at denne saken refererer til en av sakene over, men siden det ikke kommer frem noen navn i artikkelen er det så er det ikke mulig å si med sikkerhet. Grunnen til at jeg tror det kan være en sammenheng mellom denne saken og de over er at flere av sakene over har offer som er sjømenn eller som arbeidet på båt.¹³⁵

I saken med sjømannen som ble presset for penger beskriver Dagbladet han som et stakkars offer. Dette viser til at det er stor sympati med mennene som opplever utpressing, dette på

¹³² SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

¹³³ «Gudbrandsdølen 1931.10.05» 1931 s. 1.

¹³⁴ «Dagbladet 1931.11.16» 1931 s.10.

¹³⁵ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

tross av grunnlaget for utpressing. Denne sympatien kommer og frem i at det presiseres i alle avisartiklene at det er en sakfører som har misbrukt sin stilling for å utpresse sårbare homoseksuelle menn. Saken får vel og merke ikke fokus i mediebildet i lang tid. Den får mest oppmerksomhet rundt arrestasjonen av sakføreren.

I avisene nevnes det og bare at det er flere homoseksuelle som har opplevd utpressing av sakføreren. Det er ingen av avisene jeg har funnet som beskriver eller utdyper de forskjellige sakene av utpressing og hvordan sakføreren gikk frem for å utpresse mennene. Dette kan være fordi de ikke hadde innsikt i sakens omfang. Med tanke på at avisene heller ikke nevner noe om de andre mennene som var involvert i utpressingen kan man derfor anta at dette var noe de ikke hadde full innsikt i. Avisartiklene kom og ut i forbindelse med fengslingen på sakfører Bjordal, og ikke i forbindelse med rettsakene som fulgte. Dette kan også ha bidratt til at det var sakføreren som fikk fokuset i artiklene.

Jeg tror også at det store fokuset på sakføreren kommer av det faktum at han har utnyttet sin stilling. Dette er noe mange kan kjenne seg igjen i, og det å utnytte maktforhold er ofte sett på som en alvorlig forbrytelse uansett grunnlag. Avisene fremstilte også de homoseksuelle ofrene som stakkarslige. Dette tror jeg kan ha forbindelse med at sakføreren har utnyttet svake punkt mennene muligens ikke kan noe for. Igjen kommer sakføreres stilling inn, da dette er en stilling som ofte er forbundet med en stor andel tillitt, og når denne blir brutt er det alvorlig. Avisenes fremstilling av saken kan også være motivert av å skape overskrifter. Det kan være at det ble sett på som en «større» sak at en med sakfører embete bryter de etiske retningslinjene til yrket, enn at homoseksuelle menn ble presset for penger.

Det som gjør denne saken litt spesiell er derimot det faktum at sakføreren ikke får noen dom. Han blir erklært umyndig, og får derfor ikke straff for pengeutpressingen han har begått. Det får derimot de han har arbeidet sammen med. Slik jeg tolker rettsdokumentene var det også mange som ønsket å dømme sakføreren¹³⁶, men siden han ble erklært umyndig kom han seg unna denne straffen. Dette kan også være en av grunnene til at avisene ikke hadde stort fokus på denne saken da den gikk til rettsak med de andre som medvirket i utpressingen. Disse

¹³⁶ SAB: Domsnr. 1430 1896 i Bergen politikammer.

hadde som sagt ikke vært nevnt i noen stor grad tidligere, og da muligens heller ikke interessante i etterkant.

Totalt sett virker det for meg at domstolene tok denne saken mer alvorlig enn det avisene fremstiller den som. Dette synet er preget av at saksdokumentene er mange og godt utfylt. Spesielt om jeg sammenligner de med tidligere saker jeg har fått innsyn i. Dommen som blir gitt skjerpes også på grunn av at dommerne mener at de som drev med utpressingen ikke kan skyldes på at de er unge, men at det derimot er beviste valg som er tatt.

4.2 Utpressingssaken fra 1932

Den store pengeavpressningsaffære

Utpressingssaken som om mulig har fått mest oppmerksomhet i norsk presse er utpressingssaken fra 1932. Der en velstående bonde og skogeier fra Odalen ble presset for store pengesummer av en gjeng unge menn fra hovedstaden. Den massive mediedekningen satt utpressing av homoseksuelle menn på dagsorden.¹³⁷ I artikkelen som diskuterer årsakene til homoseksualitet til Dr. Evang og Dr. Kasa som utypes lenger nede blir denne saken også tatt opp. De påpekte at straffeloven og den offentlige mening hadde negative holdninger til homoseksuelle og at dette gjorde at disse mennene ble lette offer for kriminelle, og at dette er noe man har sett tydelige eksempler på i Norge.¹³⁸

I motsetning til saken fra 1931 har jeg i denne saken ikke tilgang på rettsdokumentene til denne saken. Grunnen til dette er at arkivverket ikke kunne oppdrive dem i sine arkiver. Jeg har derimot fått tilgang på domspapirene til en av dommene som ble avsagt i saken. Mediedekningen på denne saken er og massiv og svært deskriptiv. Det vil derfor være mulig gjennom å bruke den dommen jeg har fått tilgang på og avisenes omtale belyse saken godt.

¹³⁷ Jordåen 2019a.

¹³⁸ Kasa 1932.

Avisene ga saken navnet «Den store pengeavpressningsaffære».¹³⁹ Mange av avisene har saken som førsteside innhold, og det legges i store detaljer ut om hva som hadde skjedd og utviklingen i saken. Mennene som ble arrestert for utpressingen av skogeieren ble i aviser henvist til med fult navn. Mannen fra Odalen derimot var anonymisert. I min oppgave kommer jeg derfor også til å henvise til de arresterte mennene med fult navn, men som avisene holde offeret anonymt.

Offeret for utpressing var som sagt en bonde og skogeier fra Odalen. Han ble gjennom flere år presset av fire unge menn fra hovedstaden. Selv var han en mann mellom 50 og 60 år i perioden for utpressingen. Mennene som drev med utpressing, var unge menn tidlig i 20-årene.¹⁴⁰ Det var flere menn som ble arrestert, og anklaget for pengeutpressing, men hjernene bak var Karl Lysell og Knut Andersen.¹⁴¹ De andre utpresserne var i hovedsak venner av Lysell og Andersen. Avisene rapporterte også at flere av utpresserne var tidligere fotballspillere på landslaget.¹⁴²

Bonden og skogeieren fra Odalen var før utpressingen en velstående mann. Mennene som drev utpressing presset han for summer som i dag ville tilsvart flere millioner kroner.¹⁴³ Den store summen han ble utpresset for resulterte i at han havnet i store økonomiske vanskeligheter. For å dekke utgiftene måtte han til slutt ta opp lån for å betale utgiftene han hadde.¹⁴⁴

Den store pengeavpressningsaffære startet en høstdag i 1929 i Oslo. Skogeieren fra Odalen var på ferie i hovedstaden. Her møtte han en kveld på en ung mann i regi av sin nevø. Kvelden de møttes spanderte skogeieren flere drinker på sin nevø og hans venn. Den ungen mannen var Karl Lysell. Historien som følger, er Lysell sin versjon av historien.

¹³⁹ «Namdal Arbeiderblad 1932.05.30» 1932 s.2.

¹⁴⁰ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁴¹ «Dagbladet 1932.05.23» 1932 s.1-2.

¹⁴² «1ste Mai 1932.05.23» 1932 s.2.

¹⁴³ Jordåen 2019a.

¹⁴⁴ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

En høstdag i 1929 sa hans kollega at hans velstående onkel var i byen. De dro da sammen til hotell «Norge» der skogeieren bodde for anledningen. Skogeieren spanderte flere drinker på både sin nevø og Lysell. Dette resulterte i at Lysell ble svært beruset og la seg til å sove på hotellrommet til skogeieren. Lysell våknet i løpet av natten og har da sagt i sin forklaring at han merket at noe måtte ha skjedd med han på en «utuktig» måte, på grunn av at buksene hans var dratt ned og bukseselene var av. I tillegg hadde han både smerter og irritasjon i endetarmen. Han gikk derfor ut ifra at skogeieren hadde misbrukt han, og dette ble han svært sint over. Deretter banket han opp skogeieren og fikk han til og utbetalte en sum penger for at han skulle holde tett om det som hadde skjedd før han reiste fra hotellet. Etter noen dager gikk han til en lege som diagnostiserte han med gonoré. Legen undersøkte og endetarmen hans, men kommenterte ikke på noen problemer med den.¹⁴⁵ Denne hendelsen ble grunnlaget til Lysell og Andersen sin utpressing foregikk over flere år.

I mai 1930 får skogeieren beskjed av Lysell at han opplever å få trusselbrev som truer med å avsløre hans relasjon med skogeieren om han ikke betaler 3000 kr innen kort tid, som i dagens verdi vil tilsvare omtrent 134 000 kr.¹⁴⁶ Bakgrunnen for at Lysell får disse brevene er at brevene han har sendt til skogeieren har kommet på avveie og noen nå har fått vite hva skogeieren har gjort mot Lysell. Den anonyme brevsenderen turer derfor med å gå til politiet og anmelde skogeieren om han ikke får pengene han krever. Om pengene derimot blir betalt vil brevene som er kommet på avveie bli tilbakelevert og skogeieren blir ikke anmeldt for vold mot Lysell. Kort tid etter at Lysell har informert skogeieren om utpressingen han selv tilsynelatende opplever sender skogeieren en sjekk på 3000 kr. Det viser seg derimot at både trusselbrevet og kravet om penger kommer fra Lysell selv og en annen siktet som ønsker å skremme skogeieren til å utbetale dem penger. Trusselen om avsløring er derfor ikke egentlig en reel trussel, men kun skremselspropaganda for å presse skogeieren for penger.¹⁴⁷

Omtrent et år senere finner Lysell igjen ut at han ønsker å presse skogeieren for flere penger. Denne gangen gjorde han det sammen med Andersen. Denne gangen kjørte de sammen til Odalen for å oppsøke skogeieren personlig. Da de hadde kommet frem til huset til skogeieren

¹⁴⁵ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁴⁶ *Priskalkulator* u.å.

¹⁴⁷ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

satt de bilen igjen med hovedveien. Lysell ble sittende igjen i bilen, mens Andersen gikk opp til skogeieren. Før Andersen gikk opp til skogeieren hadde de blitt enige om at han skulle hilse fra Lysell, og om det var nødvendig skulle han komme inn på forholdet mellom Lysell og skogeieren. Ved å gå inn på temaet forholdet mellom skogeieren og Lysell håpte de at skogeieren skulle bli så redd at han utbetalte penger. Andersen introduserte seg selv om broren til Lysell, og fortalte at broren hadde blitt syk og derfor trengte at skogeieren betalte penger. Skogeieren skrev derfor ut en sjekk på 4500 kr, og ga Andersen 500 kr i kontanter. En liten stund etter turen de hadde hatt kom det ytterligere tre sjekker pålydende 500 kr i posten til Lysell.¹⁴⁸ Totalt ble de utbetalt 6500 kr, som nå har en verdi på omkring 307 000 kr.¹⁴⁹

Pengene de hadde skaffet seg i over ble brukt på en tur til Paris i slutten av mai 1931. Da pengene tok slutt bestemte de seg derfor for at de igjen skulle presse penger av skogeieren. Lysell sendte derfor et brev fra Berlin der han fortalte om at han måtte opereres i Paris, og deretter var blitt sendt videre til Berlin fordi legene var flinkere der. Etter operasjonen måtte han være i ro i to måneder og skal derfor reise videre til Belgia på legenes anbefaling. For å kunne reise trengte han derfor at skogeieren sende han penger så han kunne betale for seg. Brevet avsluttet han med at om skogeieren ikke sendte han penger kom han til å få broren sin (Andersen) til å reise opp til skogeieren og snakke med moren hans. Da pengene ikke kom så fort Lysell forventet, telegraferte han til skogeieren og ba han betale øyeblikkelig. Dette var heller ikke første gang han hadde telegrafert skogeieren. Han hadde gjort dette fra Paris også. Noen dager etter telegrammet fra Berlin ble sendt kom det 3500 kr i kontanter fra skogeieren.¹⁵⁰ I dagens verdi tilsvarer dette ca. 165 500 kr.¹⁵¹

Sommeren 1931 reiste igjen Lysell og Andersen opp til skogeieren i Odalen. Denne gangen spurte de skogeieren om han kunne forstrekke dem 10 000 kr sånn at Lysell kunne starte forretning. Skogeieren svarte på dette at han ikke hadde 10 000 kr, og at han selv da hadde måtte ha tatt opp et lån. Siden skogeieren ikke utbetalte pengene de krevde gikk Andersen til verk selv. Andersen skrev et skriv der han ba om et lån på bakgrunn av verdier skogeieren hadde. På dette skrivet tvang han skogeieren til å skrive under på sånn at de kunne få innvilget

¹⁴⁸ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁴⁹ *Priskalkulator* u.å.

¹⁵⁰ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁵¹ *Priskalkulator* u.å.

et lån. Lånet skulle betales ut til Lysell, men stå på skogeieren. Dette skrivet resulterte i at de fikk utbetalt ca. 10 000 kr av banken. Grunnen for at skogeieren igjen her skrev under på at mennene skulle få penger var at Andersen kom med trusler om å gjøre skandale av det obskure forholdet mellom skogeieren og Lysell.¹⁵² I dag ville 10 000 kr ha tilsvart nesten 473 000 kr.

Senere sommeren 1931 reiste Andersen tilbake til Odalen. I likhet med tidligere presset de denne gangen også skogeieren på begrunnelsen at Lysell hadde blitt syk, og at de derfor trengte 5000 kr til enda en lege og et nytt sykehusopphold. Skogeieren utbetalte denne gangen også ut en sjekk på 5000 kr, som tilsvarer 236 000kr i dagens verdi. Denne gangen var det derimot venner av Andersen som trengte pengene. Disse vennene hadde drevet underslag i bedriften de hadde jobbet i og hadde derfor bedt Andersen om hjelp til å skaffe pengene. Slik at de kunne betale tilbake det de skylte.¹⁵³

I mars 1932 reiste Lysell igjen opp til skogeieren. I motsetning til sist gang reiste han nå opp med to andre siktede som ikke tidligere hadde presset skogeieren for penger. Grunnen til at disse reiste til Odalen var at de alle var pengelens. Igjen satt Lysell igjen i bilen mens de andre gikk inn til skogeieren. Da de kom ut fra skogeieren hadde de med seg to sjekker på til sammen 1500 kr, i dag ville dette tilsvart om lag 72 000 kr.¹⁵⁴ Grunnen til at skogeieren betalte ut penger denne gangen var at han igjen hadde fått beskjed om at Lysell måtte behandles for sykdommen skogeieren hadde påført han. Denne gangen skulle Lysell få behandling i Sverige, og dette var de påsto at han gjorde for å skape mindre oppsikt hjemme, og derfor skjerme skogeieren.¹⁵⁵

Totalt ble Andersen og Lysell blitt dømt for å totalt å ha fått utbetalt 41.600 av skogeieren. Der omtrent 5000 kr har gått til å dekke underslaget til den ene siktede. De resterende ca. 36 600 kr hadde gått til drikkevarer, rangel og jenter. Ingen deler av beløpet de hadde fått

¹⁵² SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁵³ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁵⁴ *Priskalkulator* u.å.

¹⁵⁵ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

utbetalt hadde gått til formål de hadde formidlet til skogeieren, og ingenting hadde blitt brukt på de påsatte sykehusoppholdene.¹⁵⁶

Flere aviser rapporterte på sin side at skogeieren hadde blitt utpresset for nærmere 50 000 kr¹⁵⁷¹⁵⁸, så det er også mulig at de som kun nevnes som siktede i saken over har drevet med utpressing på «egenhånd» eller at det finnes enda flere saker enn de som er nevnt i dommen jeg har tilgang på. Noen av aviser rapporterer at mennene muligens hadde presset skogeieren nærmere 200 000kr,¹⁵⁹ men dette kan jeg ikke finne noen andre bevis på at er et reelt tall. Et så høyt beløp virker også usannsynlig med tanke på at skogeieren kommer i store økonomiske vanskeligheter på grunn av utpressingen, da spesielt med tanke på at han må ta opp lån for å betale utgiftene sine.

Jeg går derimot ut ifra at summen skogeieren fra Odalen totalt ble presset for ligger en plass mellom 40 000 og 50 000 kroner. I dagens verdi tilsvarer dette en sum mellom 1 900 000 og 2 400 000 kroner. Skogeieren ble altså utpresset for millionbeløp, som endret hans økonomiske tilstand drastisk og satt han i en svært vanskelig posisjon. Denne enorme summen viser til hvor redd denne mannen må ha vært for at hemmeligheten hans skulle komme ut i offentligheten og hvor langt han strakk seg for at den skulle være trygg.

Det faktum at pengene mennene hadde presset skogeieren for hadde gått til drikkevarer, rangel og piker var og et tema i avisene. I Dagbladet 23. mai 1932 står det som «Reiste til Paris og Berlin, kjøpte luksusbiler og levet herrens glade dager.» Men det var ikke kun i utlandet disse guttene kastet rundt seg med penger, også hjemme i Norge hadde guttene også ifølge avisene en oppsiktsvekkende pengebruk. Siden de og var profilerte idrettsmenn var og pengebruken deres et tema for rykter. En av de siktede hadde ifølge dagbladet gjennom hele perioden påstått at pengene han hadde brukt var arvet og at i sin gavmildhet også hadde delt gledelig med sine kompiser.¹⁶⁰

¹⁵⁶ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁵⁷ «1ste Mai 1932.05.23» 1932 s. 2.

¹⁵⁸ «Dagbladet 1932.05.23» 1932 s.1-2.

¹⁵⁹ «Østlandet (Mysen) 1932 s.5.

¹⁶⁰ «Dagbladet 1932.05.23» 1932 s.1-2.

En hendelse som nevnes i dagbladet menn ikke i dommen er at etter to av mennene som var siktet i saken angivelig skulle ha fyrt av to patronskudd utenfor soveromsvinduet til skogeieren. Etter skuddene var avfyrt kjørte de raskt av sted i retning Oslo. Siden det var så mørkt ute, kunne i skogeieren se bilnummeret til bilen før den hadde kjørt sin vei. På bakken utenfor soveromsvinduet lå det derimot fortsatt igjen rester etter haglpatronene. Dagbladet antok at hensikten bak skytingen har vært å skremme skogeieren, med tanke på at dagen etter skulle mannen til sin advokat. Det som gjorde saken enda mer sensitiv var at på tiden til skuddene ligger skogeierens mor til døden.¹⁶¹

Det viser seg også at skogeieren ikke hadde noen tegn på å ha vært infisert med gonorré eller at han hadde hatt det tidligere. Retten gikk derfor ut ifra at skogeieren ikke hadde hatt gonorré og derfor heller ikke kunne gitt det til Lysell. De mente også at det ikke forelå noen bevis på at skogeieren hadde hatt utuktig samvær med Lysell. Retten mente og at det hele var oppspinn fra Lysell side, både misbruket og det at skogeieren hadde smittet han med gonorré. En annen siktet i saken hadde og i sin forklaring sagt at Lysell hadde innrømmet til han og ha innbilt skogeieren at han hadde misbrukt og smittet han med en sykdom da han hadde vært full på hotell Norge.¹⁶²

Skogeieren hadde også gjennom hele perioden vært plaget med at han selv ikke kunne huske noe fra kvelden Lysell henviste til. Han kunne derfor ikke med sikkerhet si om han hadde gjort eller ikke gjort de handlinger Lysell hadde anklaget han for. Grunnen til at han ikke husket var ifølge Indre Smaalenenes Avis at han før hendelsen hadde gjennomgått en vanskelig operasjon som hadde ført til at han fikk særlige hukommelsestap, og da spesielt om han drakk.¹⁶³ Dette gjorde han spesielt sårbar for utpressingen som skjedde. Jeg tror også at denne fremstillingen er med på å øke sympatien skogeieren blir møtt med i media og av samfunnet. For her har de ikke bare utnyttet en mann med homoseksuelle tilbøyeligheter, men også en som var svært svekket etter en operasjon.

¹⁶¹ «Dagbladet 1932.05.23» 1932 s.1-2.

¹⁶² SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁶³ «Indre Smaalenenes Avis 1932.05.25» 1932 s.2.

Lysell fortalte også i retten at han og Andersen var like flinke på å sende løgnaktige brev til skogeieren for å presse han for mest mulig penger. De viste også om hans svake punkter som fikk han til å betale ut penger. Et eksempel på dette er brevet som Lysell sendte fra Berlin der han truer med å ta kontakt med skogeierens syke mor og fortelle om forholdet mellom skogeieren og Lysell. Dette er noe de viste at skogeieren var spesielt redd for og for enhver pris ville jobbe for å unngå at noen skulle fortelle henne om dette obskure forholdet. Et annet eksempel er at de forteller han at det er sykdommen skogeieren tilsynelatende har smittet Lysell med som er grunnen til at trenger alle disse operasjonene og sykehus oppholdene, og om skogeieren betaler skal det ikke komme ut i offentligheten hvem som har smittet Lysell og hvordan dette har skjedd. Lysell og Andersen drev også gjentatte ganger og telegraferte skogeieren på tross av at de vet at dette er noe han flere ganger i sine brev ba de om å slutte med på grunn av at det stresset han og sett søkelys på han i bygden.¹⁶⁴ Jeg tror at denne utpekulertheten som Andersen og Lysell viser til her var med på at straffen deres ble strengere. Det er åpenbart at det er gjort med viten og ville, og at utpressingen er svært gjennomtenkt. Med tanke på at de opererte så gjennomtenkt kunne de heller ikke underspille hvordan de hadde handlet i retten. Det ble derfor svært tydelig hvor grovt de hadde utnyttet skogeieren.

Utpressingen endte til slutt med at skogeieren endte på en nerveklinikk på grunn av presset mennene hadde utsatt han for hadde blitt for stort. Dagbladet rapporterte også at skogeieren gjennom hele perioden utpressingen foregikk ikke kunne kalles tilregnelig. Mennene som har drevet utpressing har derfor unyttet det dagbladet kalte en halvt vanvittig mann. Dette faktumet har satt sinnet i voldsom bevegelse i hele landet.¹⁶⁵ Denne utnyttelsen av andre menneskers svakheter er noe mange reagerer på. Advokater rapporterer også om at de har flere klienter med samme problemstilling som den skogeieren satt i. Dagbladet trakk frem at i saker som den med skogeieren er det svært vanskelig for både offeret og advokaten å vite hva man skal gjøre, med tanke på at den offentlighet som skapes rundt en sann sak er jo nøyaktig den offeret har betalt for å unngå.¹⁶⁶ Dette tolker jeg som at problemet rundt utpressing av

¹⁶⁴ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁶⁵ «Dagbladet 1932.05.24» 1932 s.1.

¹⁶⁶ «Dagbladet 1932.05.24» 1932 s.1.

homofile er et utbredt problem, der de som blir utsatt for utpressing opplever at det finnes svært få løsninger.

Dagbladet skriver også om at det i hovedstaden er flere unge menn som omtrent har som virke å drive med utpresningsvirksomhet. Sedelighetspolitiet rapporterte også om at de viste om at det var flere unge menn som hadde som virksomhet å legge an på homoseksuelle menn i slottsparken om kveldene. Ved at utpressingssaken til skogeieren har fått så mye oppmerksomhet i media håpet de at de Dagbladet beskrev som den mest avskyelige formen for gigolo ville få skrekken i seg og slutte.¹⁶⁷ En gigolo er annet ord på mannlig prostituert.¹⁶⁸

Det at avisene i stor grad fordømmer mennene som driver utpressing, og i stor grad ser vekk ifra grunnlaget for at mennene kan drive utpressing kan vise til en form for aksept av homoseksuelle. Da tenker jeg spesielt det faktum at det av avisene blir lagt frem at mennene som driver utpressing utnytter en svakhet de homoseksuelle mennene ikke kan noe for. Her tenker jeg også at det viser til at den medisinske tanken om at homofili i stor grad er en sykdom man ikke kan noe for selv kommer frem, og at samfunnet heller bør slå ring rundt de «svake og sårbare» menneskene i samfunnet framfor å fordømme dem.

Indre Smaalenenes avis skriver at denne saken er «...*en av de motbydligste affærer i vår kriminalhistorie.*»¹⁶⁹ I denne avisartikkelen skrev de om at skogeieren hadde en spesiell svakhet i det faktum at han selv ikke kunne huske hendelsen som Lysell hadde anklaget han for. Her omtaler avisen Lysell og de andre siktede som slyngel som brutalt og hjerterått hadde pint og plaget skogeieren. De skriver deretter at de lidelser som skogeieren har måttet gjennomgå kan enhver tenke seg hvor fæle har vært.¹⁷⁰

Et annet viktig punkt i hvorfor skogeieren i denne saken fikk stor sympati er det faktum at mennene i sine trusler har truet med å fortelle skogeierens syke mor om forholdet han hadde

¹⁶⁷ «Dagbladet 1932.05.24» 1932 s.1.

¹⁶⁸ «Dagbladet 1932.05.24» 1932 s.1.

¹⁶⁹ «Indre Smaalenenes Avis 1932.05.25» 1932 s.2.

¹⁷⁰ «Indre Smaalenenes Avis 1932.05.25» 1932 s.2.

med Lysell. Moren var på tidspunktet til utpressingen svært syk og skogeieren var redd for at hun skulle få et slikt sjokk av avsløringen at hun ikke overlevde.¹⁷¹ Denne utnyttning av mannens mor så mange på som spesielt motbydelig og forkastelig da det viser til det moralske kompasset til mennene som drev med utpressing.

Det at utpresserne var menn fra profilerte deler av samfunnet kan ha vært med på å at saken fikk så stor oppmerksomhet som den fikk i samtiden. Menn som tidligere hadde blitt sett på som gode idrettsmenn ble nå satt i et helt annet lys. Der de ifølge aviser hadde over lengere tid hadde hjerteløst og kaldt drevet utpressing av en mentalt svekket mann, med en svært syk mor. Dette i tillegg til at det virket som at store deler av den respekterte fotballkretsen også hadde vært inkludert eller medvirkende i utpressingen av denne mannen var og for mange et sjokk.¹⁷²

Straffen Lysell og Andersen fikk var straffer uten særlige forhold som formidlet dem. De fikk begge derimot skjerpet straffer grunnet både på grunn av hvor lenge de hadde bedrevet utpressing, for de store summene de hadde presset skogeieren for meg også for det retten anså som svært hensynsløs og grov oppførsel mot skogeieren.¹⁷³ Lysell ble dømt til tre år i fengsel og Andersen ble dømt til to år i fengsel. De ble også fratatt rettigheten til å stemme i offentlige valg i ti år, muligheten til å gå inn i offentlig tjeneste og retten til å tjenestegjøre i den norske hær.¹⁷⁴ Et annet forhold som skjerpet straffen mennene fikk var det faktum at de hadde festet og sløst vekk alle pengene de hadde fått av skogeieren. Det at de sløst vekk omtrent en hel formue for ingenting, ble i retten omtalt som meningsløst.¹⁷⁵

Sløsingene mennene hadde bedrevet med pengene til skogeieren var det mange som reagerte på. I flere aviser ble dette trukket frem som svært negative aspekter med mennene som hadde drevet utpressing. Retten påpeker at det var pengeknappe og vanskelige tider. Det at mennene

¹⁷¹ «Indre Smaalenenes Avis 1932.05.25» 1932 s.2.

¹⁷² «Indre Smaalenenes Avis 1932.05.25» 1932 s.2.

¹⁷³ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁷⁴ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

¹⁷⁵ SAO: Dom 27/08 1932 i Oslo tingrett.

da spesielt da når mange hadde kastet om seg med penger var nok sånn jeg tok det med på å bygge opp under det allerede svært negative omdømmet guttene hadde skapt rundt seg selv.

Ut ifra hva pressen la frem virker det ikke som det overhode var et tema å reise tiltale mot mennene for brudd på paragraf 213. Dette kan ha sammenheng med at det ikke er noen faktiske bevis på at det hadde vært noen form for seksuell kontakt mellom partene. Det kan også ha vært fordi at paragraf 213 i stor grad var en sovende paragraf som kun ble brukt i situasjoner som hadde skapt reaksjoner i samfunnet eller i tilfeller der en part var mye yngre enn den andre. I denne saken var fokuset i stor grad på oppførselen til pengeutpresserne, og lite fokus på seksuelle forhold mellom menn.¹⁷⁶

I avisartiklene ble det i stor grad bare nevnt at skogeieren var homoseksuell uten at det ble lagt noen form for skyld på han. I flere av artiklene får han derimot sympati for at mennene har utnyttet skogeierens homoseksuelle tilbøyeligheter.¹⁷⁷ Det mennene aktivt hadde gått etter en mann som var «lettere» å utnytte skapte harme i avisene. At utpresserne med overlegg hadde gått etter en mann med en svakhet de kunne utnytte på en så kynisk måte var det som fenget i denne saken.

En av grunnene til at homoseksuelle handlinger ikke hadde et stort fokus i denne saken kan ha vært at det ikke var bevist at skogeieren i det hele tatt hadde vært med Lysell. Derimot sa retten at de tvilte på at forholdet i det hele tatt hadde funnet sted. Det er derfor mulig at skogeieren slapp unna mye fordømmelse for legningen sin, fordi den ikke direkte brøyt med sosiale normer. Kristiansen nevner i sin bok *Masker og Motstand* at homofile som ikke skilte seg spesielt ut eller hadde skandaløse forhold ofte ble godtatt i flere miljøer.¹⁷⁸ Det er derfor mulig at det er dette som har skjedd her. Skogeieren hadde ikke hatt noen form for forhold med mindreårige menn, og heller vært i et forhold med skjevt maktforhold. Det kan derfor godt mulig være at samfunnet rundt skogeieren også kunne «godkjent» skogeierens homofile tilbøyeligheter selv uten denne store saken.

¹⁷⁶ Jordåen 2019a.

¹⁷⁷ «Nidaros 1932.05.24» 1932 s.1 og 8.

¹⁷⁸ Kristiansen 2008 s. 84.

Sakens ente med at heile ni personer ble dømt for pengeutpressing, etter straffelovens paragraf 183. Som nevnt over fikk Lysell 3 år i fengsel, Andersen fikk 2 år, og i tillegg fikk to andre 2 år, og tre andre fikk 1 år.¹⁷⁹ Man kan gå ut ifra at de andre som ble dømt er de mennene som over er med på utpressingen uten at vi får fullt innsikt i hvem nøyaktig de er. De strenge straffene passer overens med hvordan samfunnet reagerte på denne utpressingssaken. Sakens omfang, offer og hvor systematisk utpresserne jobbet skapte stor misnøye i samfunnet.

Denne saken er mest sannsynlig både den største og den mest profilerte utpressingssaken i Norsk historie som omhandler utpressing av en homofil mann. Reaksjonene på saken er generelt i favør til skogeieren som har blitt utsatt for utpressingen. Det er tydelig at han får sympati av både rettsvesenet og i samfunnet rundt. Avisene har i stor grad fokus på hvor «fæle» mennene som har utsatt han for denne kriminelle handlingen er, og i rettspapirene kommer det også frem at renvaskingen av skogeieren er viktig. Det er ingen som gir skogeieren skyld for at han selv har havnet i denne situasjonen. Derimot er det mange som reagerer sterkt på hvordan skogeieren har blitt behandlet av utpresserne og den grove misbruken av skogeierens svakheter.

4.3 Andre utpressingssaker fra 1930-tallet

Utpressingssaken i Odalen som fikk mye oppmerksomhet satt også søkelys på andre saker der homofile menn ble presset for penger for å unngå at hemmeligheten deres skulle komme ut i offentligheten. En artikkel publisert i Tidens tegn 25. mai 1942 tar opp flere saker der høyt aktede menn i hovedstaden hadde blitt presset for penger grunnet sine tilbøyeligheter. De nevner flere saker der menn hadde blitt utsatt for utpressing i hovedstaden. Mennene de referer til er ansatt i høye stillinger, eller har viktige posisjoner i samfunnet. De er lærere, funksjonerer, forretningsmenn, offentlige tjenestemenn og mer.¹⁸⁰

Avisen går ikke ut med navn på noen av ofrene eller de som bedriver pengeutpressing. Informasjonen de deler i artikkelen har de fått av en mann som har fulgt flere av sakene tett. Han forteller om at mennene opplever at de sitter fastklemt, med utpressere på ene siden og

¹⁷⁹ Jordåen 2019a.

¹⁸⁰ «Tidens Tegn 1932.05.25» 1932 s.1-2.

frykten for at det offentlige får vite om forholdet på den andre siden om de anmelder. Derfor ender det ofte med at de betaler utpresserne det de krever for å få fred. Han påpeker også at det grunnlaget utpresserne presser mennene på ofte heller ikke er stort, flere ganger er det «bagatellmessige feiltrinn» som er pressmiddelet for de kriminelle. Selv om feiltrinnet er av «bagatellmessig» størrelse er det flere som er redd for å miste sin stilling i samfunnet om det kommer ut.¹⁸¹

Det at det skjer utpressing av homoseksuelle i hovedstaden er som nevnt over er problem som sedelighetsproblemet også rapporterer om. Homoseksuelle menn blir oppsøkt i slottsparken av mannlig prostituerte som har som mål å kunne utpresse dem i etterkant. Dette er ikke bare en problemstilling i hovedstaden, også i småbyer og bygder opplever homoseksuelle menn utpressing. Der begår det en «frekk» trafikk som lurar byens ektemenn om de skeier ut og deretter presser dem for penger i etterkant ved å true å røpe hemmeligheten deres til konene.¹⁸²

Som i saken over kan det virke som det ofte er «bagatellmessige» feiltrinn som gjør mennene til offer for utpressing. I småbyene er det dagbladet beskriver som «utskeielser» som kan resultere i at menn blir offer for pengeutpressing.¹⁸³ Det faktum at mennene ikke går til politiet er nok i stor grad begrunnet i ønsket om at saken bare skal forsvinne og at «hemmeligheten» ikke skal offentliggjøres. Om de velger å gå til politiet vil derimot saken deres få offentlighetens oppmerksomhet, og deres feiltrinn vil legges ut for fellesskapet.

Det at mennene ikke følte at de kunne gå til politiet med utpressingen de opplevde er i mine øyne med på å svekke deres posisjon som medborgere. Det faktum at de opplevde at de ikke kunne gå til politiet i frykt for motreaksjon gjorde at de stilte svakere når det kom til rettigheter. Dette på tross av at begge sakene over enten så vekk fra at de var homoseksuelle eller la søkelyset på at det utpresserne hadde gjort var grovere og mer motbydelige lovbrudd.

¹⁸¹ «Tidens Tegn 1932.05.25» 1932 s.1-2.

¹⁸² «Dagbladet 1932.05.24» 1932 s.1.

¹⁸³ «Dagbladet 1932.05.24» 1932 s.1.

4.4 Samfunnets oppfatning av homofile på 1930-tallet

På begynnelsen av 1930-tallet var synet på homofili i Norge som nevnt over i endring.

Tradisjonelle oppfatninger om seksualitet og homoseksualitet ble utfordret av nye medisinske perspektiver. Mens homoseksualitet historisk sett hadde blitt kategorisert som både unormalt og som en psykisk sykdom, begynte psykiatere på starten 1930-tallet å utforske om dette faktisk var en sannhet, eller om det kunne en medfødt sykdom.¹⁸⁴ I tiårene som fulgte ble det et voksende tema å utforske om homoseksualitet var en medfødt tilstand eller noe man ervervet, både i psykiatrien og i samfunnet ellers.

4.4.1 Dr. Kasa og Dr. Evang syn på homoseksualitet

Denne diskursendringen blir enda tydeligere i 1932 da Doktor Torgeir Kasa gir ut artikkelen Homoseksualitet i tidsskriftet Populært tidsskrift for seksuell opplysning. Artikkelen hadde som mål å både introdusere og ufarliggjøre tematikken rundt homoseksualitet.¹⁸⁵ Runar Jordåsen har også analysert denne artikkelen og sett hvilke effekter den fikk i samtiden. Da spesielt opp imot den medisinske diskursen og i senere homokamp.¹⁸⁶ Dette gjør den ved å gå gjennom årsaker, behandling, forebygging av homoseksualitet.¹⁸⁷ Tankene som blir presentert i denne artikkelen var radikale for tidsperioden og var bidragryter til å nyansere tematikken. Tidsskriftet ble vidt distribuert i de skandinaviske landene, og fikk en god del oppmerksomhet.¹⁸⁸ I Norge ble artikkelen om homoseksualitet flere ganger trukket fram når tidsskriftet ble diskutert i offentligheten.¹⁸⁹

Artikkelen om homoseksualitet av Dr. Torgeir Kasa og Dr. Karl Evang går metodisk gjennom det de mener er årsakene, behandlingsmuligheter og forebygging av homoseksualitet. De ser og på flere ting som hyppighet, og hvem homoseksuelle tiltrekker seg av. Dette sammenligner de deretter med det som ble kategorisert som naturlig seksualitet, heterofili. Dette underbygger de med å trekke frem både hyppigheten av homoseksualitet i Europa og i Norge. De antok at det fantes minst 60 000 homoseksuelle mennesker i Norge i 1932. Ved å

¹⁸⁴ Stuen 2021.

¹⁸⁵ Jordåsen 2020a.

¹⁸⁶ Jordåsen 2020a.

¹⁸⁷ Kasa 1932.

¹⁸⁸ Jordåsen 2020a.

¹⁸⁹ «Romsdal Folkeblad 1932.12.16» 1932 s.2.

poengtere at homoseksualitet ikke var uvanlig, var det og med på å normalisere det. De trakk også frem at ved å ha lovverk som gjorde homoseksualitet ulovlig gjorde det mulig for kriminelle å utnytte homoseksuelle menn. I artikkelen referer de mest sannsynlig og til en utpressingssak som skjer i 1932.¹⁹⁰

Årsaker som blir trukket frem i artikkelen er både biologiske faktorer og ytre påvirkning. Av biologiske faktorer peker de på at det er naturlig for barn å ha seksuelle drifter, men at disse dog ikke er av samme karakter om de seksuelle driftene som voksne. Dr. Kasa og Dr. Evang skriver i artikkelen at barns lystfølelse sitter andre plasser enn den gjør hos ferdig utviklede mennesker og om denne overføringen av lystfølelse ikke forflytter seg som normalt i løpet av kjønnsmodningen, kan dette føre til homoseksualitet.¹⁹¹ En annen biologisk mulighet som ble trukket frem var tvekjønnete. Det vil si mennesker som er født med begge eller deler av begge kjønnsorgan. Dette kunne og være med på å skape homoseksualitet i voksne mennesker.¹⁹² Dr. Kasa og Dr. Evang trekker også frem ytre faktorer når det kommer til homoseksualitet. De peker for eksempel på at samfunn eller grupper der mennesker ikke har tilgang på andre av det motsatte kjønn kan dette bidra til økte homoseksuelle følelser eller tilbøyeligheter. Her trekker de frem ting som krig og skoler kun for kvinner eller menn.¹⁹³

Siden Dr. Kasa og Dr. Evang trekker frem at det er mulig at det både finnes biologiske og ytre årsaker til homoseksualitet gjør det behandlingen av dette utfordrende. De trekker frem at det egentlig finnes svært få behandlinger som faktisk hadde dokumentert effekt. De behandlingene som ble trukket frem til å ha effekt er for eksempel hypnose. Dette er dog kun om man får behandling i ung alder og om det er snakk om lette former for homoseksualitet. Et annet viktig punkt de trekker frem er det om homoseksuelle egentlig trenger behandling, da spesielt med tanke på at det var ytterst få homoseksuelle som var en trussel for samfunnet. De fleste ønsker bare å leve et normalt seksuelt liv med en av samme kjønn.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Jordåen 2019.

¹⁹¹ Kasa 1932.

¹⁹² Kasa 1932.

¹⁹³ Kasa 1932.

¹⁹⁴ Kasa 1932.

Forebygging av homoseksualitet trekker de frem som den viktigste behandlingen av homoseksualitet. Der homoseksualitet skyldes biologiske faktorer tenker de at behandling har lite effekt, men i tilfeller der det er ytre påvirkning som er grunnen til homoseksualiteten er det mulig å forebygge. De stiller som sagt og spørsmål om homoseksualitet er noe som bør eller skal behandles. Ved å gjøre dette får de og frem at forebygging heller ikke er noe som muligens må gjennomføres. Da kanskje spesielt med tanke på at å utforske seksuelt er noe de ser på som normal utvikling hos barn og unge, og ikke er noe som må aktivt jobbes imot. Å hindre denne utforskningen mener de derimot kan være med på å øke andelen homofile.¹⁹⁵

Artikkelen fikk både positive og negative reaksjoner. Av negative reaksjoner kan man spesielt trekke frem at på grunn av artikkelen ble hele tidsskriftet etterforsket for umoralskhet i Sverige. Dette ble den dog frikjent for.¹⁹⁶ Karl Evang som var mannen bak tidsskriftet *Populært tidsskrift for seksuell opplysning* fikk og massiv kritikk for å fremme tanker som de som legges frem i artikkelen *Homoseksualitet*. Kritikken kom spesielt fra *Nasjonal Samling*. Tidsskriftet til Evang bygget på sosialistiske tanker, og dette kan man og se i forskingen som fremmes.¹⁹⁷ *Nasjonal samling* mente at Evang oppfordret til seksuelle utskielser, og han bedrev lyssky virksomhet under «vitenskapens» maske.¹⁹⁸ Denne motstanden kan også ses i at medlemmer av *nasjonal samling* møtte opp på forelesninger Dr. Evang hold og demonstrerte på dem.¹⁹⁹

Artikkelen fikk og flere positive reaksjoner. Den trekkes spesielt frem at flere aktivister og enkeltpersoner sin opplevelse av det å selv være homofil ble formet av denne artikkelen.²⁰⁰ Flere av de som senere skulle bli viktige i den skandinaviske homokampen trakk frem denne artikkelen som viktig for starten på skandinavisk homokamp fordi flere av pionerne hadde lest denne artikkelen og blitt inspirert av den.²⁰¹ De som startet opp *Det norske forbund av 1948* (DNF-48) var også inspirert av denne artikkelen. Det i artikkelen som appellerte mest til homoaktivistene var det at homofili ble sett på som en medfødt normalvariasjon som ikke

¹⁹⁵ Kasa 1932.

¹⁹⁶ Jordåen 2020a.

¹⁹⁷ Jordåen 2020a.

¹⁹⁸ *Nasjonal samlings historiske kamp. 1. 1933-1940* 1943 s. 258.

¹⁹⁹ *Nasjonal samlings historiske kamp. 1. 1933-1940* 1943 s. 259.

²⁰⁰ Jordåen 2020a.

²⁰¹ Jordåen 2020a.

burde straffes. Dette synet på homoseksualitet kan også ses i at den fremste kampsaken til DNF-48 var avkriminalisering av homofili.²⁰²

Siden homofili av flere psykologer ble sett på som en medfødt normalvariasjon og ikke et avvik kan også ha vært med på at folk reagerte svært negativt på at homofile ble utsatt for kriminelle handlinger. De homofile kunne ut ifra dette synet på homoseksualitet ikke noe for legningen sin, og de fortjente også verdige og verdifulle relasjoner med mennesker de var tiltrukket av. Det at homofile menn kunne bli utnyttet for legningen og derfor hadde dårligere muligheter til å oppnå verdige og verdifulle relasjoner grunnet redsel for utpressing og utnyttelse kan derfor bli sett på som en av grunnene til at de fikk mye sympati. Spesielt kan dette ses i noen av sakene over der de som ble utnyttet og presset for penger fikk stor sympati i avisene, uten at legningen deres ble sett på som en grunn til at de «fortjente» det.

4.4.2 Reaksjoner etter utpressingssakene

Dr. Trygve Braatøy skrev i dagbladet den 1. september 1932 en artikkel med overskriften «Noen kriminelle problemer sett fra Opstad». Artikkelen handler om sedelighetsforbrytelser og hvordan samfunnet reagerte på dem. Dr. Braatøy jobbet på Opstad arbeidshus som var en sentralanstalt for tvangsarbeid.²⁰³ I artikkelen kritiserer han den daværende praksisen rundt sedelighetsforbrytelser. I hans øyne måtte det tas et oppgjør med oppfatning av sedelighetsforbrytelser administrativt og politisk. Han pekte på at de som begår sedelighetsforbrytelser ikke har noen krav på spesielle hensyn i behandlingen av sin sak, og derav heller ikke krav på noen form for behandling, og at man derfor holder de innesperret til «de som bestemmer» føler at de er kuet nok.

Han begrunner sitt syn med at under Vårherre er nesten alle er sedelighetsforbrytelse, og på grunn av dette kan man ikke se på sedelighetsforbrytelser som noe isolert i samfunnet. I tillegg satte han søkelys på sammenhengen mellom fordommer i samfunnet og forbrytelser. Da kanskje spesielt med tanke på det han kaller den «celebre pengeutpressingssak»,²⁰⁴ som man kan anta er «Den store pengeavpressningsaffære». Han mener det er innlysende at om

²⁰² Jordåen 2003.

²⁰³ Andersen 2024.

²⁰⁴ «Dagbladet 1932.09.01» 1932 s.4-5.

offeret ikke på forhånd hadde vært pålagt angsten for samfunnets fordommer med tanke på homoseksualitet ville det ikke pengeutpressingen funnet sted.²⁰⁵

Dr. Braatøy trekker derfor frem et essensielt poeng når det kommer til pengeutpressingsaker. Om det ikke hadde vært et sosialt stigma rundt homoseksualitet ville det ikke vært mulig for pengeutpressere å livnære seg på å presse homoseksuelle menn. Fordommene rundt homoseksualitet var derfor en essensiell del av utpresserens arbeidsgrunnlag.

Dr. Braatøy også trekker frem at under Vårherre er nesten alle sedelighetsforbrytere. Dette utsagnet ligner svært mye på konklusjonen i Judit Butler sin teori *den heteroseksuelle matrisen*. I denne matrisen påpeker Butler at nesten ingen passer inn i rammeverket som samfunnet har skapt. Som Butler påpeker Dr. Braatøy også at heteroseksuelle mennesker som ikke begår sedelighetsforbrytelser også kan ha tanker, ønsker eller atferd som gjør at man bryter med det rigide rammeverket samfunnet er bygd opp av. Selv om at de ser på forskjellige moralske regelverk der Dr. Braatøy sitt er ut ifra Bibelen og Butler sitt regelverk var satt sammen av etiske og moralske regler i europeiske samfunn. Er likheten mellom tankene deres åpenbar på tross av at artikkelen til Dr. Braatøy kom ut flere tiår før Butler kom med teorien *Den heteroseksuelle matrisen*.

Tankene som utpressingssaken fra 1932 fikk frem var med på å nyansere debatten rundt homofile. Da kanskje spesielt med tanke på at den medisinske diskursen fikk større fotfeste i Norge og det faktum at det var flere leger som diskuterer temaet, men også behandlingen av homoseksuelle både i samfunnet, men også i rettssystemet. Jeg antar også at Dr. Braatøy ikke sto alene med disse meningene, men at han var støttet av flere selv om dette kan være vanskelig å underbygge dette.

Dr. Braatøy påpeker også at fordommene homoseksuelle menn møter i samfunnet er store. Spesielt med tanke på at sedelighetsforbrytelser ofte ble brukt i samme kontekst som pedofili. At homofile også var inn under denne definisjonen av forbrytelser gjorde at oppfatningen

²⁰⁵ «Dagbladet 1932.09.01» 1932 s.4-5.

muligens kunne bli forvridd av at homofili ble sammenlignet med pedofili fordi de befant seg i samme forbrytelses kategori. Siden pedofile er forbudt med de verste formene for forbrytelse og skaper forakt, er der derfor mulig at homofili blir sett på gjennom samme lense. På grunn av at de befinner seg under samme forbrytelses kategori. Dette kan derfor kanskje være med på å bygge opp under fordømmen at homofile menn aktivt går etter yngre gutter.

Alle legene som diskuterte homofili, trakk fram at kriminaliseringen av homoseksualitet skaper større risiko for at homofile kan oppleve utpressing. Dette påpeker de gjennom at de referer til det jeg antar er den store utpressingssaken der en skogeier blir presset for store summer. De var også alle opptatt av at man måtte endre samfunnets oppfatning av homofile for å kunne hjelpe dem. Fordommene og oppfatningen samfunnet hadde av homofile var med på å opprettholde miljøene utpressingen blomstret i og vanskeliggjøre livet til homofile. Legene var også opptatt av å presentere homoseksualitet på en måte som både var opplysende, og endringsskapende med at den utfordret fordommene knyttet med homofili.

4.4.3 Den store sedelighetssak i Bergen og aksjonen mot «Lucullus»

Selv om forskere hadde progressive tanker om homoseksualitet på 1930-tallet var dette ikke ensbetydende med at samfunnet fulgte etter like raskt. Det er noen saker fra 1930-tallet der homofile menn ble dømt etter paragraf 213, òg kjent som «homoparagrafen». Paragraf 213 var altså ikke en sovende paragraf, selv den totalt sett ble brukt svært lite.²⁰⁶ Et eksempel på at paragrafen blir tatt i bruk er «Den store sedelighetssak i Bergen (1938)». Denne saken er og spesiell med tanke på hvem som ble dømt, og på hvilket grunnlag de ble dømt.

Den store sedelighetssaken i Bergen var en større etterforskning av menn som hadde hatt utuktige forhold med gutter over og under 16 år i Bergen.²⁰⁷ Hovedsakelig var det menn over 21 år som ble etterforsket for og hatt seksuelle forhold med gutter over og under 16 år. Noen av mennene var og betydelig eldre enn 21 år. De seksuelle forholdene var ofte i sammenheng med gutteprostitusjon, der de yngre guttene solgte seksuelle tjenester. Det som gjør at denne saken skiller seg fra lignende saker der det var heterofile seksuelle forhold som ble

²⁰⁶ Jordåen 2003 s.67.

²⁰⁷ Jordåen 2020b.

etterforsket, var at heterofile seksuelle forhold mellom personer over 16 år (den seksuelle lavalder) ikke var straffbart.²⁰⁸

I den store sedelighetssaken derimot ble det for homofile håndhevet en seksuell lavalder på 21 år. Dette på tross av at det ikke var lovfestet i Norsk lov. Rundt 20 menn ble derfor dømt etter paragraf 213 for å kunne håndheve denne seksuelle lavalderen. De mennene som hadde hatt seksuelle forhold med andre menn over 21 år ble ikke tiltalt. De fikk derimot en advarsel. I tillegg til de 20 mennene som ble dømt for seksuelle forhold med noen under 21 år, ble og 14 menn dømt etter paragraf 213 for å ha seksuelle forhold med gutter under 16 år. Det at 34 menn ble dømt etter paragraf 213 gjør denne saken til Norges historiens største enkeltsak der paragraf 213 ble brukt.²⁰⁹

Selv om noen av sakene omhandlet gutteprostitusjon skal man ikke se vekk fra at flere av sakene og omhandlet frivillig seksuelle handlinger mellom menn som egentlig ville vært lovlige om paragraf 213 ikke ble brukt til å håndheve en egne seksuell lavalder for homoseksuelle menn. Dette bygges og opp av at det i en av dommene kommer frem at «...forgåelser som kan være samfundsfarlige for så vidt som denne kan fremelske homoseksuelle tilbøieligheter hos ungdommen».²¹⁰ Dette sitatet vitner til at de muligens ønsket å straffe homoseksualitet for å kunne motvirke eller begrense homoseksualitet og dens innvirkning på yngre mennesker.²¹¹

De var ikke kun i Bergen det ble gjennomført aksjoner mot homofile. I Oslo arresterte politiet restauranteieren for «Lucullus» for sedelighetsforbrytelse i 1934. «Lucullus» var ifølge Arbeiderbladet et kjent møtested for homoseksuelle. Det at klientellet var bestående av homoseksuelle hadde fått oppmerksomheten både av publikum, men og av myndighetene. Det var formannskapet som sendte en anmodning til politiet om å sjekke opp hva som skjedde på restauranten. Da politiet skulle arrestere restauranteieren møtte flere politimenn opp på restauranten. Politimennene kom og fra sedelighetsavdelingen noe som satt en skrekk i

²⁰⁸ Jordåen 2020b.

²⁰⁹ Jordåen 2020b.

²¹⁰ Jordåen 2003 s. 103.

²¹¹ Jordåen 2020b.

gjestene som besøkte restauranten.²¹² Arbeiderbladet påpekte vel og merke i sin artikkel at det ikke var nødvendig for gjestene å være redd for represalier mot dem, dette på tross av at samfunnet visste hvem som vanket i restauranten.

Grunnlaget for at restauranteieren ble arrestert var at han ble anklaget for å ha antastet en yngre mann på kontoret til restauranten. Arbeiderbladet antar vel og merke at denne hendelsen kan ses i sammenheng med pengeutpressingsvirksomheten som skjer over hele hovedstaden. Der yngre gutter lar seg selv antaste og utnyttes, for å så presset offeret for penger, og om offeret reagerer går pengeutpresseren til politiet. Det som er ekstra inntresant er at Arbeiderbladet ser på denne pengeutpressingen og utnyttningen av de det kaller «perverse» mennesker med medlidenhet for de homofile, og feller «dom» over de yngre menneskene som bedriver denne virksomheten. De trekker også frem om det kun skal straffes en i disse sakene der pengeutpresseren går til politiet, eller om begge parter bør dømmes.²¹³

Likheten mellom sakene i Oslo og Bergen blir slående. De mennene som blir arrestert eller dømt for sedelighetsforbrytelser er som oftest anklaget for å ha hatt seksuelle forhold med yngre gutter. Det at Arbeiderbladet påpeker at gjestene i restauranten ikke har noe å frykte mener jeg at og legger et premiss over at samfunnet ikke nødvendigvis har noe direkte imot homofile, så lenge de holder for seg selv. Jeg tenker og at dette er tydelig da mennene over 21 år ikke ble dømt i saken i Bergen om de seksuelle forholdene de hadde var med andre menn over 21 år. Det at begge sakene og trekker frem gutteprostitusjon og pengeutpressing som problemer viser og til problemstillingen med pengeutpressing av homofile mest sannsynlig fant sted i alle store byer i Norge, og at for mange var denne forbrytelsen sett på som verre enn det å være homofil.

Begge disse sakene gir oss inn syn i den nå begynnende endringen for homofiles rettigheter. Det at aviser tar opp også fordømmer utpressing av homofile viser til en begynnende endring på oppfatningen av homoseksuelle. Det at menn over 21 år heller ikke ble dømt viser og til at den endrede medisinske diskursen hadde startet å få innpass i rettsakene og domstolene. Det

²¹² «Arbeiderbladet 1934.06.15» 1934 s. 1 og 12.

²¹³ «Arbeiderbladet 1934.06.15» 1934 s. 1 og 12.

var enighet bland leger og psykiatere at det fantes lite god behandling for homofili, og om det skulle behandles måtte dette gjøres mens guttene var unge. Ved at menn over 21 år ofte ikke ble dømt viser dette til at den kompliserte medisinske diskursen der de ble sett på som «syke» uten en effektiv behandling, snarere enn kriminelle som satte samfunnet i fare. I alt peker dette på en samfunnsutvikling der aksept for ulike seksuelle orienteringer startet å få fotfeste, dette på tross av at det fortsatt var flere med negative holdninger mot homofile.

4.5 Generelle trekk ved utviklingen på 1930-tallet

I dette kapittelet har jeg presentert de forskjellige utpressingssakene jeg har funnet i løpet av 1930-tallet. Disse utpressingssakene har flere likhetstegn. I alle sakene er det flere som samarbeider for å kunne presse det homofile offeret for mest mulig penger. Det er kriminelle grupper som aktivt oppsøker homofile menn for å deretter kunne presse de for penger. I mange av sakene er det snakk om store summer de kriminelle klarer å presse ofrene sine for. Et likhetstrekk alle ofrene har er at de er spesielt redd for at miljøene de lever i skal få vite at de har homofile tilbøyeligheter. Denne redselen holder de ofte igjen fra å gå til politiet.

Det at de homoseksuelle i tørr å gå til myndighetene med det de opplever trekkes også frem av leger som diskuterer homoseksualitet. Legene påpeker at det faktum at samfunnet har lite kunnskap og mange fordommer mot homofile er skadelig. Samfunnets fordommer mot homoseksuelle blir trukket frem som en essensiell del av muligheten for utpressing. Dette på tross av at homofile som oftest får mye sympati om sakene som omhandler utpressing blir delt i media. Det at legene hadde fokus på at samfunnet ikke hadde nok kunnskap om homoseksualitet mener jeg også vitner om et samfunn der det er lite aksept.

I saken om skogeieren får også leseren mye informasjon om skogeieren. Det å ha kjennskap til offeret kan også ha bidratt til at offentligheten fikk stor sympati til skogeieren. Mange kunne nok kjenne seg igjen i situasjonen skogeieren satt i, selv om de ikke var homoseksuell selv. Da kanskje spesielt med tanke på at hans største redsel var at sjokket moren ville oppleve om hun fikk vite om hemmeligheten hans ville resultere i hennes død. Han går heller ikke til politiet før hun har gått bort. Denne redselen for foreldres bortgang kan nok mange ha kjent

seg igjen i. I tillegg var han også syk noe som igjen er med på å bygge opp under sympatien man får for han.

I rettsvesenet virker det også som at homofile ikke fikk konsekvenser så lenge de ikke har hatt seksuelle forhold med noen under den seksuelle lavalderen. Ønsker om å beskytte unge menn mot homofili er tydelig i spesielt Den store sedelighetssaken i Bergen. Her fikk kun menn som hadde hatt forhold med unge gutter straff, mens de som hadde hatt forhold med menn over den seksuelle lavalder slapp unna med en advarsel. Det faktum at det var forhold som brøyt med den seksuelle lavalder som også ble straffet bygger også opp under tanken om at sex mellom to samtykkende voksne menn til en viss grad var akseptert og iallfall ikke var noe man ble straffet for. Selv om at det teknisk sett var ulovlig.

Synet på homofile var til en viss grad splittet i løpet av 1930-tallet. Mange leger og psykologer var i stor grad progressive. I samfunnet var det derimot mange som fortsatt hadde store fordommer mot homofile. Den store sedelighetssaken i Bergen viser til et samfunn som var redd for at unge gutter skulle bli «smittet» med homoseksualitet om de hadde omgang med eldre homofile menn. Spesielt med at de arbeidet med en uoffisiell seksuell lavalder på 21 år som ikke var lovfestet. Om man derimot ser på reaksjonene utpressingssakene hadde viser det til at samfunnet og rettssystemet har mye sympati mot homofile menn.

5 Fra usynlige offer til synlig kampsak. Homofili mellom 1950 til 1972.

I etterkrigstiden i Norge skjedde det flere endringer når det kom til oppfattelsen av homofili i samfunnet, men og for selv oppfattelsen til homofile selv. Perioden var preget av større åpenhet, aktivisme og prosessen mot fjerningen av homoparagrafen i 1972. I arbeidet for fjerningen av homoparagrafen henviste aktivister og politikere ofte til utpressing av homofile for å poengtere hvorfor fjerningen av homoparagrafen var viktig for homofiles rettigheter og rettsikkerhet. I dette kapittelet vil jeg derfor sette søkelys på hvordan ulike aktører og hendelser spilte en avgjørende rolle i å forme og endre rettsikkerheten for homofile, samt samfunnets syn på homofile fra 1950 til avskaffelsen av homoparagrafen i 1972.

Selv om det var større åpenhet rundt homofili i denne perioden i forhold til de tidligere periodene tatt opp i masteroppgaven var den foresatt preget av at homofile måtte leve i skjul for å unngå negative reaksjoner. Derfor ble aktivister som Kim Friele en viktig pådriver i kampen for likestilling og likeverd i for homofile og andre skeive i Norge. Disse modige individene, som ofte selv var utsatt for både sjikanering, diskriminering og stigmatisering, utfordret samfunnets oppfatning av homofile. De utfordret de gjeldene normene og deres aktive arbeid for en mer rettferdig behandling av homofile i både samfunnet og rettssystemet endte til slutt med fjerningen av homoparagrafen i 1972. Denne endringen skjedde blant annet med at de skaffet seg støtte bland politikere, samfunnsforskere og leger, som sammen med aktivistene endret debatten fra marginalisering til menneskerettigheter. Aktivistene arbeidet også aktivt for å minske avstanden mellom «de homofile» og «allmenheten».²¹⁴

Aktivister og politikere brukte som sagt utpressing av homofile som et argument for å legalisere homofili. Utpressingssaker ble derfor i denne perioden gjort om til et politisk virkemiddel, som aktivt ble brukt for å fremme homofiles hverdag. Utfordringene homofile møtte i hverdagen ble et tema som oftere ble trukket frem til allmenheten og ikke kun et tema innenfor lukkede grupper. På denne måten endret også bruken av utpressingssaker. Tidligere hadde utpressingssaker kun blitt nevnt som konsekvens av samfunnet holdninger, men nå ble det aktivt brukt som argument for at homofile trengte medborgerskap.

Gjennom å analysere enkeltsaker, politiske dokumenter, avisartikler og DNF-48 sin håndtering av utpressingssaker i denne perioden, skal kapittelet belyse om det skjedde en endring i samfunnet og rettssystemet sin oppfatning av homofile i denne perioden. I motsetning til de tidligere periodene kan jeg i denne perioden ikke sammenligne flere enkeltsaker der utpressing av homofile har ført til dom. Derimot kan jeg i denne perioden lene meg i større grad på homoaktivisters, aviser og politikeres fremstilling av utpressingssaker. Da temaet utpressing av homofile ofte ble brukt for å fremme at homoparagrafen måtte fjernes. I tillegg finnes det flere utpressingssaker som nevnes i aviser i løpet av denne perioden, som kan gi oss en innsikt i både omfang og hvordan utpressingen foregikk.

²¹⁴ Evang 2018.

5.1 Utpressingssaker fra 1950-1972

I perioden fra 1950-tallet til starten av 1970-tallet var det flere pengeutpressingsaker der offeret var homofile menn. Jeg vil nedenfor redegjøre for et knippe av utpressingssakene perioden sånn de blir fremstilt i aviser. Dette er bare et utvalg av utpressingssaker, og ikke en fullstendig oversikt av alle saker som skjedde mellom 1950 og 1972. Dette er både fordi mange av sakene aldri ble meldt til politiet og derfor heller ikke kom ut i media, men også fordi det har vist seg svært vanskelig å få et totalt bilde av alle utpressingssaker i aviser. Ofte snakker flere mediehus om samme sak, med små variasjoner. Jeg har derfor vært opptatt av å være sikker på at sakene jeg trekker frem er individuelle saker.

Flere av sakene i løpet av denne perioden har også mange likhetstrekk. Det var ofte yngre gutter og menn som presset homofile menn for penger. Disse var ofte også kjente av politiet fordi de hadde begått andre lovbrudd også. Ofte besto de andre lovbruddene av biltyverier, ran og andre vinningslovbrudd. Guttene arbeidet ofte sammen for å kunne presse mennene for penger, og hadde forskjellige metoder for utpressingen. Selv om de hadde forskjellige metoder, er det også flere likheter mellom sakene. De fleste fant offerere sine på offentlige steder som homofile ofte vanket, for eksempel på homofile møteplasser som parker, pissoar²¹⁵ og utenfor Deichmann.²¹⁶

Det er også større utfordringer med å få innsikt i rettsdokumenter fra denne tiden. Alle rettsdokumentene er fortsatt klausulerte, og krever forskerinnsyn. Siden ingen av avisartiklene jeg har funnet navngir de tiltalte har det heller ikke vært mulig for meg å lete effektivt i arkiver. Jeg har derfor vært avhengig av at arkivet både har funnet saken jeg henviser til og gitt meg innsyn. I denne perioden har jeg derfor kun innsyn i rettsdokumentene til en sak fra 1962. Med tanke på at sakene fortsatt er klausulerte resulterer også i at man får taushetsplikt for innholdet i sakene. Jeg tror derfor det hadde vært en stor utfordring å bearbeide kildematerialet, mens man samtidig tar hensyn til taushetsplikten. Derfor tror jeg at det også

²¹⁵ Spilde 2004.

²¹⁶ *Oppland Arbeiderblad* 1960.11.29 1960 s.2.

er en bedre løsning og i dette tilfelle forholde seg til avisenes fremstilling slik at sakene i stor grad kan bygge på det samme oppsettet og kildegrunnlaget.

Mangelen på innsyn i rettsdokumenter har også gjort at jeg i motsetning til de tidligere kapitlene her i større grad gir små innblikk i enkeltsaker framfor å ta dypdykk i en sak. Ved å gjøre det på denne måten håper jeg også at det blir mulig å se utpressingssaker var med på å forme endringen i diskurs og samfunnets oppfatning frem mot fjerningen av «homoparagrafen». Denne perioden inneholder i større grad en synliggjøring av homofile i samfunnet utenfor spesifikke kretser, som medisinske og politiske grupper. Synliggjøringen ble i stor grad gjennomført av DNF-48 gjennom deres arbeid for homofiles rettigheter med Kim Friele i spissen.

5. 1. 1 Utpressingssak fra 1951

Flere aviser skrev den 27. april 1951 om en ung Osломann på som hadde spesialisert seg på å rane homoseksuelle menn, var dømt til tre års fengsel.²¹⁷²¹⁸ I avisene henvises han både til som ung²¹⁹, 23-åring²²⁰ og som 24-åring²²¹, selv om avisene ikke er nøyaktige i sin beskrivelse antar jeg fortsatt at det er snakk om samme sak med tanke på at alle rapportere om det på samme dag. Nordlandsposten skrev en mer utfyllende notis om mannen som hadde drevet utpressing. De skriver at han var tiltalt og funnet skyldig for flere tilfeller av legemensfornærmelse og ran som i hovedsak hadde foregått i de tidlige nattetimer i Oslos gater. De påpeker også at ut ifra tiltalen hadde han spesialisert seg på å søke etter kontakt med homoseksuelle menn som han deretter hadde slått ned og ranet.²²²

I denne saken hadde mannen som hadde drevet med utpressing spesialisert seg på å finne og presse homofile menn for penger. Det er derfor sannsynlig at han oppsøkte dem på homofile møteplasser som pissoarer. Ut ifra notisene er det vanskelig å konkludere med hvordan

²¹⁷ «Laagendalsposten 1951.04.27» 1951 s.2.

²¹⁸ «Rjukan Arbeiderblad 1951.04.27» 1951 s.1 og 4.

²¹⁹ «Rjukan Arbeiderblad 1951.04.27» 1951 s. 1 og 4.

²²⁰ «Laagendalsposten 1951.04.27» 1951 s.2.

²²¹ «Nordlandsposten 1951.04.27» 1951 s.2.

²²² «Nordlandsposten 1951.04.27» 1951 s.2.

utpressingen var gjennomført. Jeg vil derfor anta at fremgangsmåten i stor grad er lik som i mange av de andre sakene under.

5. 1. 2Utpressingssaker i 1960

I 1960 skrev avisene igjen flere artikler om bander i Oslo som drev med utpressing av homoseksuelle menn. Fredag 12. August hadde avisen Friheten som sistesidestoff at en ungarsk flykning var bandleder i Oslo. Den 18 år gamle flykningen hadde ifølge avisen blitt pålagt tre ukers fengsel av forhørsretten. Banden hadde over en lengere tid aktivt gått etter homoseksuelle menn for å presse de for penger. Fremgangsmåten deres hadde vært at en eller flere unge menn hadde oppsøkt og hatt samtaler med en homoseksuell mann, mens en tredje mann kom inn «tok de på fersken» mens han fotograferte dem. Dette bildet bruke de deretter for å presse den homoseksuelle mannen for penger slik at deres «ulykke» ikke skulle blir kjent for omverden. De homoseksuelle betalte ofte for å unngå at hemmeligheten deres skulle komme ut.²²³

Politiet arresterte den ungarske flykningen og hans to medsammensvorne mens de «gikk løs» på en mann ved Deichmanske bibliotek. Pissoaret på Deichmann var et kjent møtested for homoseksuelle, og på dagtid var det en kjent plass for unge gutter som prostituerte seg med eldre menn.²²⁴I dette overfallet fikk de med seg mannens lommebok og portemoné²²⁵, som er en type pengebok med flere rom²²⁶. I avhør har den ungarske mannen sagt at planen var en av de andre mennene sin, mens begge de andre hadde pekt ut han som leder, og at han aldri dro til sentrum uten en «livvakt». En del av guttene i denne banden var også kjent for politiet tidligere da de hadde vært med på andre lovbrudd, som biltyverier.²²⁷

Med tanke på at de to andre sier at den ungarske lederen ikke kunne dra til byen uten å ha med en «livvakt» tenker jeg at tilser at lovbruddene de gjennomførte var utbredd. Det faktum at det hadde spesialisert seg på å utpresse homofile menn, og at de mest sannsynlig ikke var

²²³ «Friheten 1960.08.12» 1960 s. 8.

²²⁴ Kristiansen 2008 s.111.

²²⁵ «Friheten 1960.08.12» 1960 s.8

²²⁶ Lund-Bling 2024.

²²⁷ «Friheten 1960.08.12» 1960 s.8.

de eneste i Oslo som hadde dette som spesialitet om man ser på sakene nedenfor og overfor vitner dette til en svært utbredt praksis der kriminelle aktivt ser seg ut homofile som enkle offer.

Arbeiderbladet rapporterte den 5. november 1960 om at flere ran av homoseksuelle nå ble rullet opp. Dette ble gjort i sammenheng med at en 18 år gammel Oslo-gutt ble fengslet for et biltyveri. Denne 18-åringen har ifølge avisen sammen med andre guttet vært innblandet i fem andre kriminelle handlinger, der flere av disse ble knyttet til pengeutpressing av homoseksuelle personer. Grunnen til at gutten ble fengslet var fordi politiet tok han på fersk gjerning da han stjal en bil og prøvde å stikke av fra politiet med den.²²⁸

Sånn jeg tolker denne avisartikkelen kan politiet ved å arrestere denne ene gutten da rulle opp resten av «banden» som driver med lovbrudd, der en av tingene de hadde spesialisert seg på var å utpresse homoseksuelle personer. Selv om artikkelen ikke gir oss noe informasjon om fremgangsmåten deres kan man anta at den var ganske lik som den over der de oppsøker homoseksuelle personer plasser de ofte oppholder seg. Med tanke på at de også hadde gjennomført andre kriminelle handlinger likt som sakene jeg nevner under, tror jeg at det viser til at arbeidsmetodene deres ofte lignet på hverandre.

Det er også interessant at artikkelen refererer til homoseksuelle personer²²⁹ og ikke menn. Med dette åpner forfatteren opp for at det ikke bare var homoseksuelle menn, men også kvinner. Selv om det ikke er mulig å bevise at dette er gjort bevist eller forfatteren i det hele tatt tenkte at det fantes homoseksuelle kvinner, og at det var åpenlyst at personer referer til menn, og at det bare var et tilfeldig ordvalg. Om det var et bevist valg kan det vitne til at forfatteren muligens hadde kjennskap til homoseksuelle miljø eller at hen var oppdatert på ting som medisinsk diskurs.

²²⁸ «Arbeiderbladet 1960.11.05» 1960 s.3

²²⁹ «Arbeiderbladet 1960.11.05» 1960 s.3.

Den 29. november rapporterte avisene igjen om pengeutpressing av en homoseksuell mann. Denne gangen var det mannen som hadde blitt presset for penger som hadde gått til politiet for å få slutt på pengeutpressingen. Mannen hadde vært utsatt for utpressing i to år, men opplevde nå at det hadde gått for langt. Gjennom disse to årene hadde mannen betalt en del penger til gutten, og hadde betalt gutten for siste noen dager før han gikk til politiet. Utpresseren var en 20 år gammel gutt som var medlem i det avisene omtalte som den «såkalte Deichmann-gjengen». Denne gjengen hadde spesialisert seg på å presse penger av personer de kunne true med skandale.²³⁰

Pissoaret på Deichmann var som sagt over en kjent møteplass for homofile menn. På dagtid var det en plass man kunne kjøpe sex av unge menn og gutter, og på kveldstid kunne homofile menn møtes og knytte bånd «gratis».²³¹ Flere homofile menn trekker frem dette pissoaret som en viktig møteplass. Der de både kunne møte andre homofile, men at det også var en plass der de kunne oppleve erotisk eller seksuell kontakt med en annen mann.²³² Jeg antar derfor at «Deichmann-gjengen» var en kriminell gruppe som hadde denne møteplassen som sitt område for å finne homofile menn de kunne rane og presse for penger.

Jeg har ikke funnet noen aviser som beskriver fremgangsmåten til «Deichmann-gjengen». En mulig fremgangsmåte de kan ha hatt er at det har oppholdt seg på pissoaret på Deichmann, der kan enten ventet på å kunne ta to menn på fersken når de har en form for seksuell eller erotisk kontakt. Alternativt kan de ha prøvd å oppnå seksuell eller erotisk kontakt med en mann for å deretter presse mannen i etterkant. Med tanke på at de hadde spesialisert seg på å true mennene med skandale vil jeg tro at det er stor sannsynlighet for at fremgangsmåten lignet en av disse.

Den største likheten mellom de tre sakene i 1960 var at alle sakene skrev om bander i Oslo som hadde spesialisert seg på å utpresse homofile menn. Denne likheten blir enda mer slående i den første og siste saken der begge to skriver at bandene finner sine ofre ved Deichmann. Det faktum at de oppsøker kjente møtesteder for homofile menn i hovedstaden vil jeg også tro

²³⁰ *Oppland Arbeiderblad* 1960.11.29 1960 s.2.

²³¹ Kristiansen 2008 s.111.

²³² Kristiansen 2008 s.109.

viser til at det ikke kun er på Deichmann disse bandene befinner seg, men at de derimot med stor sannsynlighet var å finne på mange av de klassiske homofile møtestedene. Da kanskje spesielt på pissoarene med tanke på at mange homofile brukte disse for å oppnå erotisk kontakt med andre menn.²³³

5. 1. 3 Utpressingssaker i 1962

Jeg har funnet tre saker fra 1962 som går på utpressing av homofile. Sakene går alle ut på at unge menn driver med lovbrudd av forskjellig grad. Dette inkluderer også pengeutpressing av homofile menn. Saken fra 14. august har jeg fått innsyn i rettsdokumentene. De andre sakene fra 1962 vil derimot kun basere seg på avisene fremstilling av saken. Saken fra 15. august vil basere seg på avisenes fremstilling, og de delene av rettsdokumentene som direkte omhandler utpressingen av en homoseksuell mann.

Bergens Arbeiderblad hadde den 24. mars overskriften «*10-15-åringer i Bergen driver systematisk terror-virksomhet*». Denne artikkelen er skrevet av Per Dahl og handler om at unge gutter i Bergen driver med grov utpressing av homoseksuelle menn. I en av tilfelle av utpressingen har guttene presset en kjent mann i Bergen til å ta selvmord.²³⁴ Dette er den mest alvorlige utpressingssaken i løpet av hele perioden fra 1950 til 1972 som jeg har funnet. Utpressingssaken i Bergen hadde flere offer, og gruppen som begår lovbruddene har medlemmer med flere titallssaker i bagasjen, noen har over 100. Lovbruddene de begikk var alt fra biltyverier til hallikvirksomhet og pengeutpressing.²³⁵

Mannen som endte med å ta selvmord var selv utsatt for pengeutpressing av tre gutter under 16 år. Denne utpressingen hadde foregått over en lengere periode, der mannen hadde betalt guttene gjentatte ganger. Til slutt nektet han å betale noe mer. Dette resulterte i at de tre guttene som hadde presset han for penger stjal det meste han hadde av verdi i leiligheten, arvesølv og alt. Det var ikke mannen selv om anmeldte forholdet, men i forbindelse med andre lovbrudd ble dette lovbruddet også oppdaget av politiet. De kalte derfor mannen inn for en samtale. I dette møtet sa mannen at han ikke ønsket å anmelde guttene for lovbruddene de

²³³ Kristiansen 2008 s.109.

²³⁴ P. Dahl 1962 s.1 og 11.

²³⁵ P. Dahl 1962 s. 1 og 11.

hadde begått mot han. Politiet sa da til mannen at han ikke lenger skulle føle seg presset av mennene, og ikke lenger skulle betale de fordi politiet var kjent med forholdet. Kort tid etter kontaktet guttene mannen og fortalte han at forholdet nå var anmeldt og at dette nå kom til å bli en offentlig skandale. Etter denne samtalen dro mannen hjem og tok selvmord for å slippe unna den offentlige skandalen han hadde blitt forespeilet.²³⁶

Avisen trekker deretter frem at dette ikke er eneste tilfellet der guttene har drevet grov pengeutpressing, og at de har hatt et stort spillerom i mange år. Ofte så starter guttene med små lovbrudd som nasking før de sakte, men sikkert utvider virksomheten med større lovbrudd. Guttene rapporterer selv om at utpressing av homoseksuelle var en enkel måte å tjene store penger på. Fremgangsmåten var lik den man ofte så i hovedstaden. Guttene oppsøkte homoseksuelle menn for å selge seg selv for betaling. I etterkant bruker de dette til å presse mennene for enda mer penger, og om de ikke betalte ble de deretter truet med anmeldelse av forholdet.²³⁷

Dahl trekker også frem det faktum at guttene er så unge gjør det utfordrende for politiet å kunne komme med sanksjoner. Siden mange guttene er under 14 år har ikke politiet makt, men det er barnevernet som må ta saken. Dahl mener her at barnevernet gjør en for dårlig jobb i å håndtere guttene. De har ofte stort spillerom over lengere tid, og som i saken over kan dette få fatale konsekvenser for de som opplever utpressing. Flere av guttene som begår lovbrudd, har ingen konkrete tiltak igangsatt av barnevernsnemnda og politiet kan som oftest ikke straffeforfølge dem fordi der er under den kriminelle lavalder.²³⁸

Dahl skriver at guttene driver med systematisk terror-virksomhet.²³⁹ Å terrorisere er å skape en ekstrem frykt ved å enten utføre eller true med å utføre redselshandlinger.²⁴⁰ Det faktum at Dahl bruker ordet terror mener jeg derfor tilser at guttene ikke bare drev med «enkle» trusler, men over tid har skapt en ekstrem redsel for at de skulle dele mannens hemmelighet med

²³⁶ P. Dahl 1962 s.1 og 11.

²³⁷ P. Dahl 1962 s. 1 og 11.

²³⁸ P. Dahl 1962 s. 1 og 11.

²³⁹ P. Dahl 1962 s. 1 og 11.

²⁴⁰ Sitter & Likuski 2025.

verden. Mannen som også var en kjent karakter i Bergen, hadde var kanskje på grunn av sin «kjendisstatus» enda mer redd for at hemmeligheten hans skulle bli avslørt til offentligheten. Den systematiske delen av terror-virksomheten var nok også med på å forsterke redselen mannen opplevde.

Denne saken er som sagt den mest alvorlige jeg har funnet som omhandler utpressing av homofile i denne perioden. Den har flere likhetstrekk med både saken fra 1896 der en offeret ble drevet inn i døden og 1932 da skogseieren fra Odalen ble svært psykisk syk av utpressingen. Likhetene blir slående både i omfang og i konsekvenser for offeret. I alle sakene er det også flere menn eller gutter som driver med utpressingen, noe som mest sannsynlig bare intensiverer presset på ofrene.

14. august skriver Fredrikstad Blad om to unge menn som har presset en homoseksuell mann for penger. Overskriften til denne artikkelen var «*Presset penger av homoseksuell mann*». Det som sagt denne saken jeg har fått innsyn i rettsdokumentene. De unge mennene på 16 og 17 år som var tiltalt i denne saken ble dømt for flere forhold. Fredrikstad Blad skrev at de ble dømt for om lag 35 punker, og at de villig innrømmet skyld på alt bortsett fra på et punkt.²⁴¹ De hadde tidligere hatt tre påtaleunntatelser, og den eldste ble i denne saken dømt til arbeidsskole. Gjennom årene før denne tiltalen hadde de fått flere advarsler av politiet, men hadde fortsatt med kriminelle handlinger. De fleste lovbruddene de har gjennomført har vært biltyverier eller andre former for ran. Kun et av lovbruddene gikk på at de presset en homoseksuell mann for penger.²⁴²

I denne saken hadde offeret like før jul gått en tur med Deichman for å finne «likesinnede» her hadde han møtt på en gutt som han ble med hjem. Gutten han ble med hjem krevde å få 25 kr av offeret, og dette betalte han. Etter dette hadde ikke offeret sett noe til gutten, før han en dag ringte offeret opp og spurte om han kunne komme til kontoret til offeret for et møte. På kontoret gikk gutten og offeret inn på toalettet uten at noe nevneverdig skjedde. Etter

²⁴¹ «Fredriksstad Blad 1962.08.14» 1962 s. 1-2.

²⁴² SAO: Domsnr. 1872/62 1962 i Oslo politidistrikt.

toalettbesøket gikk offeret inn på kontoret sitt igjen, der satt en ukjent gutt og ventet på han. Offeret trodde her at han muligens kom til å oppleve utpressing. Da ba offeret både den første gutten og den nye gutten om å bli med ut slik at det ikke ble oppstandelse på kontoret. Ute krevde guttene at offeret skulle betale de 50 kr og om ikke skulle de fortelle «alle» om at forholdet mellom offeret og den første gutten. Offeret sa at han ikke hadde 50 kr, men når truslene ble grovere gikk han opp på kontoret og hentet 35 kr. Guttene lovet så å ikke komme tilbake å plage offeret noe mer. Om lag en time etterpå ringte den andre gutten til kontoret og sa til offeret at om en til to uker måtte han ha 100 kr klart til dem. Om han ikke betalte dem 100 kr ville de dele både lydopptak og bilder fra møtene offeret hadde hatt med den første gutten, og at dette kunne brukes som bevis for at han hadde vært med en mindreårig gutt. Etter denne telefonsamtalen gikk offeret til politiet.²⁴³

På tross av at guttene kun hadde presset en homoseksuell mann for penger var det dette som var fokus i både overskriften i artikkelen til Fredrikstad blad, og i stor grad i artikkelen. Det faktum at det var utpressingen som var fokuset kan ha vært at de så på dette som et «verre» lovbrudd enn tyveriene de som oftest begikk. I doms dokumentet blir straffen til guttene skjerpet fordi dommeren ser på utpressingen av den homofile mannen som «..en meget gemen forbrytelse, hvor man truer en homoseksuell til å utbetale seg penger ved utnyttelse av hans tilbøyeligheter.»²⁴⁴ Slik jeg tolker dette er det faktum at de har unyttet en mann for noe han selv ikke kan noe for som svært alvorlig. Dommeren synes rett og slett at denne forbrytelsen både er verre og mer forkastelig en de andre de hadde gjennomført. Jeg tror en av grunnene til dette var at i motsetning til de andre sakene som i hovedsak gikk på vinningskriminalitet, ble dette sett på som ren utnyttning.

Lørdag 25. august 1962 skrev Fredrikstad blad en sak om en guttegjeng som tilstår pengeutpressing. Fire gutter fra Fredrikstad mellom 18 og 20 år hadde gjennom en lengere periode drevet utpressing i stor stil. De hadde sammen med flere andre jevnaldrende utpresset flere mennesker i flere forskjellige livssituasjoner for penger. Eksempel på personer de hadde

²⁴³ SAO: Domsnr. 1872/62 1962 i Oslo politidistrikt.

²⁴⁴ SAO: Domsnr. 1872/62 1962 i Oslo politidistrikt.

presset og truet for penger var ektemenn som hadde vært utro, og tilfeldige mennesker de møtte på tivoli. Det var også en episode der de utpresset en homoseksuell mann.²⁴⁵

Saken fra Bergen setter også søkelys på hvor unge noen av guttene som driver utpressing er. I mange av sakene der de er eldre er det nok stor sannsynlighet for at mange starter utpresser karrieren sin tidligere. Da spesielt de som allerede har gjennomført andre lovbrudd. De fleste som driver med utpressing, har også vært dømt for eller i søkelyset for andre forbrytelser tidligere i alle sakene fra 1962. I saken fra Bergen hadde noen av guttene spesialisert seg på å presse homofile menn, men i de to andre virker det mer som noe de gjorde i tillegg til andre lovbrudd. Det at det er gutter fra flere forskjellige byer som alle driver med utpressing av homofile menn viser det til at dette nok hadde blitt en utbredt praksis i store deler i Norge. Selv om det kan være vanskelig å dokumentere nøyaktig hvor utbredt det var.

Dahl never i starten av artikkelen at aviser ikke har for vane å skrive om selvmord da dette ikke er av allmenhetens interesse.²⁴⁶ Det faktum at avisene ikke har som vane å skrive om selvmord kan bety at det finnes flere saker der utpressing har ført til selvmord, men at avisene ikke har dekt dette for å verne om offeret. Dahl sier dog at dette omtrent kan defineres som et indirekte mord, fordi det er guttene som drev utpressing som er grunnen til at mannen tok sitt eget liv.²⁴⁷ Å finne saker som har fått så alvorlige konsekvenser som den i Bergen kan derfor være svært vanskelig å finne. Derimot vet man at dette ikke er den eneste saken i norsk historie der utpressing av en homofil mann har ledet til selvmord, også saken fra 1896 involverte en mann som på grunn av utpressingen han opplevde hadde tatt selvmord.

De alle sakene er det unge gutter som har driver med utpressing. Saken i Bergen skiller seg ut med tanke på hvor unge guttene er, men de er nesten alle under 18 år. Alle guttene er også på en eller annen måte allerede i søkelyset til politiet som oftest for tidligere begåtte lovbrudd. Det virker også som at de fleste valgte å utpresse homofile menn fordi det kunne anses som lette penger. Det faktum at de også kunne presse samme mann igjen bidro nok også til at det var mer lukrativt og enklere enn «vanlige» ran. En av grunnene til at man ser flere saker der

²⁴⁵ «Fredriksstad Blad 1962.08.25» 1962 s. 1-2.

²⁴⁶ P. Dahl 1962 s. 1 og 11.

²⁴⁷ P. Dahl 1962 s. 1 og 11.

det er unge gutter som driver med denne formen for kriminalitet er at den er avhengig av at de homofile mennene til en viss grad oppsøkte dem. Det kan derfor tenkes at det var flere som var tiltrukket av de unge guttene enn eldre, eller at det var lettere for unge gutter å få oppmerksomheten til de homofile.

Et annet trekk som blir tydelig i disse sakene er at politiet ofte har mye kontakt med de unge guttene før de faktisk kan ta ut tiltale. Dette er nok fordi at mange av guttene er så unge at der begrenset hvilken straff politiet kan gi for lovbruddene de begår. I flere av tilfellene er også barnevernet involvert i håndteringen av guttene. De begår ofte mange små lovbrudd, før de går over til mer alvorlige handlinger som pengeutpressing. I denne perioden blir det heller ikke rapportert om noen bander som aktivt er på jakt etter homofile som man har sett tidligere i denne tidsperioden. Dette kan komme av at bandene hadde blitt mer organiserte og derfor var vanskeligere å «ta» eller at politiet i større grad hadde fått kontroll over bandene som vanket på populære møtesteder for homofile.

5.2 Likheter, ulikheter og utvikling i sakene mellom 1950 og 1972

Den største likheten mellom alle utpressingssakene i denne perioden er at det er unge menn og gutter som utfører pengeutpressing av homofile menn. Ofte gjør de dette i samarbeid med andre gutter i samme alder. Flere av avisene omtaler de som bander som spesialiserer seg på å presse homoseksuelle for penger. De arbeider sammen for å kunne avsløre homoseksuelle for å deretter bruke hemmeligheten til deres til å true til seg mest mulig penger. Ofte er pressmiddelet de bruker trusselen om å skape skandale ved å avsløre hemmeligheten for offentligheten, eller ved å anmelde mennene for utuktige forhold.

Noen av de yngre guttene bruker også det faktum at de er under den seksuelle lavalder som pressmiddel. Dette kan vise til at samfunnets oppfatning rundt homofili var begynt å endre seg og at det ikke lenger var nok å «bare» true med å avsløre deres homofile tilbøyeligheter. Dette kan tyde på at de sosiale konsekvensene ikke lenger var like store om man «kun» var homofil. Andelen unge gutter som drev med utpressing kan derfor også ha vært på grunn av denne endringen i sosiale konsekvenser for homofili. Å ha forhold med mindreårige derimot gjorde de homofile tilbøyelighetene verre fordi muligens kunne oppfattes som at de kun var tiltrukket av gutter.

En annen ting de fleste sakene har til felles er at avisene ikke gir mye innsyn i straffen de forskjellige guttene fikk for ugjerningene de hadde begått. Det kan dog være at dette har blitt nevnt i avisartikler jeg ikke har klart å spore opp. En annen mulighet er at det ikke var like interessant hvilken straff de fikk, men heller at de ble tiltalt og for hva. Ofte er artiklene om disse sakene svært korte, og de har nok nøye måtte valgt hva de ønsket å få frem. I tillegg er det også ofte snakk om unge gutter og menn og straffen de får var nok ofte heller ikke spesielt streng, med tanke på kriminell lavalder og det faktum at de ofte ikke enda var myndige.

Flere av avisartiklene trekker også frem at denne typen saker ofte ikke havner i avisen da mennene som blir utsatt for utpressing ofte ikke anmelder. De betaler heller utpresseren i håp om at saken da forsvinner ut av verden. Derimot kommer ofte utpresserne tilbake for å presse de for enda mer penger. Ofte pågår utpressingen i lang tid før mennene anmelder som i saken fra 29. november 1960. I andre tilfeller anmelder ikke mennene selv etter at politiet kontakter dem som i saken fra Bergen. Det virker også som at i flere av tilfelle blir utpressingssakene først oppklart da gjerningsmennene blir tatt for andre lovbrudd. Det virker derfor som at utpressing av homofile som et problem er mange vet om, men den faktiske utpressingen skjer skjult.

En ulikhet i sakene er mediedekningen. Saken fra Bergen har fått mye større spalteplass enn omtrent alle de andre sakene til sammen. Dette har selvsagt sammenheng med sakens unike karakter. Kun denne saken omhandler en utpressingssak som har fått fatale konsekvenser. I tillegg trekker Dahl, forfatteren av denne artikkelen inn flere andre problemer med håndteringen av denne saken. Da spesielt mangelen på oppfølging på disse unge guttene som begår grove lovbrudd. En annen teori er at utpressingssaker ikke passer inn i den fremstillingen media ønsker å ha på homofile. Økingen i dekning i løpet av perioden kan derfor muligens ses i sammenheng med at media endrer sin fremstilling av homofile.

Dahl bruker også sterke ord i sin beskrivelse av utpressingen. Med ordbruk som terror viser hvor negativ han er til handlingene disse guttene gjennomfører. Jeg mener også at det vitner til hvor avskyelig han synes det er at de får holde på med denne virksomheten. Flere av

guttene hadde holdt på med lovbrudd av denne karakteren i flere år uten at han opplevde at politiet eller barnevernet hadde gjort noe med problemet. Det at politiet ikke gjennomfører store aksjoner mot bandene som driver utpressing, kan muligens vise til at de ikke er tilstedeværende på de kjente homofile møteplassene. En annen mulighet er at homofile forhold allerede var godt skjult fra allmennheten og det derfor ble vanskelig å fange opp saker der homofile ble utsatt for kriminalitet om de ikke selv anmeldte det.

Alle sakene omhandler som sagt om unge menn og gutter som begår lovbrudd. Dette kan også være med på at de fleste av avisartiklene er svært korte, noen av dem bare korte notis. Siden det er snakk om unge gutter kan det være at avisene skjærer disse gjerningsmennene. I motsetning til artiklene fra 1930-tallet er artiklene fra denne perioden mye mindre deskriptive både med tanke på hvilke lovbrudd som er gjennomført, men også når det kommer til annen informasjon. Det er derfor vanskeligere å få like godt innsyn i disse sakene som de fra 1930-tallet. En annen mulighet for hvorfor artiklene gjerne er så korte er at det var mer normalt i denne perioden i motsetning til tidligere. Homoseksuell er ikke helt nye ord lenger, og utpressingssaker har vært forsidestoff tidligere. Norsk presse rapporterte ofte også på saker som handlet om homofili i andre skandinaviske land. Disse var ofte større og mer alvorlige. Det kan derfor være at disse fikk fokus, mens sakene i Norge som muligens brøyt med fremstillingen som ble presentert av de sakene fra utlandet ble dysset ned. Dette kommer jeg også mer inn på under.

Generelt virker vel og merke som ofrene i stor grad får mye sympati, mens gjerningsmennene får harme. De homoseksuelle ofrene får i mange av sakene også mer fokus enn de andre lovbruddene gjerningsmennene har gjennomført. Dette tenker jeg at kan vise til at det ble sett på som verre å drive utpressing av en homoseksuell mann, framfor å for eksempel stjele en bil. Ved å aktivt gå etter homofile menn viste det ikke bare dårlig dømmekraft, men også at man var utnyttet mennesker i vanskelige livssituasjoner. Denne fremstillingen kommer spesielt frem i saken der jeg har innsyn i doms dokumentene. Der guttene fikk strengere straff fordi utpressingen de hadde drevet mot den homofile mannen ble sett på som en spesielt grov kriminell handling.

5.3 Utpressing i andre skandinaviske land

Sverige opphevet lovforbudet «otukt mot naturen» i 1944, og med dette gjorde de samleie mellom menn lovlig. Ifølge Kristiansen i skapte dette paradoksalt nok til enda mer negativ oppmerksomhet rundt homoseksuelle møtesteder og nettverk. På slutten av 1940-tallet hadde store svenske riksaviser store opplag om at fjerningen av den svenske «homoparagrafen» bidro til et moralsk forfall, spesielt knyttet til mannlig prostitusjon. Ifølge avisene førte lovendringen til en drastisk økning av homofil prostitusjon. I tillegg ble de påstått at den også førte til at flere unge gutter og menn ble trukket inn i kriminelle nettverk.²⁴⁸

Denne fremstillingen ble forsterket i 1950 da Kejne-affæren kom ut. Kenje-affæren pågikk i flere år, og ga nok stoff til en horde av forskjellig mediedekning. Saken gikk ut på at Karl-Erik Kejne som var en pastor ansatt i Stadsmissionen i Stockholm, rettet flere alvorlige anklager mot flere høytstående embedsmenn. Anklagene gikk ut på at disse embetsmennene hadde et hemmelig homofilt frimureri, der man favoriserte hverandre ved at man passet på at homofile fikk særbehandling og beskyttelse. Kejne påsto at homofile var med i en hemmelig bevegelse med tilknytninger til de øverste hold i svensk rettsvesen og politiske myndigheter. Dette homofile nettverket brukte deretter disse forbindelsene for å gi seg selv bedre posisjoner i samfunnet, og de gjorde dette med alle tilgjengelige midler som korrupsjon og andre grove lovbrudd.²⁴⁹

Antagelig er grunnen til at han kom med disse uttalelsene at han selv ble anklaget for å ha hatt homofil omgang med en yngre gutt. Denne anklagen var mest sannsynlig ikke riktig, men den ble nok startskuddet for Kejne sin heksejakt på homofile. Grunnen til at han gikk etter homofile nettverk var at han mente at det var dem som hadde kommet med anklagen mot han. Han påsto at grunnen til at han hadde fått homofile nettverk på nakken var hans arbeid i Stadsmissionen der han hadde arbeidet mot gutteprostitusjon.²⁵⁰

²⁴⁸ Kristiansen 2008 s.169.

²⁴⁹ Kristiansen 2008 s.170.

²⁵⁰ Kristiansen 2008 s.170.

Kejne fikk mye støtte i mange av avisene og i noen miljøer fikk han også heltestatus for å være ansiktet utad i kampen mot homofili. Anklagene hans fikk også følger i regjeringen i Sverige da en av statsrådene måtte gå av etter å ha blitt anklaget for å være en del av den homofile ligaen. Dette førte til at regjeringen laget kommisjoner for å undersøke anklagene Kejne kom med. Begge kommisjonene som ble satt kom frem til at anklagene til Kejne ikke kunne bevises og at det ikke var grunnlag for at de kunne stemme. Dette førte til slutt til at Kejne selv ble dømt til dagsbøter.²⁵¹

Det at denne saken fikk så mye oppmerksomhet må ses i sammenheng med at det svenske kongehuset var i sin egen offentliggjøring av en gammel utpressingssak omtrent samtidig som Kejne-affæren braket løs. Der en Kurt Haijby i 1933 hadde vært i audiens med kongen, og i etterkant av denne påsto at det hadde vært starten på et seksuelt forhold mellom han og kongen. Dette brukte han i etterkant for å presse kongehuset for penger. Denne påståtte affæren fikk Haijby skrevet om til en roman på slutten av 1940-tallet som han truet kongehuset med å publisere om de ikke betalte. Kongehuset betalte han da enda mer for at han ikke skulle publisere denne. Etter kongens død i 1950 ble saken offentliggjort og Haijby kom da med enda flere påstander om hvordan myndighetene og kongehuset hadde behandlet han i etterkant av den påståtte affæren. Til slutt endte det dog med at han ble dømt til 6 år fengsel for utpressing.²⁵²

Norske aviser skriver og om pengeutpressing i andre skandinaviske land i tillegg til sakene over. I november 1958 skriver Laagendalsposten om at Stockholmpolitiet rapporterer om at de har rullet opp en stor ungdomsbande, den aller verste i Sverige. Banden besto av ca. 30 ungdommer, der omtrent halvparten hadde vært jenter i alderen 13-15 år. Gjengen ville bli tiltalt for prostitusjon, overfall og pengeutpressing av homoseksuelle og andre de hadde en hemmelighet de kunne utnytte.²⁵³ Problemstillingen i Stockholm lignet ganske mye på den samme som vi ser var i Norge på omtrent samme tid.

²⁵¹ Kristiansen 2008 s.170.

²⁵² Kristiansen 2008 s.171-172.

²⁵³ «Laagendalsposten 1958.11.26» 1958 s.2.

Avisene skriver også om saker fra Danmark. Lofotposten skrev den 29. november 1960 om «trekker-guttene» og at danskene krever større kontroll over dem. «Trekker-guttene» var unge gutter som på forskjellige måter oppsøkte og prøvde å utnytte homoseksuelle menn. I samme artikkel skriver de også om oslomannen som i to år hadde vært utsatt for utpressing som er skrevet om over.²⁵⁴ Denne artikkelen gir innsikt i at problemstillingen var svært lik i begge landene. I København hadde de også gjenger som aktivt gikk etter homoseksuelle menn for å presse de for penger, og fremgangsmåtene deres lignet nok svært mye på de som ble brukt i Norge.

Problemet med utpressing er derfor ikke isolert til Norge, men et problem som eksisterer i andre skandinaviske land i samme tidsperiode. Noe som er interessant er at problemet med utpressing fortsatt eksisterte etter at homofili var legalisert i Sverige. Jeg tror at en av grunnene til at Sverige fortsatt hadde et problem med utpressing var at selv om homofili var legalisert så var det ikke nødvendigvis sosialt akseptert. En mulighet er at Kejne-affæren hadde blåst opp fordommer mange allerede hadde mot homofile, og forsterket dem. Disse holdningene var ikke noe som automatisk forsvant ved at Kejne ble dømt for løgn.

5. 4 Samfunnets oppfatning av homofili mellom 1950 til 1972

Mellom 1950 og 1972 skjer det tydelige endringer i samfunnets oppfatning av homofile. Disse endringene var i stor grad arbeidet frem gjennom holdningsarbeid, kunnskapsdeling og aktivisme. I dette delkapittelet skal jeg se på hvordan samfunnets oppfatning endret seg og hvilke aktører som var grunnlaget for dette. Selv om det skjer store endringer i samfunnets holdninger betyr det ikke at alle i samfunnet hadde samme oppfatning. Jeg kommer til å fremme den oppfatningen som majoriteten hadde. Denne oppfatningen kommer til syne gjennom aviser, forskning og stortingsforhandlinger.

5. 4. 1 DNF-48

DNF-48, og kjent som Det Norske Forbundet av 1948 var en aktivistgruppe som arbeidet aktivt for homofiles rettigheter i Norge. De ble grunnlagt i 1950 som en norsk avdeling av den danske organisasjonen *Forbundet af 1948*. Foreningen var den første norske organisasjonen

²⁵⁴ «Lofotposten 1960.11.29» 1960 s. 4.

for homofile.²⁵⁵ I det første styret satt det tre homofile menn, Rold Løvass, Arne Heli og Øivind Eckhoff. De arbeidet aktivt for å avskaffe paragraf 213 og bedre homofile og skeives rettigheter i Norge.²⁵⁶ I 1953 ble den norske avdelingen en selvstendig forening.²⁵⁷

I starten var DNF-48 opptatt av å holde en diskre profil. I Sverige og Danmark var det morals panikk og skandale stemning rundt åpenheten til homofile. Saker som Kejne-affæren hadde hatt stor innvirkning på folks syn på åpne homofile. For den første norske foreningen for homofile var det derfor viktig å opprettholde diskresjonslinjen og ha fokus på at medlem skulle opptre respektabelt svært viktig. Jeg vil tro at dette i stor grad var gjort med tanken at homofile sakte, men sikkert skulle kunne ta mer plass i samfunnet uten å tirre på seg noe som lignet på skandalestemning som var tydelig i nabolandene. Etter en tid begynte flere av styremedlemmene i DNF-48 forsiktig å utvide virksomheten ved å delta på møter i Studentersamfunnet og lignede møter.²⁵⁸

Karen-Christine Friele, som mange kjenner som Kim Friele ble leder i DNF-48 i 1966. Hennes viktigste saker var åpenhet og avkriminalisering av homofili. Dette arbeidet hun for gjennom at hun selv var åpen rundt egen legning og var DNF-48 talsperson i en lengere periode. I 1965 var hun og en annen mannlig homofil med i et radioprogram som omhandlet homofili på NRK. Dette radioprogrammet markerte starten for en større åpenhet både i DNF-48, men også i samfunnet ellers.²⁵⁹ Det at Kim Friele var DNF-48 talsperson og ansikt utav i perioden DNF-48 begynte å ta mer plass i samfunnsdebatten var med på å nyansere den. Det faktum at Friele var kvinne brøyt nok med manges fordom at det kun var menn som kunne være homofile.

5. 4. 2Vergeløse homoseksuelle

Ronald W. Lønnemark artikkel «*Vergeløse homoseksuelle*», publisert i Arbeiderbladet 16. februar 1951 var en betydningsfull kommentar rundt temaet homoseksuelles rettigheter i

²⁵⁵ Gillow-Kloster 2014.

²⁵⁶ Jessen 2024.

²⁵⁷ Gillow-Kloster 2014.

²⁵⁸ Gillow-Kloster 2014.

²⁵⁹ Gillow-Kloster 2014.

Norge. I artikkelen argumenterte Lønnemark for hvordan datidens behandling av homoseksuelle gjorde de vergeløse.²⁶⁰ Med vergeløse mente han muligens at de homoseksuelle ikke hadde anledning verge seg mot skade eller sladder som kunne skade dem, og at de heller ikke hadde beskyttelse i form av samfunnet rundt seg.

Lønnemark argumenter også for at homoseksuelle skulle få lov til å organisere seg i foreninger, og at en sånn forening kunne være med på å beskytte og forsvare dem da de trekkes i til. Han peker på at en forening lik som Det Danske Forbundet av 1948 som nylig var startet i Danmark kunne gjennomføres i Norge. I Danmark hadde dannelsen av foreningen muligens vært en bidragsyter til nedgangen av kriminell homoseksuellbidratt til en nedgang i kriminell homoseksualitet. Det at homoseksuelle i Danmark også nå hadde en forening som talte deres sak gjorde og at de ble mindre vergeløse, fordi noen beskyttet dem.²⁶¹

Andre argumenter han trekker inn når det kommer til opprettelsen av en forening for homoseksuelle i Norge er at det å kunne organisere seg er en rettighet man har. Han påpeker at det i Norge er tale-, presse- og organisasjonsfrihet.²⁶² Disse demokratiske godene skulle omhandle alle i samfunnet. Med dette argumentet kommer han inn på en viktig del av medborgerskap. For at borgere i et samfunn skal kunne regnes som medborgere eller fullverdige medlemmer av samfunnet, må de både ha rettigheter, men de må også ha mulighet til å delta. Lønnemark trekker frem at det rent juridisk sett ikke skulle være et problem å starte en forening lik som den i Danmark. Problemet blir derimot den kraftige kritikken og de som leder og er medlemmer i en sånn forening kommer til å oppleve. De kommer til å måtte kjempe mot uvitenhet, fordommer og intoleranse.²⁶³

Ved at homoseksuelle ikke ble godtatt i samfunnet gjorde også handlingsrommet de hadde ble mindre. Selv om de juridisk hadde rett til å både lage foreninger og grupperinger gjorde samfunnets behandling av dette vanskelig. Mange homoseksuelle slet med å holde slitt virkelige jeg skjult, og om de ble «avslørt» resulterte dette ofte i forfølgelse og hån. Han

²⁶⁰ Lønnemark 1951 s. 4-5.

²⁶¹ Lønnemark 1951 s.4-5.

²⁶² Lønnemark 1951 s.4-5.

²⁶³ Lønnemark 1951 s.4-5.

trekker også spesielt frem at i store byer der det finnes kjente møtesteder for homofile blir dette ofte også ettertraktet operasjonsfelt for kriminelle gutter og menn. Ofte ble unge gutter brukt som lokkeduer der de selv utgir seg for å være homofile for å lure homoseksuelle menn inn i fellen, for at de deretter overfaller, raner eller presser de homoseksuelle mennene for penger. Lønnemark påpeker at selv om den homoseksuelle kan gå til politiet med det han blir utsatt for kvier de seg ofte for å gjøre dette, fordi de er redde for at det skal skade dem selv og ryte deres ytterlige.²⁶⁴

Siden de homoseksuelle ikke tørr å gå til myndighetene med ugjerningene som blir gjort mot dem, gjør de enda mer vergeløse i Lønnemarks øyne. Skylden på at de homoseksuelle forblir vergeløse gir han myndighetene og den øvrige offentlighet. Han mener ved at de fører en taushetskrig mot homoseksuelle der de kun blir snakket om for å forsterke det moralske hatet mot dem gjør at enda vanskeligere for homoseksuelle å være åpne og stå opp mot urett selv.²⁶⁵ Her kommer igjen spørsmålet om medborgerskap frem. Ifølge Lønnemark blir ikke homoseksuelle akseptert av samfunnet rundt dem eller myndighetene. Ifølge Lønnemark ble homoseksuelle snarere foraktet av samfunnet rundt dem.²⁶⁶ Denne behandlingen var ifølge Lønnemark udemokratisk, og om man ser det opp imot medborgerskap og demokratisering kan man argumentere for at han har rett.

Spesielt med tanke på at samfunnet rundt ikke passet på at rettsikkerheten rundt homofile var sterk, viser det til udemokratiske praksisen som ble ført. For at homoseksuelle skulle kunne være fullverdige medborgere i samfunnet krevde det også at de ble inkludert og akseptert. Uten dette sto homoseksuelle tildeles uten rettsvern, fordi de selv ikke kunne bruke den juridiske beskyttelsen de teknisk sett hadde i redsel for reaksjoner av resten av samfunnet. På en måte peker Lønnemark også på hvordan behandlingen av homofile tok fra dem medborgerskapet, fordi de ikke var godtatt eller sett på som likemenn av samfunnet.

Artikkelen til Lønnemark fikk også kritikk. Den 26. februar 1951 kom det en motreaksjon på artikkelen til Lønnemark. Hun som reagerte på fremstillingen av homoseksuelle var Gjertrud

²⁶⁴ Lønnemark 1951 s.4-5.

²⁶⁵ Lønnemark 1951 s.4-5.

²⁶⁶ Lønnemark 1951 s.4-5.

Dahl. Denne reaksjonen gikk ikke på om homoseksuelle skulle få organisere seg. Kritikken gikk på hvordan Lønnemark fremstilte samfunnets reaksjon og oppførsel mot homoseksuelle. Forfatteren mente at fremstillingen til Lønnemark var overdrevent kritisk, og ikke tok hensyn til andre faktorer til folks behandling.²⁶⁷

Dahl trekker i hovedsak frem at grunnen til folks behandling av homoseksuelle er deres redsel for å bli smittet. Hun argumenterer for at leger ikke kan garantere at homoseksualitet alltid er medfødt og ikke på grunn av feilaktig oppdragelse. Hun påpeker også at selv om det skulle vise seg at homoseksualitet var medfødt at samfunnets behandling ikke nødvendigvis ville gitt dem et lykkelig samliv om man sammenlignet med menn og kvinners. Med tanke på at homoseksualitet muligens kunne være smittsomt mener Dahl at samfunnets skepsis og behandling derfor er forståelig og naturlig. Dahl mener at Lønnemark kun mener at folk er dømmesyke og ikke tar hensyn til det hun anser som naturlig skepsis.²⁶⁸

Hun trekker også frem at det ikke kun er homoseksuelle som opplever pengeutpressing, men at dette er noe som kan skje med mange mennesker. Derfor mener hun at fokuset heller bør være på arbeide mot pengeutpressing for alle, og at dette kan gjøres med at de som opplever dette går til politiet. Om ingen betalte pengeutpresseren, ville det heller ikke finnes noen pengeutpresser. Sånn jeg tolker Dahl skriver hun også at det er vanskelig å bedømme om den homoseksuelle også kan ha skyld i pengeutpressingen med tanke på at han «ofte» er forføringen i hendelsen. Ifølge henne legger Lønnemark det frem som at den homoseksuelle er det selvsagte offer, og aldri selv kan være skyldig.

Dahl sammenligner også som sagt homoseksualitet med sykdom. Hun mener at det er viktig at man tar hensyn til den «syke» samtidig som man ivaretar de andre i husholdningen. Med denne metaforen håper nok Dahl å kunne rettferdighets gjøre forskjellsbehandlingen av homoseksuelle. Dette er motsatt hvordan hun mener Lønnemark ønsker å behandle dem. Lønnemark ønsker ifølge Dahl at man skal «ignorere» smittefaren, og inkludere dem på lik linje med de «friske».

²⁶⁷ G. Dahl 1951 s.7.

²⁶⁸ G. Dahl 1951s.7.

Til slutt legger Dahl frem hennes løsning på «problemet» homoseksuelle. Selv påpeker hun at det ikke finnes noen lett løsning med at det viktigste er at problemet blir håndtert med *«(...)takt, og forståelse, kunnskap, saklighet og først, sist og hele tiden kjærlighet til medmenneskene og medansvar for hvordan de har det.»* Det som ikke er løsningen på problemet ifølge Dahl er lover, forordninger eller foreninger.²⁶⁹ Dette synspunktet skiller seg i stor grad fra Lønnemark sitt, da han mener at organisering og lovgivning er homofiles viktigste vern mot trakassering og utenforskap.

Denne diskusjonen viser et klart skille i folks oppfatning av homoseksuelle. Selv om de begge er enige i at homoseksuelle skal behandles med respekt er de uenige i hvordan denne respekten skal etableres i samfunnet. Dahl argumenterer på sin side at det er naturlig at homoseksuelle møtes skepsis og redsel, mener Lønnemark at dette er noe samfunnet må ta et oppgjør med. Med dette kommer også det jeg ser på som de to ledene «sidene» i debatten rundt homoseksualitet frem. Den ene siden har fokus på at homoseksuelle må inkluderes i samfunnet sånn at de kan bli fullverdige medborgere, mens den andre siden «sykeliggjør» dem, og er opptatt av å holde en viss avstand mellom dem og «vanlige».

Dahl kritiserer også bruken av pengeutpressing av homofile som argument, fordi det også hender med andre grupper i samfunnet. Hun trekker for eksempel frem at gamle damer som blir narret for alle sparepengene sine heller ikke tørr å gå til politiet i redsel for å bli gjort narr av. Her mener jeg dog at hun går glipp av et av Lønnemarks viktigste poeng. Det er ikke kun redsel for samfunnet som holder homoseksuelle fra å gå til politiet. Det er også risikoen forbundet med å komme ut som homoseksuell, både rettslig, men også med tanke på samfunnets reaksjon.

Et annet interessant poeng som man også kan trekke frem er at Dahl ikke nødvendigvis sier at utpressing av homoseksuelle skjer, men at det må ses i sammenheng med at mange ulykkelige mennesker kan bli offer på pengeutpressing. Dette kan vise til at utpressing av homofile var mest synlig for noen miljøer og ikke nødvendigvis noe samfunnet ellers hadde noen innsikt i. Dette kommer også frem i utpressingssakene over der de fleste ikke er store saker i avisene,

²⁶⁹ G. Dahl 1951 s.7.

men heller notis eller korte artikler. Det var også nesten 20 år siden utpressingssaken til skogeieren var førsteside stoff, så om dette var noe folk foresatt hadde kunnskap om er uvisst. Jeg vil derfor anta at utpressing av homofile i stor grad var ukjent for «folk flest» på starten av 1950-tallet, men som man vil se under og som kan se over blir problemstillingen oftere trukket fram i argumenter for fjerningen av «homoparagrafen» jo nærmere man kommer 1972.

Noe annet som er inntresant med artikkelen til Lønnemark er at den argumenterer for at det bør opprettes en forening lik Det Danske Forbundet av 1948. Det Norske Forbundet av 1948 var året før opprettet, men det opererte svært diskret. Det kan tenkes at Lønnemark viste om at forbundet var opprettet og at han med artikkelen ønsket å argumentere for viktigheten av en slik organisasjon før DNF-48 ble mer offentlige. Dette er vel og merke vanskelig å bevise, da det er usikkert om han i det hele tatt viste om opprettelsen.

5. 4. 3 "Homofiles situasjon og årsaksforholdene til homofili" Spørreundersøkelse av homofile i 1965

Det finnes svært få kilder som gir oss innblikk i hvordan homofile og andre skeive opplevde sin hverdag før fjerningen av homoparagrafen i 1972. I 1965 tok DNF-48 derimot initiativ til å utføre en spørreundersøkelse for å kartlegge homofiles opplevelse av å være homofil og årsakene til homofili. Undersøkelsen skulle DNF-48 bruke i sitt aktivistiske arbeid for å minske avstanden mellom «de homofile» og resten av befolkningen.²⁷⁰ Spørreundersøkelsen ble gjennomført av Arnold Havelin som var utdannet til cand. Psychol fra Universitet i Oslo. Han var den første i Norge som kartla homofiles egne oppfatninger av sin livssituasjon i Norge.²⁷¹ Undersøkelsen ble formidlet gjennom DNF-48 egne kanaler, men ble også lagt ved homofile tidsskrift, og av 7000 utsendte skjemaer kom det 500 utfylte skjemaer i retur. Funnene av denne undersøkelsen ble aldri publisert eller offentliggjort, men Skeivt Arkiv i Bergen har fått 268 av svarskjemaene. I denne oppgaven vil jeg derfor forholde meg til Skeivt Arkiv sin tolking av svarskjemaene.

²⁷⁰ *Evang 2018.*

²⁷¹ *Jordåen 2015b.*

På Skeivt Arkiv i Bergen finnes det som sagt en samling av svarskjemaene som gir et unikt innblikk i homofile i Norges egen forståelse av sin livssituasjon.. Skjemaet besto av 114 spørsmål fordelt på fire hovedtemaer: oppvekst og relasjon til foreldre, seksuelle tiltrekningsmønstre og opplevelser, sosial omgangskrets, og oppfattelse av «allmennhetens» holdninger rettet mot homofile. Skjemaet ble utformet med formålet å kunne se etter mulig forskjeller mellom «homofile» og «befolkningen generelt», uten at man hadde et narrativ som bygget på sykdomsbildet.²⁷²

Havelin var også opptatt av å undersøke levevilkårene til homofile og bifile i Norge, og han hadde derfor lagt opp til at de som ønsket kunne komme med ekstra opplysninger på baksiden av skjemaet for å belyse sin hverdag. Dette var noe flere av de som svare på undersøkelsen som benyttet seg av, noen sendte til og med flere ekstra sider der de utdypet sine egne opplevelse av å være homofil i datidens samfunn og deres livshistorie. Ofte ble disse brevene som utdypet om deres hverdag kun signert med «hjertelig hilsen ?» eller «Vennlig hilsen N.N.» fordi de hadde behov for å være anonyme.²⁷³ For mange var nok premisset at de var anonyme et viktig element for at de åpent og ærlig kunne svare på undersøkelsen uten frykt for å bli avslørt.

Deltagerne i undersøkelsen fikk flere spørsmål for å kartlegge både deres relasjon til egen legning, og for å se hvordan de oppfatter homofile og bifile i samfunnet. I undersøkelsen har kun et par oppgitt at de selv ikke har kjennskap til noen andre homofile der de bor, i motsetning til andre som sier at de kjenner til flere hundre stykk.²⁷⁴ En mulighet for de store sprikene i svar er at deltagere kommer fra hele Norge. I små bygder og byer er det nok færre homofile enn i store byer som Oslo og Bergen. Dette kommer nok av at mange homofile muligens flyttet til større byer for å kunne møte flere med samme legning eller for i større grad kunne «skli» inn i mengden.

Et gjennomgående tema i besvarelsene er at de de er redd for å bli avslørt, og at de har et «offentlig» og et «hemmelig» liv. De fleste har ikke engang snakket åpent med sin familie om

²⁷² Evang 2018.

²⁷³ Evang 2018.

²⁷⁴ Evang 2018.

sin «homofile interesse». Skeivt Arkiv trekker frem denne besvarelsen *"jeg synes at livet for meg som homofil faller meget vanskelig. – Til sine tider føler jeg det som om jeg beveger meg på kanten av en avgrunn av ensomhet og håpløshet."* Denne opplevelsen er nok ikke denne deltakeren alene om. Et liv som homofil var nok for mange svært ensomt og vanskelig, kanskje spesielt fordi de manglet offentlige profiler som lignet på dem. Siden man kunne svare på undersøkelsen anonymt førte det til at flere av deltagerne for første gang i sitt liv kunne dele åpent om sin legning og om sitt liv. Flere rapporterte også om at de aldri hadde snakket med familien sin om legningen eller tankene de hadde.

En annen besvarelse som skeivt arkiv trekker frem, er "[u]nnskyld at jeg har skrevet så meget om meg selv og "tatt bladet fra munnen." Det er første gang jeg har sunget ut, og det er fordi jeg kan gjøre det anonymt." Dette ble skrevet på slutten av en innsendt svarseddel der deltaker hadde delt sin livshistorie med Havelin.²⁷⁵ Igjen ble viktigheten om at deltagerne kunne være anonyme trukket fram. Det var for mange nok uaktuelt å dele så fritt eller i å dele i det hele tatt om de måtte stå frem med navn. Dette vitner om at de fortsatt opplever at det er svært stigmatisert å være homofil i samfunnet og at de ikke kan leve sånn de ønsker offentlig.

På tross av at det over virker som at alle i spørreundersølelsen opplever det som en vanskelig og ensom tilværelse å være homofil eller bifil betyr ikke at dette var tilfelle for alle deltagerne. De som svarte på undersøkelsen, var i stor grad bosatt i Oslo eller en annen storby. En teori skeivt arkiv trekker frem for at det er flest deltagere fra storbyer er at det muligens var mer utfordrende å være bosatt på små steder enn i storbyer. Dette kommer også frem i et av svarskjemaene *"[j]eg tror befolkningen i Oslo jevnt over er mer forståelsesfull enn folk i småbyer og på landet; neppe fordi Osloboere er noe "bedre" enn andre, men fordi folk her har mer anledning til å treffe homofile, til å lese om slike mennesker etc."*²⁷⁶ Med dette påpeker hen at muligheten til å møte andre med samme legning, og at dette også bidrar større synlighet for samfunnet rundt. I motsetning til små steder der det kanskje kun er en kneppe eller ingen homofile.

²⁷⁵ Evang 2018.

²⁷⁶ Evang 2018.

Dette teorien bryter derimot tildeles med finnene til Hans W. Kristiansen i boken *Masker og motstand, Diskré homoliv i Norge 1920-1970*. I boken trekker han frem flere historier der homofile menn i bygdesamfunn har kunnet levd i homofile forhold. Disse parene ble stort sett akseptert og fikk leve i fred. Selv om det var flere premisser for at dette var opplevelsen de hadde, kan man anta at disse historiene ikke var enkelt stående fenomen, men muligens en del av et større akseptbilde i bygdene.²⁷⁷

Skeivt arkiv trekker også en alternativ teori som forklarer hvorfor de fleste svarene kom fra storbyinnbyggere. Denne teorien baserer seg på at DNF-48 lokallag og andre møteplasser for homofile og bifile ofte befant seg i storbyer. Det var i disse sirklene informasjonen om spørreundersøkelsen i stor grad ble distribuert. Derfor kan det være at spørreundersøkelsen rett og slett ikke nådde ut til homofile og bifile i små byer og bygder. Det er kun en som har svart på undersøkelsen som bor på bygda, han skrev *"Det verste ved homoseksualitet er at når man bor på et lite sted føler man seg isolert. (...) Her er så gjennomsliktig på landsbygden, det er sikkert bedre i en stor by."*²⁷⁸

Det faktum at mange i undersøkelsen rapporterer som at det er vanskelig å være homofil på bygda, og at de fleste som svarer på undersøkelsen er bosatt i storbyer kan tyde på at mange er fraflyttere. Derfor kan undersøkelsen ha blitt preget av at den representerer historien til de som har flyttet vekk fra bygdene, og ikke av de som ble.²⁷⁹ Dette kan også stemme med at det ikke virker som om noen deltakere svarer at det er noe positivt å bo på små steder, selv om Kristiansen skriver om flere positive historier om menn og kvinner som har levd i likekjønnede forhold på små steder.

I svarskjemaene trakk flere frem et ønske om at fokuset på homofilkjærighet skulle være på «åndelig kjærighet», og at det burde være mindre fokus på overseksualiseringen av homofile.²⁸⁰ De ønsker rett og slett at det heller skulle settes søkelys på kjærigheten menneskene opplevde mellom seg og mindre på den seksuelle akten de muligens utførte.

²⁷⁷ Kristiansen 2008 s. 24-25.

²⁷⁸ Evang 2018.

²⁷⁹ Evang 2018.

²⁸⁰ Evang 2018.

Dette synet fremmet også Kim Friele i radioprogrammet jeg nevnte over.²⁸¹ Dette viser til at DNF-48 mest sannsynlig brukte svarene i spørreundersøkelsen aktivt for å fremme homofiles ønsker og menigheter. Dette på tross av at kun halvparten som svarte var medlemmer i DNF-48.²⁸²

Undersøkelsen til Havelin ga et helt nytt innblikk i homofile og bifiles hverdag og opplevelse av eget liv. Flere trakk som sagt frem at å være homofil ofte var en ensom tilværelse, der de ikke opplevde å finne en tilhørighet eller et samfunn de kunne delta fritt i. Fokuset på at det var svært viktig for de aller fleste å være anonym bygger også opp under tanken om at de ikke opplevde å kunne leve frie liv, og at de opplevde mye skam knyttet til legningen sin.

Undersøkelsen en også gjennomført før DNF-48 har blitt en tydelig stemme i den offentlige debatten uten at de «gjemte» seg bak pseudonymer. Det er derfor mulig at deltagerne hadde andre svar på tematikken noen få år etter om det ble gjennomført en ny runde. Jeg tenker dog at undersøkelsen selv med sine svakheter i stor grad nok er representativ for hvordan de fleste homofile og bifile opplevde eget liv i denne perioden.

5. 4. 4 Allmenhetens holdninger til homofile og homoseksualitet

Havelin sin andre undersøkelse der han undersøkte homofili i Norge ble gjennomført 1967.

Denne undersøkelsen var en holdningsundersøkelse i befolkningen som så på deres holdninger til homofile og bifile. Hovedfunnene i denne befolkningsundersøkelsen ble publisert i «Allmenhetens holdninger til homofile og homoseksualitet» som kom ut 1968.

Funnene i denne undersøkelsen tolket Havelin som at flere i samfunnet fortsatt hadde negative holdninger til homofile²⁸³, men at det også var flere som hadde positiv innstilling til homofile om de oppførte seg og ble oppfattet som heterofile.²⁸⁴

I undersøkelsen svarte 66% av mennene og 65% av kvinnene at de ville akseptere å ha en homofil som kollega. Om det er snakk om å ha en homofil leietager går prosentandelen ned til 55% og 56%. I begge disse spørsmålene stiller menn og kvinner seg ganske likt. Er det derimot snakk om å beholde eller bryte kontakten med en bekjent som er homofil svarer 60%

²⁸¹ Evang 2018.

²⁸² Evang 2018.

²⁸³ Jordåen 2015b.

²⁸⁴ Gjesvik 2015 s.135.

av mennene at de ville beholdt kontakten, men kun 56% av kvinnene svarte det samme. Kvinner skiller derfor i mindre grad mellom å ha en homofil leietager og en homofil bekjent. Mennene er generelt litt mer åpne enn kvinner, når det kommer til det å ikke bryte kontakten med en homofil.²⁸⁵ Undersøkelsen viser også en stor forskjell mellom yngre og eldre. Den yngste gruppen som svarte på undersøkelsen var i stor grad positive til å holde kontakten med en homofil kollega. Hele 76% i den yngste gruppen svarte dette, i motsetning til den eldste gruppen der kun 54% svarte det samme.²⁸⁶ Dette viser til et fall på 22%, og viser tydelig forskjellen mellom generasjonene når det kommer til aksept.

En annen viktig del av undersøkelsen var spørsmålet om homofili skulle være straffbart. Her svarte 65% av mennene og 64% av kvinnene at forhold mellom homofile ikke burde være straffbart. Det bør vel og merke bemerkes at dette også var et av de spørsmålene flest valgte å ikke ta et standpunkt til. I dette spørsmålet blir det igjen tydelig at det er forskjell mellom generasjonene når det kommer til om homofile bør straffes eller ikke. Det er flest unge som ønsker legalisering, mens jo eldre respondentene er jo oftere er de negative mot legalisering.²⁸⁷

Selv om mange ønsker at homofili skulle legaliseres er det mange som er negative mot åpen omtale av homofili og mener at dette ville vært skadelig for samfunnet. Litt over halvparten av de som svarte på undersøkelsen har stilt seg kritiske for at samfunnet åpent skal snakke om og omtale homofili. De mente at denne åpenheten ville få skadelige eller uheldige følger. I motsetning til spørsmålene over er det ikke her en noen stor forskjell mellom de forskjellige generasjonene, og stort sett halvparten av alle gruppene stiller seg negative.²⁸⁸

Et annet interessant tema undersøkelsen tar opp er om det er rimelig at voksne homofile mennesker seg imellom kan opptre slik det faller dem naturlig. På dette spørsmålet svarte 72% av mennene og 81% av kvinnene at nei, dette var ikke rimelig. Dette vitner til en oppfatning om at homofile mennesker bør holde seg fra å utføre homofile handlinger med

²⁸⁵ Havelin 1968 s.55.

²⁸⁶ Havelin 1968 s.55.

²⁸⁷ Havelin 1968 s.62.

²⁸⁸ Havelin 1968 s.64.

andre homofile. Her er igjen kvinnene mer konservative enn menn, men begge viser til en negativ holdning ovenfor homofile.²⁸⁹

På tross av at mange oppgir at de kunne hatt både en bekjent som var homofil eller en kollega viser resultatene på spørsmål om åpenhet og fri utfoldelse at det er gjentakende negative holdninger til homofili i det norske samfunn. Generelt er kvinnene i større grad konservative i forhold til menn, og yngre generasjoner er mer liberale. Det jeg mener er mest interessant i denne undersøkelsen er derimot at så mange ønsker at homofili ikke skulle være straffbart, samtidig som at de mente at opplysning og åpenhet ville ha negative konsekvenser for samfunnet. Dette virker for meg ganske paradoksalt. Havelin oppsummerte svarende på undersøkelsen sånn: *«Man er stort sett villig til å akseptere den homofile som medborger og synes ikke at homoseksuelle forhold mellom voksne bør være straffbare, under forutsetning av at den homofile i sitt privatliv opptrer som om vedkommende ikke er homofil og ikke omtaler sin legning eller har noe seksualliv.»*²⁹⁰

Havelin trekker frem som en konklusjon på undersøkelsen at samfunnsmessig fordømmelse av homofile ikke bidrar til å minske andel homofile i et samfunn. Derimot skaper forsømmingen personlige tragedier og arbeider aktivt mot at forskere skal ha mulighet til å kunne forske på årsaksforhold som kreves for å effektivt drive forebyggende arbeid. Deretter påpeker han at en mulig løsning på dette problemet er aktiv opplysningsvirksomhet om hva homofili og hvem homofile faktisk er. Et nødvendig ledd i denne opplysningsvirksomheten mener Havelin er avkriminalisering, og han påpeker også at dette er ønsket fra majoriteten som har svart på undersøkelsen.²⁹¹

Begge undersøkelsene til Havelin ga innblikk i samfunnets oppfatting og hverdagen til homofile som tidligere ikke hadde vært belyst. Mens spørreundersøkelsen der homofile svarer gir innblikk i mange vanskelige liv, der homofile har hatt negative opplevelser med legningen sin. Gir undersøkelsen som ser på allmenhets holdninger innblikk i et samfunn som er mer tolerante mot homofile enn tidligere. Slik jeg tolker undersøkelsene er det en mulig brist

²⁸⁹ Havelin 1968 s. 66 og 70.

²⁹⁰ Havelin 1968 s.71.

²⁹¹ Havelin 1968 s.72.

mellom homofiles opplevelse av samfunnets aksept og hva allmenheten selv svarer. Mange homofile opplyser at de synes at de sosiale konsekvensene av å være åpen om legningen sin er for store til at de ønsker å være åpen. Viser undersøkelsen av allmenheten at om lag 50% ikke er negative til homofile som lever diskret liv. Det kan vel og merke være at de homofile opplever kravet om at de må være diskret som like begrensende som det å holde livet sitt hemmelig. En annen mulighet er at i teorien opplever mange av de som svarte på undersøkelsen seg som aksepterende mot homofile, men at det i virkeligheten ikke opplevdes slik av de homofile selv.

5. 5 Avisenes framstilling av homofile

Fram mot fjerningen av homoparagrafen i 1972 skjer det en endring i hvordan avisene omtaler homofili og homofile. På 1950-tallet ble homofile menn fremstilt som en gruppe som hadde planer om å invadere Norge. Denne fremstillingen ble forsterket av saker som Kenje-affæren. Med opprettelsen av DNF-48 i Norge kom det derimot en tydelig motstemme mot denne fremstillingen av homofile. I kapittelet «Fra ansiktsløs skurk til synlig helt» i boken *Individet i journalistikken* går Anders Gjesvik inn på hva som endret seg i avisenes framstilling av homofile opp imot fjerningen av «homoparagrafen» og hvorfor denne endringen kom.²⁹²

Artikkelen til Gjelsvik består i stor grad av hvordan appellformene etos, patos og logos brukes i avisartiklene han analyserer. Gjennom denne analysen kommer endringen i fremstillingen av homofile frem. Han påpeker at han kun analyserer et utvalg avisartikler som omtaler homofile i perioden fra 1950-tallet til 1980-tallet. Dette utvalget mener han at både gir han god innsikt og representerer utviklingen i perioden.²⁹³ Ut ifra artiklene jeg analyserer mener jeg også at fremstillingen til Gjelsvik i stor grad stemmer.

5. 5 .1 Pressens framstilling på 1950-tallet

På 1950-tallet ble homofile i stor grad fremstilt som en skjult skurk.²⁹⁴ Dette ble nok forsterket av saker som Kejne-affæren som skjedde i Sverige bare noen år tidligere hadde

²⁹² Gjelsvik 2016.

²⁹³ Gjelsvik 2015 s. 127-128.

²⁹⁴ Gjelsvik 2015 s.130.

vært forside stoff både i Norge og i andre skandinaviske land. Denne og andre skandaler førte til at avisene skrev artikler der homofile menn ble fremmet som skurker som skulle «invadere» Norge. Hovedsakelig kom disse homofile mennene fra andre skandinaviske land. Avisene advarte om at svenske og danske homofile utnyttet unge gutter, og at prostitusjon blant homofile menn var utbredt.²⁹⁵ Denne fremstillingen stemmer godt overens med funnene til Kristiansen i Masker og Motstand. Gjelsvik viser også til en undersøkelse gjort av Norsk Gallup i 1947 der nordmenn rangerte homofili som den tredje verste av syv forbrytelser, kun slått av mord og voldtekt.²⁹⁶

Gjelsvik trekker også frem at det på 1950-tallet også fantes positive artikler om homofile. De positive artiklene var som oftest politiske artikler der tema ofte var legalisering eller retten til å organisere seg.²⁹⁷ Denne fremstillingen stemmer godt overens med artikkelen «Vergeløse homoseksuelle». Der Lønnemark trekker frem grunnene til at også homoseksuelle har rett til å organisere seg på lik linje med alle andre. I sakene med politisk karakter ble de homofile som oftest presentert som rene offer, som majoritetssamfunnet undertrykket med sin behandling.

En annen fremstilling avisene hadde av homofile på 1950-tallet var at de var smittsomme. Som man kan se i svaret til Lønnemark der forfatteren påpeker at skepsisen Nordmenn har til homofile er naturlig grunnet den mulige smittefaren. Denne oppfatning ble styrket gjennom pressens fremstilling av homofile i andre skandinaviske land. Der de framstilte homofile menn som ansiktsløse forførere som aktivt jaktet på yngre gutter for å gjøre dem til homofile. Gjennom denne fremstillingen ble homofili presentert som en «smittsom sykdom» man måtte verne yngre gutter for. Ut ifra artiklene som omhandlet homofili i andre skandinaviske land virket det også som at legaliseringen av homofili var grunnen til spredningen.²⁹⁸

På 1950-tallet var det heller ikke mange av artiklene som ble skrevet om homofile som faktisk hadde homofile kilder. Kun en av artiklene har en kilde som står frem med eget navn.²⁹⁹

²⁹⁵ Gjelsvik 2015 s.130-132.

²⁹⁶ Gjelsvik 2015 s. 130.

²⁹⁷ Gjelsvik 2015 s. 131.

²⁹⁸ Gjelsvik 2015 s. 133.

²⁹⁹ Gjelsvik 2015 s.132.

Manglene på homofile kilder, og mangelen på faktiske ansikt å feste sakene på gjør det vanskeligere for samfunnet å skape en relasjon med de homofile. En av grunnene til at det nesten ikke finnes artikler med homofile kilder var utfordringen journalister møtte da de skulle finne åpne, norske homofile kilder. Derfor er nok mange av artiklene også preget av mangel på kunnskap til homofile, og bygger seg heller på stereotyper der den homofile er en «ansiktsløs skurk» framfor en deltager i samfunnet.³⁰⁰

Avisene på 1950-tallet fremstilte homofile i stor grad basert på stereotyper. Disse stereotypene og fremstillingene var i stor grad importert fra andre skandinaviske land. Det var lite fokus på individer og hvem de homofile egentlig var. Ofte ble derimot de homofile fremstilt som en farlig gruppe man måtte verne seg mot, og da spesielt med tanke på unge gutter som kunne bli forført av eldre homofile menn. I hovedsak er det kun de få politiske avisinnleggene som er positive til homofile, men disse artiklene bygger også på stereotyper og har heller ikke noen særlig fokus på den enkelte homofile. I så og si alle artiklene fremstilles homofile som en ansiktsløs mann som det er vanskelig å få en tilknytning til fordi det er lite personlig, og større fokus på gruppen. Det er først på slutten av 1950-tallet man kan starte å se en endring i hvordan homofile omtales i pressen.

Denne fremstilling av at homofile var en gruppe som kunne «infiltrere» Norge var det som sagt mange av avisene som fremmet. Utpressingssaker i Norge gikk på mange måter imot denne fremstilling av homofile. Dette kan være en av grunnene til at sakene som man kan se over ikke får spesielt stor oppmerksomhet i norsk presse. Ved å presentere homofile i Norge som offer mot norske kriminelle passet dårlig inn i fremstillingen om at Norge måtte verne seg mot homofile. Jeg tror pressens ønske om å presentere homofile på en spesiell måte gjorde at de ikke dekket utpressingssakene like grundig som det de gjorde på 1930-tallet for eksempel.

5. 5. 2De homofile får ansikt 1960-tallet

På 60-tallet endret journalistikken seg ved at TV-en entret media. Tv-en hadde et mye større fokus på individer enn det de klassiske mediene hadde. Dette sammen med at resten av det

³⁰⁰ Gjesvik 2015 s.132-134.

norske samfunnet ble mer åpent i løpet av 1960-årene ved at partiene åpnet landsmøtene sine for pressen og at norsk Gallup offentliggjorde resultatene på meningsmålinger resulterte i at avisene i større grad enn tidligere måtte ta hensyn til samfunnets meninger.³⁰¹

Dette ble enda tydeligere da flere aviser presenterte resultatene fra spørreundersøkelsen til Havelin «Allmenhetens holdninger til homofile og homoseksualitet». I denne undersøkelsen svarte to av tre nordmenn at seksuelle forhold mellom to likekjønnede voksne ikke skulle være straffbart.³⁰² Dette står i sterk kontrast i forhold undersøkelsen fra 1947 da nordmenn rangerte homofile som en av de verste formene for lovbrudd. Denne drastiske endringen viser til en større aksept for homofile i samfunnet på 1960-tallet. Arbeiderbladets artikkel som snakker om undersøkelsen til Havelin oppsummerer finnene med «Homofile godtas, når de er som oss andre».³⁰³

DNF-48 arbeidet også for å minske spriket mellom homofile og resten av samfunnet. De var som nevnt tidligere svært opptatt av å fremme likhetene homofil kjærlighet hadde med heterofil kjærlighet, og at det var flere likheter enn ulikheter. I løpet av 1960-årene ble DNF-48 mer åpne og flere av medlemmene inviterte media inn i sine liv. Havelin sa i en kommentar at kunnskapsnivået i Norge omhandlende homofili generelt sett var lav, og at den viktigste drivkraften for større aksept var at homofile selv sto frem slik at samfunnet kunne bli kjent med dem som mennesker.³⁰⁴ Med tanke på at Havelin og DNF-48 samarbeidet kan det derfor virke som at de virkelig tar han på ordet når han kommer med forslag om hvordan hverdagen til homofile i Norge kan bedres.

En av de som sto frem på 1960-tallet var som nevnt tidligere Kim Friele. Hun har selv påpekt viktigheten av at homofile selv sto frem. Ved at hun sto frem som lesbisk og som representant for DNF-48 gjorde også noe med opplevelsen av homofile. De var ikke lenger en hemmelig gruppe uten ansikt, men nå hadde de blitt mennesker med navn, jobb og bostedsadresse.³⁰⁵

³⁰¹ Gjesvik 2015 s.134.

³⁰² Gjesvik 2015 s.134.

³⁰³ Gjesvik 2015 s.135.

³⁰⁴ Gjesvik 2015 s.135.

³⁰⁵ Gjesvik 2015 s.135.

Det faktum at hun også var kvinne var med på å motarbeide stereotypene som var bygget på at homofile var «smittsomme» menn som «jaktet» på yngre gutter. Siden hun var kvinne var det også muligens vanskeligere for samfunnet å sette henne inn i en seksuell kontekst, på samme måte som de gjorde for homofile menn. På denne måten ble fokuset muligens også i større grad flyttet fra det seksuelle, men heller over på kjærlighet og den kjærlige delen av forhold som i større grad «lignet» heterofiles.

1960-tallet var i stor grad preget av større åpenhet rundt homofili. For første gang i Norge sto homofile frem med både bilde og navn, uten å gjemme seg bak pseudonymer. Selv om avisene i større grad involverer homofile i artiklene ved å bruke dem som kilder er mange av fremstillingene bygget på stereotyper. Fokuset var ofte også på å sammenligne homofil og heterofil kjærlighet. Denne fremstillingen var også støttet av DNF-48 som drev aktivt holdningsarbeid for å øke samfunnets kunnskap om homofili, og homofile.

På 1960-tallet ser man også at avisene rapporterer om flere utpressingssaker. Dette tror jeg at kan ha sammenheng med at synet på homofile er i endring, og de ikke lenger i like stor grad blir presentert som «skurk» i media. Det «nye» synet på homofile åpnet også for en større dekning av homofile utfordringer i media. Denne endringen kan også ses i sammenheng med at to tredjedeler syntes at homofili skulle være straffbart, i forhold til i 1947 da flertallet svarte at homofili var en av de verste forbrytelsene et menneske kunne gjennomføre.

5. 5. 3 Fjerningen av «homoparagrafen» og distansering 1970-tallet

Friele ble i 1970 intervjuet av VG i forbindelse med at den danske homofile aktivistgruppen Vennen hadde vært i Oslo. I dette intervjuet distanserer hun seg og DNF-48 fra den danske homobevegelsen. Dette gjør hun ved å si at hun med sikkerhet ikke kan si med sikkerhet at de ikke bruker prostitusjon og pornografi, men at dette uansett skiller seg sterkt fra hvordan homofile i Norge ønsker å bli oppfattet og hva de gjør.³⁰⁶ Gjennom denne kommentaren tar hun tydelig avstand fra de stereotypene som danske og svenske homofile har, og påpeker at norske homofile ikke kan kjenne seg igjen i denne stereotypiske fremstillingen.

³⁰⁶ Gjesvik 2015 s.136.

På 1970-tallet økte også personifiseringen av homofile i media. Dette ses spesielt opp imot legaliseringen av homofili i 1972. Ved å personifisere homofile ble det i større grad mulig å gjøre deres personlige kamp til en politisk en.³⁰⁷ Åpne homofile som snakket om sine egne og andre homofiles utfordringer var med på å gjøre det vanskeligere å fiendtlig gjøre og linke homofile til enkle stereotyper slik som for eksempel avisene tidligere hadde gjort. Ved at homofile nå heller ble sett på som en minoritet som kjempet mot undertrykkelse, ble den politiske siden av synliggjøringen av homofile enda tydeligere.

I flere av argumentene for å fjerne «homoparagrafen» bygger også på at homofile kjemper mot undertrykkelse og diskriminering. Spesielt ble det lagt frem at homofile ofte ble offer for kriminelle handlinger som pengeutpressing eller vold.³⁰⁸ I 1971 påpeker Arbeiderpartiets stortingsrepresentant Arne Kielland at det da foregikk flere tilfeller av pengeutpressing på grunn av lovgivningen som gjorde homofili ulovlig. I samme innlegg advarte han også om å lage særregler for homofile, fordi at erfaring fra andre land viste at dette ikke hjalp om problemstillingen rundt pengeutpressing, men heller at den økte forekomsten av både det og prostitusjon.³⁰⁹ Kielland argumenterte også for at vernet mange mente at unge trengte mot homofili allerede eksisterte. Da barn under seksuell lavalder allerede var beskyttet gjennom eksisterende lovverk mot voksne.

Gjennom politisk diskusjon og større åpenhet var 1970-tallet preget av en større aksept av homofile. Fjerningen av «homoparagrafen» og arbeidet både politikere og medlemmer fra DNF-48 gjorde for å øke nordmenns kunnskap rundt temaet homofili var med på å åpne samfunnet opp for at homofile i større grad kunne delta. Den større aksepten var ikke ensbetydende med at homofile ikke lenger møtte motstand. På slutten av 1970-tallet fortalte Friele at hun opplevde både trakassering og direkte vold for å være åpen lesbisk og talsperson for DNF-48.³¹⁰

³⁰⁷ Gjesvik 2015 s. 137.

³⁰⁸ *Stortingsforhandlinger.1971/72 Vol. 116 Nr. 8* 1814 s. 310, 332.

³⁰⁹ «Aktuell» 1971 s.35.

³¹⁰ Gjesvik 2015 s. 137.

Dette viser til at til tross kan virke som at utviklingen frem mot 1970-tallet hadde vært lineær med større og større aksept av homofile, møtte de ofte de samme stereotypene. Men med åpenhet kom det også en endring. Som Dahl påpekte i motsvaret til Lønnemark i debatten om vergeløse homoseksuelle var ikke utpressing mulig om de som ble presset ikke betalte, og samtidig heller ikke var redd for at informasjonen om dem ble delt. Ved at homoparagrafen ble fjernet forsvant også grunnlaget for utpressingen. Selv om det for mange nok foresatt var vanskelig å være åpen om legningen sin, var det ikke lenger ulovlig. Ofte truet pengeutpresserne om å anmelde den homofile for å være homofil, og dette var ikke lenger en trussel. Dette var også en av grunnene til at det ikke ble en særregel for homofile med tanke på seksuell lavalder. En egen seksuell lavalder for homofile ville muligens videreført muligheten for pengeutpressing.³¹¹³¹²

5. 6 Diskursendring frem mot fjerningen av homoparagrafen

I tiårene før fjerningen av homoparagrafen startet arbeidet for en diskursendring. Det var et ønske å gå vekk ifra å bruke homoseksuell og heller begynne å bruke det nyere begrepet homofil. Homoseksuell som begrep legger stor vekt på det seksuelle aspektet med homofilt samvær. I motsetning til begrepet homofil som i større grad legger vekt på kjærligheten utenfor det rent seksuelle.³¹³ Denne endringen var det flere av medlemmene i DNF-48 som ønsket.³¹⁴ Ved å endre begrepsbruken ga man homofiles kjærlighetsliv flere likhetstrekk til heterofiles kjærlighetsliv, og på denne måten minsket man avstanden mellom dem.

I Havelin sin spørreundersøkelse der han henvendte seg til homofile tok han et aktivt valg med å i undersøkelsen bruke begrepene homofil og bifil. I utgangspunktet hadde han kun tenkt å bruke betegnelsen «homoseksuell». Dette endret han derimot etter at han fikk tilbakemeldinger på at det kunne oppfattes som at han kun henvendte seg til menn. Ved å bruke ordet homofil håpet han derfor på at spørreundersøkelsen skulle bli kjønnsnøytral og derfor treffe flere. Kun et fåtall kvinner svarte på undersøkelsen. Evang på Skeivt Arkiv har teoriset at dette både kan være et resultat av at spørreundersøkelsen i hovedsak traff menn i

³¹¹ *Stortingsforhandlinger.1971/72 Vol. 116 Nr. 8* 1814 s. 310, 332, 739.

³¹² «Aktuell» 1971 s.35.

³¹³ Gjesvik 2015 s.128.

³¹⁴ Evang 2018.

kanalene den ble distribuert i, men også om begrepet homofil også virket lite inkluderende og som myntet på menn.³¹⁵

Begrepet homoseksuell ble brukt i norske aviser fra 1903, og fra 1930-tallet ble det sakte men sikkert intrigert i daglig tale og språkbruk.³¹⁶ Når det ble vanlig å bruke homofil synes jeg er vanskeligere å sette en nøyaktig tidsramme på, men det er et på langt nære nyere begrep en homoseksuell. Homoseksuell og homofil ble i mange tilfeller brukt om hverandre fra 1950-tallet og utover. Noen grupper var nok oppmerksom på hvilken ordbruk som ble brukt. Da kanskje spesielt de som var involvert i eller hadde kjennskap DNF-48 eller andre homofile. Grunnen til at jeg tenker dette er at Havelin fikk kritikk for at han i brukte ordet homoseksuell framfor ordet homofil. Både når det kom til at det ikke opplevdes som inkluderende for lesbiske, men også i spørreundersøkelsen var det flere av de homofile som svare at de ønsket et større fokus på den åndelige kjærligheten mellom homofile personer framfor den seksuelle.

På tross av at det ikke hadde skjedd en fullstendig diskursendring fra homoseksuell til homofil i 1972, mener jeg at endringen som skjer viser til en viktig utvikling i hvordan man så på og opplevde homofile. Fokuset på et mer inkluderende språk som hadde større fokus på likhetene mellom homofil og heterofil kjærlighet var viktig for både fjerningen av homoparagrafen og likestilling ellers i samfunnet. Ved at fokuset ble flyttet til kjærlig samliv, framfor det seksuelle mistet også mange av argumentene for å vedlikeholde «homoparagrafen» kraften da mange av de var bygget på at homofile seksuelt utnyttet unge gutter.

5. 7 Utpressingssakers påvirkningskraft

Fra starten av 1950-tallet til fjerningen av «homoparagrafen» i 1972 skjer det store endringer i samfunnets oppfatning av homofile. I denne perioden går homofile fra å være «ansiktsløse skurker» og «vergeløse homoseksuelle» til politiske virkemiddel og «synlig helt». Denne endringen skjedde ikke over natten, men var en gradvis endring gjennom tiårene. Endringen var i stor grad motivert frem av homoaktivister som DNF-48 som aktivt drev opplysningsarbeid om homoseksualitet. Åpne homofile åpnet også opp for en diskusjon der

³¹⁵ Evang 2018.

³¹⁶ Gjesvik 2015 s.128.

media og samfunnet i større grad måtte ta hensyn til faktiske individer og ikke bare en «ansiktsløs» gruppe.

Pengeutpressing av homofile var i likhet med de tidligere periodene et utbredt problem, spesielt i de store byene. Alle utpressingssakene fra denne perioden kommer fra storbyer som Oslo og Bergen, og ble i de fleste tilfeller omtalt av media som en voksne problem. De fleste av utpressingssakene hadde offer som hadde oppholdt seg på det som ble omtalt som en homofilmøteplass, som urinaler. Å kunne oppsøke homofile på disse møteplassene gjorde det til områder kriminelle også befant seg for å kunne utnytte homofile som var på utkikk etter å møte andre homofile. I de aller fleste sakene var det unge gutter som jaktet på homofile menn de kunne utnytte.

Det som er interessant er at i løpet av denne perioden er det i mine øyne mindre sympati å finne i notisene og avisopplagene som direkte snakker om pengeutpressing av homofile. Ofte er sympatien tydeligere i innlegg som tar opp pengeutpressing som en utforing homofile møter, eller når politikere bruker pengeutpressing som et argument for å fjerne «homoparagrafen». Dette kan vise til at samfunnet i større grad hadde blitt «vandt» til utpressing av homofile, og at det ikke lenger var like skandaløst som på 1930-tallet. Noe annet det også kan vitne til er at det ikke nødvendigvis passet inn i narrative avisene ønsket å formidle til leserne. En annen mulighet er at notisene til avisene ga leseren lite innblikk i hvem den homofile var. I doms dokumentene fra den ene saken i 1962 viser dommerens omtale av saken at utpressing av homofile ble sett på som en spesielt grov forbrytelse som skapte vemmelse. Dette vitner til at på tross av at avisene viser mindre sympati enn for eksempel på 1930-tallet, var rettssystemet sin oppfattelse av slike saker sympatiske mot den homofile.

Spesielt i starten av 1950-tallet var den norske pressen svært preget av svenske og danske skandaler som omtalte homofile i negativt syn. Her ble de ofte fremstilt som smittsomme, og farlige utlendinger som var en trussel for Norge. Det kan derfor være en av grunnene til at det ikke finnes mange artikler som omhandler homofile som offer. Det var også en til dels en allmenn holdning at det kunne ha negative konsekvenser å offentlig snakke om

homoseksualitet. Denne holdningen kan derfor også ha bidratt til at det ikke finnes mange artikler som handler om norske homofile i det hele tatt. Det er som nevnt over også en mulighet at avisene ikke ønsket en fremstilling som brøyt med den de presenterte og at utpressing av norske homofile til en viss grad var med på å bryte ned fremstillingen av homofile som «skurker».

Slik jeg ser det ble det i denne perioden et større fokus på at utpressing av homofili var en problemstilling som kunne løses med å legalisere homofili. Problemet utpressing ble derfor en essensiell del av flere politikere og aktivisters argument for fjerningen av homoparagrafen. Utpressing ble også brukt som argument for hvorfor det ikke kunne skapes særregler for homofile, som for eksempel en høyere seksuell lavalder. Under stortingsforhandlinger var det spesielt utnyttningen og utpressingen av homofile som ble brukt som det avgjørende argumentet for hvorfor homofili skulle fullstendig legaliseres og ikke bare til dels ved at homofile forhold fikk særregler.

I samfunnet ellers bidro utpressingssakene til å fremme en fremstilling der homofile var marginaliserte offer av samfunnets behandling. Utpressingssakene var med på å vise til hvordan homofile i større grad enn andre kunne oppleve å ikke ha mulighet til å være fullstendige medborgere på lik linje med resten av samfunnet. Da spesielt gjennom det at de ikke hadde like muligheter til å beskytte seg mot utnyttning og kriminalitet. Spesielt blir det trukket frem av flere at samfunnets behandling i samhandling med at homofili var kriminalisert gjorde det svært vanskelig for den homofile og for eksempel gå til politiet da de opplevde å bli utsatt for kriminalitet grunnet legningen sin.

Totalt sett virker det som at denne perioden i stor grad er preget av stemmene til politikere og aktivister. Det var mindre plass til den enkelte utpressingssak, fordi de kollektivt ble brukt som eksempel på utfordringer homofile møtte. Med en slik fremstilling er det også forståelig at de fikk mindre fokus i media, fordi det var andre saker som skapte større overskrifter. Eksempel på dette er skandalesakene fra de andre skandinaviske landene. Disse preget mediebilde over lengere tid og ga derfor mindre plass til saker som omhandlet homofile fra Norge.

6 Utpressing i Norge- fra kontrærseksuell til politisk argument

Denne oppgaven har sett på hvordan behandlingen av homofile i samfunnet og i rettssvernet endret seg fra slutten av 1800-tallet til 1972, sett i lys av reaksjoner, behandling og fremstilling i saker som omhandler utpressing av homofile menn. De forskjellige tidsperiodene gir innsyn i samfunnets endring når det kommer til de forskjellige aktørene som har arbeidet for homofiles rettigheter. Det kommer frem i oppgaven at det er flere forskjellige aktører som har vært med på å forme samfunnet og rettssystemets oppfatning av homofile i lys av utpressingssaker. På slutten av 1800-tallet finnes det ikke mange begreper som beskriver forskjellige legninger, og lovverk spesifiseres og endres til å direkte handle om å gjøre seksuelle forhold mellom menn ulovlig. På starten av 1900-tallet ble begrepet homoseksualitet introdusert som en sykdom, der menn som var tiltrukket av samme kjønn hadde en form for avvik. I løpet av 1930-tallet kommer det derimot nye aktører på banen som presenterer nye måter å se på homoseksualitet på. Psykologer og leger startet her å argumenter for at homofili var en medfødt normalvariasjon og ikke et avvik, og på grunn av dette heller ikke kunne behandles. Dette synet på homofili kommer også inn i rettsaker, da de nå i større grad involverer sakkyndige i behandling sakene. Fra og med 1950-tallet kommer det enda flere aktører på banen. I denne perioden ble utpressingssaker brukt aktivt som argument for å fjerne homoparagrafen, og for å fremme homofiles utfordrende hverdag.

Selv om det er forskjeller mellom de forskjellige periodene kommer det frem i min masteroppgave at det er flere likheter. Spesielt i utpressingssakene kan man se tydelige likheter. Så å si alle utpressingssakene er det «bander» som driver med utpressingen. Disse er ofte ganske organiserte, og man kan se gjennom utviklingen i sakene i oppgaven at de blir mer organiserte i løpet av årene. Ebbe Hertzberg trekker i sine brev fra 1800-tallet at det er organiserte bander som driver med utpressing av menn som muligens har homofile tilbøyeligheter. På 1960-tallet kan man se at disse bandene fortsatt eksisterer, men at de nå i stor grad operer på kjente homofile møteplasser som Deichmann. En annen likhet som kommer frem i Hertzbergs brev, og i sakene fra både 1930-tallet og 1960-tallet er at politiet er klar over at det bedrives utpressing av homofile menn, og at det ikke er et ukjent fenomen.

Et likhetstrekk i alle sakene er at de som utsettes for utpressing opplever at det er svært vanskelig å gå til politiet, og at dette skyldes redsel for samfunnets reaksjon. Flere saker tar opp at de først går til politiet når utpressingen har blitt uutholdelig eller når den har gått for lang. Dette skjer for eksempel i saken om kjøpmannen fra 1897, saken om skogeieren fra 1932 og i saken fra 29. november 1960. Selv om sakene har forskjellige grader av når offeret opplever at det er nok viser alle til det var utfordrende å gå til politiet å anmelde forholdet. I saken fra 1897 var det dog ikke offeret selv som anmeldte, men en venn som mest sannsynlig ikke viste bakgrunnen for utpressingen. Flere aviser, psykologer og advokater rapporterer også at utpressingssaker er underrapportert fordi ofrene er redd for at om de går til politiet, vil hemmeligheten de ofte har betalt mye for at skal holdes hemmelig allikevel ville bli delt med offentligheten.

Sympatien utpressingssakene er også formet av hvordan avisene fremstiller sakene. I saker der man får innsikt i offerets liv og virke blir sympatien mye større, enn for saker der man ikke «blir kjent med» offeret. Avisenes fremstilling utpressingssaker blir ofte preget av det resterende mediebildet, og hvilken fremstilling avisene ønsker å ha på homofile. På 1930-tallet da mye av fokuset var på om homoseksualitet var en sykdom eller en medfødt normalvariasjon var mye av fokuset på hvor synd det var på homofile som måtte leve med en slik svakhet. På 1950-tallet derimot virker det som at avisene er opptatt av å fremme et spesifikt bilde av homofile. Dette bildet blir utfordret i løpet av 1960-tallet da nye stemmer kommer til i media. Med de nye stemmene som Friele og andre aktivister og politikere blir avisenes fremstilling av homofili nyansert. Samtidig blir ofte fokuset i utpressingssaker at dette er noe de opplever på bakgrunn av hvordan samfunnet ser på homofile, og at denne behandlingen må motvirkes gjennom politiske initiativ. I min analyse blir det som man ser over tydelig at avisene har stor makt når det kommer til samfunnets oppfatning av homofile i alle periodene.

Domstolene hadde også svært mye makt når det kommer til behandlingen av homofile. I store deler av 1900-tallet er «homoparagrafen en sovende paragraf. Det er kun et fåtall ganger den ble brukt og det var ofte på spesielle saker slik som Den store sedelighetssaken i Bergen. Det var derimot som man ser over flere saker som gikk ut på utpressing av homofile. Det som er interessant er at gjennom alle periodene har domstolene svært lik behandling av dem som

utfører utpressingen. I tillegg til at de egentlig har meget lite fokus på hvorfor utpressingen har funnet sted. De dommerne som trekker offerets homofile tilbøyeligheter frem, gjør det for å presisere hvorfor at å utnytte homofile var svært alvorlig. Dette vitner til at domstolene egentlig hadde et aksepterende syn på homofile så lenge de ikke begikk andre lovbrudd, som pedofili eller prostitusjon. I alle sakene jeg har innsyn i blir straffen skjerpet fordi dommeren ser på utpressing av homofile som en grov forbrytelse. Dette synet på alvorlighetsgraden av lovbruddet utpressing av homofile var endrer seg svært lite, om man i det hele tatt kan si det er en endring.

I oppgaven er det også mulig å se på hvordan endringen i graden av medborgerskap homofile hadde. Graden av medborgerskap gir innsikt i hvor stor del av samfunnet man kan delta i, og gjennom dette kan den gi en pekepinn på hvordan samfunnet oppfattet og behandlet homofile. På slutten av 1800-tallet er risikoen som er forbundet med å bli avslørt som homoseksuell, sodomitt eller kontrærseksuell alvorlige. Om det kommer ut et rykte om at man er tiltrukket det samme kjønn fikk det ofte store konsekvenser. Hertzberg mistet jobben sin grunnet et rykte om at han likte menn. I denne perioden har homofile svært liten mulighet til å delta i samfunnet om det kommer ut at de er homofile.

På 1930-tallet opplevde homofile fortsatt store utfordringer med å kunne anmelde kriminelle handlinger. Ofte møtte var de også redde for å møte stigma i miljøene de vanket i. I utpressingssaker ser man at de ofte fikk mye sympati. Denne sympatien betyr derimot ikke nødvendigvis at de var godkjent av samfunnet. Noe som tydeliggjøres i aksjonene som ble gjort mot homofile i samme periode der menn ble dømt etter paragraf 213. Mange av de homofile opplevde nok at de var lite inkludert i samfunnet og at de ikke kunne ta i bruk vern de egentlig hadde.

På 1950-tallet organiserer homofile i Norge seg for første gang gjennom DNF-48. Det å organisere seg var et viktig steg for å kunne oppnå en større grad av medborgerskap. På tross av organiseringen levde de fleste homofile fortsatt i skjul og det var ikke før på 1960-tallet Norge fikk sine første åpne homofile. De første åpne homofile var også aktivister som aktivt arbeidet for at homofile skulle kunne ta mer plass i samfunnet. Gjennom denne aktivismen

krevde for første gang homofile i Norge medborgerskap. I 1972 oppnådde de en viktig milepel i medborgerskap kampen da homofili ble legalisert. Det at de oppnådde en viktig milepel må ikke forveksles med at de oppnådde fullt medborgerskap. Da homofile fortsatt ikke var fullt likestilt med heterofile i loven.

En annen utvikling i løpet av tidsperiodene er at det starter med at psykologer fremmer homoseksualitet som en psykisk sykdom. På 1930-tallet blir derimot dette synet utfordret av leger som Kasa og Evang. De argumenter for at homofili kan bli sett på som en naturlig variasjon og ikke en psykisk sykdom. Uansett om man så på homofile som psykisk syke eller som en naturlig del av naturlig variasjon var det overordnede synet at de homofile selv ikke kunne noe for deres homofile tilbøyeligheter. Det at homofile heller ikke skulle straffes for noe som de ikke hadde skyld i selv var et synspunkt som mange delte gjennom spesielt de to siste periodene. På 1930-tallet var det i hovedsak psykologer og leger og andre progressive som hadde denne oppfatningen, men utpå 1960-tallet var det flertallet av samfunnet.

Utpressingssakene i alle periodene er med på å nyansere debatten som pågikk om homofile. Det at homofile ble utsatt for kriminelle handlinger var gjennom alle periodene sett på som alvorlig, selv om løsningene på problemet varierte noe. Spesielt i domstolene bar utviklingen preg av kontinuitet, da både i behandling og straff. Det er dog slående at selv om domstolenes behandling av homofili er svært lik og mild, opplevde homofile at de til dels ikke hadde noe form for rettsvern fordi de var redde for å gå til politiet. Denne oppfatningen var nok i stor grad preget av at samfunnet ikke var like progressive og lineære i hvordan de så på homofile. Ofte endret synet på homofile seg ut ifra hvilke saker avisene og media frontet, og hvordan homofile ble omtalt i samtiden.

7 Kilder og litteratur

Arkiv kilder:

For at fotnotene ikke skal bli alt for lange velger jeg å kun oppgi arkiv, domstol og dato eller domsnr. (Eks: SAO: Dom 2/10 1896 i Oslo Lagmannsrett)

Statsarkivet i Bergen:

Domsnr. 1430 i Bergen politikammer, serie M.d. Fullbyrdede dommer, nr. 1427-1430, dom nr. 1430

Statsarkivet i Oslo:

Dom 2/10 1896 i Oslo Lagmannsrett, i Oslo lagdømme, domsprotokoll nr. 4, 1895-1896, s. 341-343.

Dom 6/12 1897 i Oslo Lagmannsrett, i Oslo lagdømme, domsprotokoll nr. 5, 1897-1898, s. 196-199.

27/08 1932 i Oslo tingrett Domsprotokoll - forhør. Dom 27/08 1932 Lysell.

Domsnr. 1872/62 1962 i Oslo politidistrikt, Domsakter, domsnr. 1872/62

Trykte kilder:

Aviser og ukeblad:

1ste Mai 1932.05.23. (1932, mai 23). *Iste Mai*.

https://www.nb.no/items/2f472df6a62c49ef596cd27943cfe39d?page=1&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Arbeiderbladet 1934.06.15. (1934). I *Arbeiderbladet 1934*. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19340615_51_159_1

Arbeiderbladet 1960.11.05. (1960, november 5). *Arbeiderbladet*.

https://www.nb.no/items/8a27bbd70c6530d19c22c9f61a901f3f?page=2&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Dagbladet 1931.11.16. (1931, november 16). *Dagbladet*.

https://www.nb.no/items/71b425f18e4a8b9c901803c52c1ae064?page=9&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Dagbladet 1932.05.23. (1932, mai 23). *Dagbladet*.

https://www.nb.no/items/c3ee21c794cab16ca124b91f59fde3e3?page=0&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Dagbladet 1932.05.24. (1932, mai 24). *Dagbladet*.

https://www.nb.no/items/7f6ef02780bfb4b9b7a45d5dc5a94865?page=0&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Dagbladet 1932.09.01. (1932, september 1). *Dagbladet*.

https://www.nb.no/items/6306e26b6f32188efa058f8ff52c555c?page=1&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Dahl, G. (1951, februar 26). Arbeiderbladet 1951.02.26. *Arbeiderbladet*.

https://www.nb.no/items/e1a5f890b828f6162273773ba8587ebe?page=6&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Dahl, P. (1962, mars 24). Bergens Arbeiderblad 1962.03.24. *Bergen Arbeiderblad*.

https://www.nb.no/items/ee03c48673f1a91a4063869cdfab7f17?page=9&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Det gjelder 150.000. (1971). *Aktuell*, 26(24).

https://www.nb.no/items/27c541170c12bba53cd520fcded81cd6?page=34&searchText=homoseksuell*%20pengeutpressing*

Fredriksstad Blad 1962.08.14. (1962, august 14). *Fredrikstad Blad*.

<https://www.nb.no/items/612d0cf60694cbfa22b4e50932c4a19b?page=0&searchText=Fredrikstad%20blad%2014.%20august%201962>

Fredriksstad Blad 1962.08.25. (1962, august 25). *Fredrikstad Blad*.

https://www.nb.no/items/00b8318f5214adddd67fff336e736b9?page=1&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Friheten 1960.08.12. (1960, august 12). *Friheten*.

https://www.nb.no/items/a7f1eed40654d52285da8dd87aada0c1?page=7&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Gudbrandsdølen 1931.10.05. (1931, oktober 5). *Gudbrandsdølen*.

https://www.nb.no/items/f3eb570a574f45afcc61b8e9ea70c1c5?page=0&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Indre Smaalenenes Avis 1932.05.25. (1932, mai 25). *Indre Smaalenenes Avis*.

https://www.nb.no/items/1a88b12d8b5dcff3f0a950f6a8bb160f?page=1&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Landsbladet (Oslo) 1896.10.03. (1896, oktober 3). *Landsbladet*.

<https://www.nb.no/items/a064f54345bab3fc008e50b76eaf879?page=1&searchText=lagretten>

Lofotposten 1960.11.29. (1960, november 29). *Lofotposten*.

https://www.nb.no/items/c3b66b5ff42c17ab79183f6584d99d4b?page=3&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Lønnemark, R. W. (1951, februar 16). *Arbeiderbladet 1951.02.16*.

<https://www.nb.no/items/623ba4005e8be7e6f19c15ae4219aca6?page=3&searchText=vergel%C3%B8se%20homoseksuelle>

Laagendalsposten 1951.04.27. (1951, april 27). *Laagendalsposten*.

<https://www.nb.no/items/23d8a4a22733ec256a239d7469d5910e?page=2&searchText=homoseksuelle>

Laagendalsposten 1958.11.26. (1958, november 26). *Laagendalsposten*.

https://www.nb.no/items/655b88f1b561cf62111fbc5350fbc30?page=1&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Namdal Arbeiderblad 1932.05.30. (1932, mai 30). *Namdal Arbeiderblad*.

https://www.nb.no/items/42915edc0847dbaaac09b663ae1f117c?page=0&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Nidaros 1932.05.24. (1932, mai 24). *Nidaros*.

https://www.nb.no/items/64bdf74c943acc8c86d881b1ccf584c?page=7&searchText=pengeutpressing*%20homoseksuell*

Nordlandsposten 1951.04.27. (1951, april 27). *Nordlandsposten*.

<https://www.nb.no/items/bf2649d73bc21f38360375de6c1e5fb8?page=1&searchText=homoseksuelle>

Oppland Arbeiderblad 1960.11.29. (1960, november 29).

https://www.nb.no/items/db969ad4fb9ef663f18cddd3567ce955?page=1&searchText=penguentpressing*%20homoseksuell*

Rjukan Arbeiderblad 1951.04.27. (1951, april 27). *Rjukan Arbeiderblad*.

https://www.nb.no/items/e81e07c81724adcdc64e2fa2308f986a?page=0&searchText=penguentpressing*%20homoseksuell*

Romsdal Folkeblad 1932.12.16. (1932, desember 16). *Romsdal Folkeblad*.

<https://www.nb.no/items/8d2329a56f90d6a0eabdc1b8c20be96f?page=1&searchText=homoseksualitet>

Social-Demokraten 1907.07.01. (1907, juli 1). *Social-Demokraten*.

https://www.nb.no/items/60420a8090d74c3a80eb5f47c49b993e?page=1&fbclid=IwY2xjawIh3NhleHRuA2FlbQIxMAABHesOV3YYBiN7rZDEbVZ9-TB7JBpBgh_JvUmi_pMUBTJwSM7rqNNe7wfUYg_aem_DrCkCDq-e0BKlu_zTxPkzw&searchText=Afpresning*%20homo

Tidens Tegn 1932.05.25. (1932, mai 25). *Tidens Tegn*.

<https://www.nb.no/items/b2cae8c39da0f7d75e2a5b4378c949f5?page=0&searchText=peng>

Østlandet (Mysen: 1916-1943) 1932.05.25. (1932, mai 25). *Østlandet*.

https://www.nb.no/items/dfcc722849e864660065b855b92ca232?page=3&searchText=penguentpressing*%20homoseksuell*

Tidskrift:

Havelin, A. (1968). Almenhetens holdninger til homofile og homoseksualitet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 9. <https://katalog.skeivtarkiv.no/instance/article/ubb-ska-a0001-f-fa-02-01-02-01>

Jordåen, R. (2020a). Verdige og verdifulle relasjoner? *Historisk tidsskrift*, 99(4), 301–315.

<https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2020-04-04>

Kasa, T. (1932). *Populært tidsskrift for seksuell opplysning*. 1932 Nr. 4. 1932(4).

<https://www.nb.no/items/3baa1ce9ef775e10fd72a6a3f1790caf?page=41&searchText=homoseksualitet>

Tidsskrift for nordisk retsmedicin og psykiatri. 1906 Vol. 6. (1906). 6.

<https://www.nb.no/items/2d7746e3fec551979486b452abfcc68?page=3&searchText=%22om%20homoseksualitet%22>

Trumbach, R. (2007). Blackmail for Sodomy in Eighteenth-Century London. *Historical Reflections / Réflexions Historiques*, 33(1), 23–39. JSTOR.

Skjoldhammer, T. L. (2020). Forargeligt, uteerligt forhold. *Historisk tidsskrift*, 99(4), 286–300. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2020-04-03>

Andre kilder:

Almindelig borgerlig straffelov og Lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttræden af 22. mai 1902: med henvisninger. (1903). Grøndahl.

<https://www.nb.no/items/f1e8f1b74f9389787ac7c29c984f1d19?page=25&searchText=straffeloven>

Bang, J. S. (1899). *Sygelige Afvigelser fra den normale Sexualfølelse: et Indlæg i Sedelighedssagen*. Cammermeyer.

<https://www.nb.no/items/331b01eac4907bf8b6d5eb0de4ed3ce1?page=51&searchText=penge>
*

Evang, J. M. (2018, september 12). Spørreundersøkelse 1965. *Skeivt arkiv*.

<https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/sporreundersokelse-1965>

Hertzberg, E. (2022). *Brev til Poul Andræ 1892–1912* (R. Jordåen, Overs.).

Nasjonalbiblioteket/bokselskap.nno.

Hertzberg, E. (1886, september 17). *Brevs. 298 Brev fra Hertzberg, Ebbe (1847-1912) til Brøgger, Waldemar Christofer (1851-1940)* [Text].

<https://www.nb.no/items/ea83bce4dfed1a6e7d3f1f0d98a62c58?page=3&searchText=penge>

Jordåen, R. (2020b, juni 8). *Den store sedelighetssak i Bergen (1938)*. Skeivt arkiv.

<https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/den-store-sedelighetssak-i-bergen-1938>

Nasjonal samlings historiske kamp. I. 1933-1940. (1943). NS rikspapandaledelse.

<https://www.nb.no/items/7c7e4fa27668ba9611f79eb38a760ee3?page=279>

Stortingstidende, indeholdende otte og tredivte ordentlige Storthings Forhandlinger. 1889. Forhandlinger i Odelstinget. (1889). Hentet 25. november 2024, fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1889&paid=8&wid=a&psid=DIVL186&pgid=a_0662&vt=a&did=DIVL338

Stortingsforhandlinger.1971/72 Vol. 116 Nr. 8. (1814, 2007). [Journal]. [Forvaltningstjenestene]. https://www.nb.no/items/bdadfa75721b0f3a54155ea5be19821e?page=738&searchText=%20p%20engutpressing*

Stortingstidende indeholdende en og femtiende ordentlige stortings forhandlinger 1901/1902 II Forhandlinger i lagtinget. (u.å.). Hentet 25. november 2024, fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1901-02&paid=8&wid=a&psid=DIVL703&pgid=a_1658&vt=a&did=DIVL927

Litteratur:

50 år siden opphevelsen av straffeloven § 213 – «homoparagrafen». (2022, april 29). https://lovdata.no/artikkel/50_ar_siden_opphevelsen_av_straffeloven_§_213__«homoparagrafen»/3943

Almås, E., Jessen, R. S., & Berteussen, L. M. (2023). heteronormativitet. I *Store medisinske leksikon*. <https://sml.snl.no/heteronormativitet>

Alvarez, M. (2025). demokratisering. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/demokratisering>

Andersen, S. T. (2024). Opstad arbeidshus. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Opstad_arbeidshus

Avkriminalisering av homofili. (2022, juni 7). [Artikkel]. Stortinget. <https://www.stortinget.no/no/stortinget-og-demokratiet/historikk/avkriminalisering-av-homofili/>

Berge, B. (2024). Paragraf 213 – seksuell omgang mellom menn som straffbart forhold. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Paragraf_213_-_seksuell_omgang_mellom_menn_som_straffbart_forhold

- Bryhni, I. (2024). Waldemar Christopher Brøgger. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/Waldemar_Christopher_Br%C3%B8gger
- Butler, J. (1999). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Gillow-Kloster, H. (2014, september 23). *Det norske forbundet av 1948*. Skeivt arkiv.
<https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/det-norske-forbundet-av-1948>
- Gisle, J. (2024a). Norske Lov. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Norske_Lov
- Gisle, J. (2024b). sakfører. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/sakf%C3%B8rer>
- Gjesvik, A. (2015). Fra ansiktsløs skurk til synlig helt. Pressens fremstilling av homofile fra 1950-tallet til 1980-tallet. I H. Hornmoen, T. Roksvold, & J. Alnæs (Red.), *Individet i journalistikken* (1. utg.). Cappelen Damm akademisk.
- Gjesvik, A. (2016, november 24). *Fra ansiktsløs skurk til synlig helt*. Skeivt arkiv.
<https://skeivtarkiv.no/fra-ansiktslos-skurk-til-synlig-helt>
- Gore, E. (2022). Understanding Queer Oppression and Resistance in the Global Economy: Towards a Theoretical Framework for Political Economy. *New Political Economy*, 27(2), 296–311. <https://doi.org/10.1080/13563467.2021.1952558>
- Hidle, K.-M. W. (2013). *En statlig norm for livsfortolkning: En analyse av debatten om "Felles ekteskapslov for heterofile og homofile par" ved hjelp av Robert C. Nevilles teori om symbolsk engasjement*.
- Hundstad, D., Hellesund, T., Jordåen, R., & Munch-Møller, M. G. (Red.). (2022). *Skeiv lokalhistorie: kulturhistoriske perspektiver på sammekjønnsrelasjoner og kjønnsoverskridelser*. Nasjonalbiblioteket.
- Jacobsen, J. (2021). § 93. I *Grunnloven* (s. 909–928). Universitetsforlaget.
<https://doi.org/10.18261/9788215054179-2021-113>
- Jessen, R. S. (2023). Judith Butler. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Judith_Butler
- Jessen, R. S. (2024). Det Norske Forbundet av 1948. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/Det_Norske_Forbundet_av_1948
- Johansen, H. M. (2019). *Skeive linjer i norsk historie: frå norrøn tid til i dag*. Samlaget.

- Jordåen, R. (2003). *Frå synd til sjukdom? Konstruksjonen av mannleg homoseksualitet i Norge 1886-1950* [Universitetet i Bergen]. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/bitstream/handle/1956/1652/Masteroppgave-jordoen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Jordåen, R. (2015a, mars 25). *Ebbe Hertzberg*. Skeivt arkiv. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/ebbe-hertzberg>
- Jordåen, R. (2015b, desember 17). *Arnold Havelins forskningsprosjekter*. Skeivt arkiv. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/arnold-havelins-forskningsprosjekter>
- Jordåen, R. (2019a, september 10). *Utpressingssaka i 1932*. Skeivt arkiv. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/utpressingssaka-i-1932>
- Kongeriget Norges Criminallov af 20de August 1842*. (1842). Trykt og tilkjøbs hos J. Melgaard. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2016112127008?page=0
- Kristiansen, H. W. (2008). *Masker og motstand: diskre homoliv i Norge 1920-1970*. Unipub.
- Lid, I. M. (2017). *Forestillinger om medborgerskap i lys av kjønn og funksjonsevne | Kilden*. <https://kjonnsforskning.no/nb/forestillinger-om-medborgerskap-i-lys-av-kjonn-og-funksjonsevne>
- Lindstad, S. (2011, mars 18). *Slik ble «homoseksualitet» til*. <https://kjonnsforskning.no/nb/2011/03/slik-ble-homoseksualitet-til>
- Love is love? 50 år siden avkriminalisering av homofili*. (u.å.). SSB. Hentet 25. november 2024, fra <https://www.ssb.no/ssb-skole/undervisningsopplegg/hvordan-har-ikke-heterofile-det-i-norge/love-is-love-50-ar-siden-avkriminalisering-av-homofili>
- Lund-Bling, K. (2024). portemoné. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/portemon%C3%A9>
- Ryymen, T. (2018). Å arbeide med tekstanalyse. I L. Melve & T. Ryymen (Red.), *Historikerens arbeidsmåter*. Universitetsforlaget.
- prelle - Det Norske Akademis ordbok*. (u.å.). Hentet 17. februar 2025, fra <https://naob.no/ordbok/prelle>
- Priskalkulator*. (u.å.). Hentet 17. februar 2025, fra <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Priskalkulator/>
- Sitter, N., & Likuski, A. (2025). terror. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/terror>

Skjævesland, A. (2021). Fra homofil til skeiv frigjøringskamp (1988-2018) : Et skifte fra essensialisme til konstruktivisme sett i lys av etableringen av skeiv teori i 1990 [Master thesis, University of Agder]. I 149. <https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/handle/11250/2823042>

Spilde, I. (2004, februar 10). *Gamle homser snakker ut*. <https://www.forskning.no/samliv-sosialantropologi-historie/gamle-homser-snakker-ut/1057546>

Stuen, E. A. W. (2021, april 6). *Lesbiske kvinner på 1800-tallet unnslett rettssaker*. <https://www.forskning.no/historie-juridiske-fag-kilden/lesbiske-kvinner-pa-1800-tallet-unnslett-rettssaker/1834648>

Thorsen, D. E., & Lid, I. M. (2024). medborgerskap. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/medborgerskap>

Aarset, A. H. (2000). *Rettslig regulering av homoseksuell praksis 1687-1902*. Univeristet i Oslo.